

Sprawozdanie roczne 2013

Sprawozdanie roczne

2013

Spis treści

Słowo wstępne	4
A. Prace badawcze	6
1. Władza w państwie piastowskim w kontekście europejskim	7
2. Religia i polityka w Polsce od XVI do XVIII w.	24
3. Tożsamość narodowa i powiązania ponadnarodowe	27
4. Przemoc i obca dominacja w „wieku skrajności“	33
5. Prace badawcze poza projektami cząstkowymi	44
B. Transfer badań naukowych	48
1. Imprezy naukowe	49
2. Publikacje	66
3. Stypendyści i naukowcy na pobytach gościnnych	76
4. Biblioteka	81
C. Organizacja	82
1. Struktura i zadania	83
2. Rada Naukowa	84
3. Personel	85

Słowo wstępne

Do zadań realizowanych przez Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie należało w 2013 r. – podobnie jak wcześniej – badanie rozmaitych aspektów historii Polski i Europy Wschodniej, a także historii stosunków polsko-niemieckich. Choć nie jest możliwe, by prowadzone w Instytucie prace obejmowały wszystkie epoki, Instytut podejmuje stały wysiłek opracowania wybranych zagadnień ze wszystkich okresów historycznych. Mottem działalności Instytutu jest zarówno różnorodność tematyczna, jak i pluralizm metodologiczny. Dzięki takiemu podejściu, Instytut stara się zapobiegać zawężeniu perspektywy badawczej do pojedynczych obszarów tematycznych i okresów historycznych. Jak w poprzednich latach, w 2013 r. prowadzono w Instytucie badania i organizowano imprezy dotyczące historii średniowiecza i nowożytności, nawet jeśli wiek XX, tak silnie ważący na stosunkach polsko-niemieckich, nadal stanowi – i stanowić musi – punkt ciężkości prowadzonych prac. Na to zasadnicze założenie bez wpływu pozostała zmiana na stanowisku dyrektora: powracającego na katedrę w Münster prof. Eduarda Mühle zastąpił dyrektor komisaryczny prof. Horst Möller. Założenie to nie zmieni się również z pewnością przy okazji nowego obsadzenia stanowiska dyrektora wiosną 2014 r.

W ramach pierwszego obszaru badawczego (średniowiecze), obejmującego badania nad władzą Piastów w kontekście europejskim, ukończono w minionym roku kilka monografii oraz mniejszych studiów, prace nad kolejnymi posunęły się wyraźnie naprzód. Podobnie ma się rzecz w drugim obszarze badawczym (wczesna nowożytność, 1500–1800), koncentrującym się wokół zagadnienia „religii i polityki w Polsce nowożytnej”. Do sukcesów tego obszaru badawczego należy niewątpliwie nawiązanie współpracy z historykami z kilku krajów europejskich w ramach projektu HERA. Prace prowadzone w trzecim obszarze badawczym

skupione są wokół XIX wieku, a ich tematycznym punktem ciężkości jest „tożsamość narodowa i ponadnarodowe powiązania”. W ramach obszaru badany jest m.in. przepływ studentów i wiedzy, ale także „emigracja polityczna a opinia publiczna w XIX i XX w.”, temat skupiony wokół problematyki „polskiego ruchu demokratycznego i narodowego”. W ramach czwartego obszaru badawczego (XX w.) analizowana jest „przemoc i obca dominacja w ‘wieku skrajności’”. Tematy składające się na ten obszar to m.in. „gospodarka okupacyjna w Polsce podczas I i II wojny światowej”, „polityka seksualna i życie codzienne w okupowanej Polsce”, a także badanie porównawcze Narodowej Armii Ludowej NRD i polskiej Armii Ludowej jako samodzielnych podmiotów działających wewnątrz państw okresu późnego komunizmu (1968–1990). Badacze pracujący w ramach trzeciego i czwartego obszaru badawczego również przedłożyli w 2013 r. liczne publikacje naukowe.

Szczegółnej wzmianki wymaga intensywne zaangażowanie historyków Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie w opracowanie międzynarodowej internetowej encyklopedii I wojny światowej: na potrzeby tego pionierskiego projektu opracowano już niemal dwa tuziny artykułów. Choć koncentracja badań w ramach poszczególnych obszarów jest konieczna, przy okazji wykładów i konferencji często udawało się dyskutować na tematy wykraczające poza ramy jednej epoki i w ten sposób kompensować szerszymi perspektywami badawczymi nieuniknioną specjalizację Instytutu.

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie realizuje swoje zadania w różnych formach i na różnych płaszczyznach: publikując wyniki badań własnych i zewnętrznych, organizując samodzielnie lub we współpracy z innymi instytucjami konferencje i warsztaty specjali-

styczne, kilkadziesiąt wykładów gościnnych oraz szeroko zakrojony międzynarodowy program stypendialny, którego adresatami nie są wyłącznie Polacy i Niemcy. Nie do przecenienia jest również wsparcie materialne i organizacyjne dla niemieckich badaczy pracujących w Polsce i polskich naukowców w Niemczech. Znaczącym narzędziem wspomagającym badania własne i zewnętrzne jest nieustannie rozbudowująca się i powiększająca obszerna biblioteka, która na bieżąco udostępnia naukowcom z NIH i spoza niego ważne nowości.

Niniejsze sprawozdanie prezentuje całą powyższą działalność Instytutu, a także przedstawia liczne publikacje książkowe i artykuły jego pracowników, omawia wykłady pracowników NIH i ich działalność dydaktyczną w Niemczech, Polsce, innych krajach europejskich oraz w USA. Czytając sprawozdanie należy mieć w stałej pamięci ścisłą współpracę Instytutu z polskimi partnerami, która to współpraca stanowi esencję działalności Instytutu.

Różnorodne i szeroko zakrojone tematycznie prace Instytutu znalazły w minionym roku niezwykle żywy oddźwięk wśród społeczności naukowej. Tak jak dotychczas, Instytut z powodzeniem przygotowywał i realizował swoje zadania; było to możliwe dzięki hojnemu wsparciu materialnemu, na które mógł liczyć. Największe zasługi położyło na tym polu Federalne Ministerstwo Edukacji i Nauki – to z jego budżetu, za pośrednictwem Fundacji Maxa Webera finansowana jest działalność Instytutu. Serdeczne podziękowania za zainteresowanie i wsparcie należą się w tym miejscu również członkom gremiów kierowniczych Fundacji Maxa Webera oraz pracownikom jej biura. Dziękujemy ponadto wszystkim innym instytucjom – m.in. Europejskiej Sieci Pamięć i Solidarność, Fondation pour la Mémoire de la Shoah – za finansowe wsparcie

poszczególnych przedsięwzięć Instytutu. Za niezwykle owocną współpracę dziękujemy naszym wydawnictwom partnerskim – fibre-Verlag w Osnabrück, Harrassowitz-Verlag w Wiesbaden – oraz członkom naszej Rady Naukowej i liczny polskim i niemieckim partnerom. Dziękujemy w tym miejscu w końcu także wszystkim pracownikom Instytutu – to ich inicjatywa i zaangażowanie leżą u podstaw wszystkich osiągnięć, o których traktuje niniejsze sprawozdanie. Swoje sukcesy Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie zawdzięcza również sprawnej i skutecznej administracji, zapewniającej mu prawidłowe działanie, obsługę finansową i kadrową, a także wsparcie dla wizytujących Instytut gości.

A. Prace badawcze

Głównym zadaniem Niemieckiego Instytut Historycznego w Warszawie jest prowadzenie nowatorskich badań podstawowych. W okresie objętym niniejszym sprawozdaniem dołożono szczególnych starań, aby perspektywa badawcza objęła historię Polski w jej europejskim kontekście, a także w pełnych ramach chronologicznych i tematycznych. Ze względu na ograniczone zasoby kadrowe Instytutu oraz konkretne wymogi praktyczne, starania te skupiły się na realizacji ściśle określonych tematycznie projektów badawczych. Badania koncentrowały się zatem wokół wybranych zagadnień, które dzięki unikalnym zasobom Instytutu oraz miejscu jego położenia mogą przynieść szczególnie korzystne wyniki. Prace prowadzone w ramach czterech obszarów badawczych Instytutu koncentrowały się na następującej problematyce:

- Władza Piastów w kontekście europejskim
- Religia i polityka w nowożytnej Polsce
- Tożsamość narodowa i powiązania ponadnarodowe
- Przemoc i obca dominacja w „wieku skrajności”

Poszczególne projekty pracowników naukowych Instytutu, jak również projekty stypendystów, praktykantów oraz naukowców wizytujących stanowią integralną część prac w obrębie powyższych obszarów badawczych. Tym samym obszary badawcze tworzą wspólną platformę dyskusji i wymiany myśli, umożliwiającą pracę nad – pojmowanymi w kontekście międzynarodowym – kluczowymi zagadnieniami badawczymi.

1. Władza Piastów w kontekście europejskim

Badania prowadzone w ramach pierwszego obszaru badawczego koncentrują się na dynastycznej władzy Piastów. W jaki sposób dynastia zdobyła władzę, jak ją umocniła i utrzymała? Jakie mechanizmy, instrumenty i metody sprawowania władzy stosowano, jak osiągnąć porozumienie pomiędzy władcą a jego świtą i dostojnikami? Jak równoważono interesy i jak osiągnąć konsens między księciem a możnymi? W jaki sposób kształtowała się komunikacja i wzajemne oddziaływanie pomiędzy władcą a elitami politycznymi oraz pomiędzy aparatem władzy a poddanymi? Jak w tym splocie wzajemnych relacji tworzone, utrzymywane i rozbudowywano gospodarcze i militarne podstawy władzy królewskiej lub książęcej?

Drzwi gnieźnieńskie

Zastosowane podejście metodologiczne obejmuje w równym stopniu wymiar antropologiczny, polityczny, gospodarczo-społeczny i kulturowo-historyczny, nie pomijając przy tym historii dyskursu o władzy w średniowieczu. Prace w ramach pierwszego obszaru badawczego prowadzą – z zastosowaniem różnych ujęć metodologicznych – naukowcy z Niemiec, Polski, Węgier i Kanady. Tematyka projektów wchodzących w skład pierwszego obszaru badawczego rozciąga się od archeologii średniowiecznej i numizmatyki, poprzez klasyczną historię polityczną i dynastyczną, po dyplomatykę i historię Kościoła. U podstaw wszystkich projektów częściowych leży porównawcza perspektywa badań, traktująca dzieje średniowiecznej Polski z uwzględnieniem jej europejskich powiązań i uwarunkowań, poszukująca możliwych wzorców, paraleli i wpływów na formy organizacji, reprezentacji i oddziaływania władzy Piastów. Z tego względu uwaga badaczy kieruje się nie tylko ku zachodnim sąsiadom, ale i ku sąsiednim krajom środkowo- i wschodnioeuropejskim i tamtejszym formom organizacji władzy. Projekty częściowe prowadzone przez Dariusza Adamczyka, Daniela Bági, Eduarda Mühle i Sébastiena Rosignola zostały z sukcesem doprowadzone do końca; należy oczekiwać, że projekty częściowe Norberta Kerskena, Grischy Vercamera i Ewy Wólkiewicz zakończą się w tym roku publikacją monografii lub dłuższych studiów podsumowujących. Po pięciu latach funkcjonowania obszar badawczy zostanie w dużej mierze zredukowany.

Projekt cząstkowy nr 1:

Divisio regni. Modele podziału władzy świeckiej w państwach Piastów, Przemyślidów i Arpadów w XI i początkach XII w.

Opracowanie: dr hab. Daniel Bági (Uniwersytet w Peczu – naukowiec na dłuższym pobycie gościnnym w NIH)

Celem projektu jest opracowanie studium porównawczego na temat konfliktów dynastycznych w rodach Arpadów, Piastów i Przemyślidów, czyli w trzech pierwszych domach panujących Europy Środkowo-Wschodniej. Cele projektu obejmują wyczerpującą analizę konfliktów dynastycznych, które pojawiały się w badanym okresie, we wszystkich ich aspektach. Analiza w pierwszej części studium dotyczy terytorialnych i personalnych aspektów konfliktów dynastycznych, przy czym najważniejszą kwestią jest wskazanie relacji pomiędzy podziałami terytorialnymi a konfliktami dynastycznymi. W drugiej części w źródłach poszukiwana będzie odpowiedź na pytanie o strategię argumentacyjną dziejopisów (i patronów ich tekstów) względem oceny konfliktów. W szerszej perspektywie zasadniczym zagadnieniem jest pytanie o legitymizację i kwalifikacje władcze.

W roku objętym sprawozdaniem zakończono opracowywanie kluczowych dla projektu źródeł i literatury przedmiotu i 30 kwietnia złożono do druku całość przygotowywanego tekstu. W związku z ostatnią fazą prac projektowych wygłoszony został w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego wykład pt. „Divisio regni: Podziały władzy w Europie Środkowej w XI wieku”.

Horologium ołomuńskie

Publikacje związane z projektem

„Herrscherporträts in der ungarischen Hagiographie”, w: *Macht und Spiegel der Macht. Herrschaft in Europa im 12. und 13. Jahrhundert vor dem Hintergrund der Chronistik (Quellen und Studien des Deutschen Historischen Instituts)*, red. Grischa Vercamer, Norbert Kersten, s. 403–418.

Egy barátság vége. Álmos 1106. évi alávétése és az Árpádok korai dinasztikus konfliktusai. [Koniec pewnej przyjaźni. Poddanie się Álmosa w roku 1106 i wcześniejsze konflikty na łonie dynastii Arpadów], w: „SZÁZADOK” 147 (2013), z. 2, s. 381–411.

Projekt cząstkowy nr 2:

Wyobrażenia władzy w cesarstwie niemieckim, Anglii i w Polsce w świetle historiografii XII/XIII w.

Opracowanie: dr Grischa Vercamer

W swoich zasadniczych założeniach projekt, realizowany jako praca habilitacyjna, którą dr Vercamer zamierza przedłożyć na Uniwersytecie Viadrina we Frankfurcie nad Odrą (termin: połowa 2014 r.), pozostał niezmienny. Informacje na jego temat uzyskać można na stronie internetowej Instytutu oraz w sprawozdaniach z lat poprzednich. Praca znajduje się *in statu nascendi* i krok po kroku powstają jej kolejne partie i rozdziały. W chwili obecnej (styczeń 2014 r.) autor opracowuje największy spośród zaplanowanych rozdziałów (rozdz. 4), poprzednie trzy rozdziały powstały w roku 2013. Struktura pracy przedstawia się następująco:

W rozdziale 1 (44 strony) znajduje się wprowadzenie do problematyki. Stwierdza się w nim, że w mediewistycznej tradycji badawczej jak najbardziej istnieje świadomość dialektycznego napięcia pomiędzy władzą/legitymizacją władzy i jej przedstawieniem z jednej, a historiografią z drugiej strony. Dotychczas jednak do jego zbadania stosowano ujęcie eklektyczne, które zakłóca, albo przynajmniej zniekształca obraz. Stąd też w pracy świadomie wybrane zostało podejście całościowe, oparte na pracy z bazą danych obejmująca teksty sześciu wybranych kronik („gęsty opis”). W rozdziale tym zwraca się również uwagę na cel pracy: a) zbadanie uwarunkowanych kulturowo różnic (i podobieństw) w postrzeganiu dobrej i złej władzy na przykładzie Anglii, Polski i Rzeszy w XII w. oraz b) sprawdzenie, czy postulowana dominacja „chrześcijańskiego władcy” w kronikach i dziełach historiograficznych ma rzeczywiście miejsce (czy znajdziemy w nich informacje o fundacjach kościołów, czynach pobożnych itd.), czy też jest w badaniach jedynie od dawna zakładana *a priori*. W rozdziale przedstawione są następnie trzy zasadnicze metody stosowane w pracy i ich konkretne zastosowanie. Metody te to: 1. Podział/ kategoryzacja władzy w oparciu o prace z zakresu socjologii wła-

dzy (zmodyfikowana kategoryzacja Michaela Manna, zapożyczenia z prac Heinricha Popitza i Maxa Webera) – w tym miejscu ustalone zostaje również na potrzeby pracy rozróżnienie pomiędzy pojęciami „władzy” i „panowania”; 2. Historiografia i historia wyobrażeń (Hans-Werner Goetz – nie liczy się „rzeczywistość”, lecz wyobrażony porządek/ świat jednego lub kilku autorów z odległej epoki; dzięki takiemu ujęciu uzyskujemy dostęp do świata wyobrażeń zbiorowych autora/ autorów; 3. Narracyjność/ narratologia (najważniejsze teoretyczne słowa kluczowe: zmiana stanu vs. wydarzenie [tylko wydarzenia mają wpływ na zaplanowaną analizę]; klasyfikacja „wydarzeń” za pomocą różnych kategorii, wskazujących na istotność danego passusu w zřębie tekstu; sposób prowadzenia opowieści (wypowiedzi wprost i nie-wprost); autor konkretny vs. autor abstrakcyjny; perspektywa percepcyjna; model czterech płaszczyzn Schmidta: wydarzenie, historia, opowieść i prezentacja opowieści). Opierając się na tej triadzie metodologicznej w rozdziale zaprezentowany jest sposób, w jaki literatura przedmiotu dotycząca poszczególnych tematów znajduje swoje odbicie w mediewistyce i w dorobku ideowym autorów przełomu XII i XIII w. (słowa kluczowe: topoi, tradycje starożytne i karolińskie, cnoty kardynalne, cnoty chrześcijańskie – i dlaczego nie należy ich brać pod uwagę w analizie). W rozdziale znajduje się również objaśnienie wyboru analizowanych tekstów, krajów i okresu (wiek XII i początek XIII) oraz uzasadnienie, dlaczego chodzi tu o czas przełomu (słowo kluczowe: renesans XII wieku). Rozdział wyjaśnia także, dlaczego w przygotowywanym studium wybrano – jeśli chodzi o aspekt narodowy – ujęcie raczej komplementarne niż równoległe (alternatywami byłoby np. studium porównawcze Anglii i Francji, północnych i południowych regionów Rzeszy, lub trzech makroregionów Europy Środkowej: Polski, Czech i Węgier). Podejście takie uzasadnić można faktem, że również w mediewistyce wybiera się

ujęcie globalne (np. porównania imperiów), podczas gdy dawne bloki, dzielące Europę w XX w. nadal istnieją w dyskursie naukowym. Po wyłożeniu wszystkich ważnych założeń pracy, w podrozdziale 1.6. przedstawione zostało w czterech punktach własne postępowanie badawcze. Następnie określony został szkielet kategorii (kategorie: władca jako sędzia, władca jako administrator, władca jako wojownik itd.), wedle których wybrane fragmenty tekstu wprowadzone zostały do bazy danych.

Rozdział 2 (37 stron) poświęcony jest zapowiedzianemu w podrozdziale 1.6. wyborowi autorów i ich charakterystyce (słowa kluczowe: środowisko, pochodzenie/ klasa społeczna), a także charakterystyce ich dzieł oraz stanowi badań nad poszczególnymi kronikami. Wybór autorów opierał się na następujących kryteriach: dany autor musiał działać w pobliżu domu panującego, o którym pisał, być doń pozytywnie nastawionym i zajmować się intensywnie jego bieżącymi dziejami. Wykluczone zostały ponadto teksty hagiograficzne. Instytucja, w ramach której działał autor, bądź stanowisko, które zajmował, zostało opisane, nie stanowiło ono jednak kryterium doboru autorów (w uproszczeniu: to, czy autor był mnichem, czy świeckim, nie odgrywało żadnej roli). Rozdział traktuje ponadto o wymowie dzieł historiograficznych/ kronik w pełnym średniowieczu (podrozdział 2.1.3) – legitymizacji/ delegitymizacji władzy za pomocą historii politycznej na przykładzie konkretnych osób i okoliczności, ale nie za pomocą analiz strukturalnych (odpowiadających współczesnej historiografii). Sześć wybranych tekstów to: dla Anglii: *Historia Novella* (1140/42) Wilhelma z Malmesbury (1090–1143) i *Chronica* (1192/1201) Rogera z Howden (1174–1201), dla Polski: *Cronica et gesta ducum sive principum Polonorum* (um 1115/16) Galla Anonima († po 1116) i *Chronica Polonorum* (ok. 1205) Wincetego Kadłubka (1150–1223) oraz dla Rzeszy: *Gesta Frederici seu cronica* (1157/58/60) Ottona z Freisingi (ok.

1112–1158)/ Rahewina (†1177) oraz anonimowa *Historia Welforum* (1164/1174). W przypadku Galla oraz, w jeszcze większym stopniu *Historia Welforum*, autorzy pozostali niestety anonimowi – mimo to oba teksty spełniają wyszczególnione wyżej kryteria doboru. Zarówno autorzy, jak i teksty zostały wyczerpująco opisane i zreferowana została historia badań nad nimi. W 3. rozdziale (30 stron) przedstawiona została struktura trzech narodów: Anglii, Polski i Rzeszy w XII i na początku XIII wieku. Przedstawienie to oparte jest na opracowaniach przekrojowych, w pojedynczych przypadkach również na specjalistycznej literaturze przedmiotu. Celem tego rozdziału jest sporządzenie możliwie pełnej, choć z konieczności skondensowanej i skrótowej panoramy najważniejszych cech owych narodów odmalowanej ze strukturalno-naukowego punktu widzenia. Obok indywidualnych i instytucjonalnych uwarunkowań poszczególnych autorów, owo uwarunkowanie „narodowe” ważne jest jako wstęp do właściwej analizy, zawartej w następnych rozdziałach. W rozpoczętym 4. rozdziale całość wprowadzonych do bazy danych passusów ze wszystkich sześciu kronik została zanalizowana zgodnie z zaproponowanym w podrozdziale 1.6. podziałem na kategorie, a także przeprowadzono ocenę ich znaczenia w całości tekstu. Prace wstępne do tego rozdziału (tj. ukończenie wprowadzania danych – chodzi o 700 wpisów, częściowo znacznej objętości) zostały ukończone około połowy 2013 r.

Podprojekt 1: Ludzie wolni (liberi) i niższe możnowładztwo jako narzędzie władzy wobec wyższego możnowładztwa.

Podprojekt, realizowany w formie publikacji krótszych artykułów, dotyczy w pierwszym rzędzie zjawiska „niższego możnowładztwa i władzy w kontekście europejskim” – obszar zainteresowań to przede wszystkim

badania nad Zakonem Krzyżackim. Tematyka ta jest kontynuacją prac prowadzonych w związku z doktoratem.

Cesarz August na tronie. Kronika czyli historia dwóch państw (Chronica sive Historia de Duabus Civitatibus) [Cod. Jenensis Bose q. 6, fol. 38 verso]; 1143/1146

Publikacje związane z projektem

„Historiographische Strategien, die herrschaftlichen Strukturen in Polen und im Reich im 12. Jahrhundert zu stabilisieren. Ottos/Rahewins „Gesta Friderici“ und Vincentius’ „Chronica Polonorum“ im Vergleich über den ‚guten Herrscher‘”, w: *Consensus or Violence? Cohesive Forces in Early and High Medieval Societies (9th–14th c.)*, red. Sławomir Moździoch, Przemysław Wiszewski, Wrocław 2013, s. 145–180.

Wstęp, w: *Macht und Spiegel der Macht. Herrschaft in Europa im 12. und 13. Jahrhundert vor dem Hintergrund der Chronistik (Quellen und Studien des Deutschen Historischen Instituts)*, red. Grischa Vercamer, Norbert Kersken, Wiesbaden 2013, s. 9–21.

„Vorstellung von Herrschaft bei Magister Vincentius von Krakau (um 1150–1223)”, w: *Macht und Spiegel der Macht. Herrschaft in Europa im 12. und 13. Jahrhundert vor dem Hintergrund der Chronistik (Quellen und Studien des Deutschen Historischen Instituts)*, red. Grischa Vercamer, Norbert Kersken, s. 313–343.

Siedlungs-, Verwaltungs- und Sozialgeschichte der Komturei Königsberg im Deutschordensland Preußen (13.–16. Jahrhundert). Zusammenfassende Worte über eine landesgeschichtliche Doktorarbeit und ein Plädoyer für mehr gemeinsame Projektarbeit unter Historikern, „Blätter für deutsche Landesgeschichte“ 148 (2013), s. 1–7.

Udział w konferencjach i wygłoszone referaty

„Od pokoju w Kaliszu do pokoju w Oliwie. Stosunki dyplomatyczne między Koroną a Zakonem Krzyżackim/ Prusami Książęcymi w latach 1343–1660”, konferencja zorganizowana wspólnie z Almut Bues (NIH), Jackiem Krochmalem i Hubertem Wajsem (AGAD w Warszawie) Warszawa, 24–25 maja.

Międzynarodowy Kongres Studiów Mediewistycznych „Cultural and Religious Encounters in East Central Europe (moderacja panelu i referat „Imagination of Power: Chroniclers of the 12th/13th c. and their ‘heros’ – already national preferences?”) Kalamazoo, 9–12 maja.

Sesja „Brandenburg-Preussen ‘Perspektivwechsel’. Brandenburg-Preußen von außen betrachtet” (referat: „Brandenburg und Preussen, Brandenburg-Preussen, Königreich Preussen (1415–1701) – Etappen der Staatsbildung aus der Sicht Polens”), Schloss Charlottenburg-Berlin, 11 października.

Projekt cząstkowy nr 3: Organizacja i sposoby sprawowania władzy w średniowiecznej Polsce

Opracowanie: prof. Eduard Mühle

W ramach projektu cząstkowego nr 3, w ciągu ostatnich ośmiu miesięcy jego trwania, w dalszym ciągu badano organizację i funkcjonowanie władzy Piastów, w różnych formach i w rozmaitych kontekstach tematycznych.

14 czerwca wygłoszony został wykład pożegnalny (patrz s. 59), w którym przedstawiono częściowy bilans prac. Wykład nosił tytuł *„Przezornie bowiem powinni władcy władać”, czyli jak funkcjonowała monarchia piastowska w XI–XIII wieku* i ukaże się drukiem w czasopiśmie *Roczniki Historyczne*. Całościowe podsumowanie prac realizowanych w ciągu ostatnich pięciu lat w ramach pierwszego obszaru badawczego opublikowane zostało w czasopiśmie *Jahrbuch der Historischen Forschung*. W celu udostępnienia międzynarodowej społeczności naukowej najnowszych wyników polskich badań na tematy związane z pierwszym obszarem badawczym, opracowana została bibliografia „Polen im Mittelalter. Ein Verzeichnis der seit 1990 auf Deutsch, Englisch und Französisch publizierten Arbeiten der polnischen Mediävistik” [„Polska w średniowieczu. Wykaz prac polskich mediewistów opublikowanych po 1990 r. w językach niemieckim, angielskim i francuskim”], opatrzone niemieckim, angielskim i francuskim wprowadzeniem. Bibliografia ukaże się wiosną 2014 r. jako pierwszy zeszyt specjalny czasopisma *Quaestiones Mediaevi Novae*.

Zakończone zostały prace nad publikacją łącznie niemieckiego wydania *Chronica Polonorum* Mistrza Wincentego. Publikacja, opatrzone obszernym wstępem i komentarzami, ukaże się wiosną 2014 r. nakładem Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt jako 48. tom serii *Freiherr-vom-Stein-Gedächtnisausgabe, A: Ausgewählte Quellen zur Geschichte des Mittelalters*.

W ramach prac przygotowawczych do studium postaci Piotra Włostowica (*Piotr Włostowic. Lebenswelt und Wirkungskreis eines piastischen Amtsträgers in der ersten Hälfte des 12. Jahrhunderts* [Piotr Włostowic. Otoczenie i działalność piastowskiego dostojnika w pierwszej połowie XII w.]) zorganizowano we współpracy z Evą Schlotheuber (Düsseldorf) i Knutem Görichem (Monachium) konferencję metodologiczną pt. „Biografia w mediewistyce. Doświadczenia i perspektywy badań nad trudnym gatunkiem pisarstwa historycznego”, która przyniosła wiele wartościowych inspiracji teoretycznych.

Eduard Mühle i Eva Schlotheuber podczas konferencji „Biografia w mediewistyce”

W nawiązaniu do kwestii poruszanych w wydanym w 2011 r. tomie zbiorowym pt. *Rechtsstadtgründungen im mittelalterlichen Polen* pogłębiane nadal badanie rozmaitych zagadnień związanych z historią miast w średniowieczu. Opracowano przy tym koncepcję tomu zbiorowego pt. *Breslau und Krakau im Hoch- und Spätmittelalter. Stadtgestalt – Wohnraum – Lebensstil*, który wiosną 2014 r. ukaże się jako 83. tom serii „Städteforschung” Instytutu Badań Porównawczych nad Historią Miast w Münster. W związku z badaniami nad historią miast opracowano również pierwszy rozdział monografii ujmującej całość dziejów Wrocławia, która ukaże się jesienią 2015 r. w wydawnictwie Böhlau. Rozdział nosi tytuł *Frühmittelalterliche Burgstadt (950er – 1230er Jahre)*.

Publikacje związane z projektem

Monarchische und adlige Sakralstiftungen im mittelalterlichen Polen, red. Eduard Mühle, Berlin 2013, 526 s.

„Sakralstiftungen von Herzögen und Großen im piastischen Polen. Forschungsgeschichtliche Kontexte und mittelalterliche Zusammenhänge”, w: *Monarchische und adlige Sakralstiftungen im mittelalterlichen Polen*, red. Eduard Mühle, Berlin 2013, s. 7–35.

„Dynastische Herrschaft im mittelalterlichen Polen. Bilanz eines befristeten Forschungsschwerpunkts des Deutschen Historischen Instituts in Warschau”, w: *Jahrbuch der historischen Forschung in der Bundesrepublik Deutschland. Berichtsjahr 2012*, München 2013, s. 35–46.

„Przezornie bowiem powinni władcy władać”, czyli jak funkcjonowała monarchia piastowska w XI–XIII wieku, „Roczniki Historyczne” 79 (2013), z. 4, s. 41–55.

Uwagi o ograniczonej przydatności pojęcia „Europa Środkowo-Wschodnia” („Ostmitteleuropa”) w badaniach mediewistycznych, „Kwartalnik Historyczny” 120 (2013), z. 4, s. 73–78.

[Rec.] Andrzej Pleszczyński: *The Birth of a Stereotype: Polish Rulers and Their Country in German Writings, c.1000 A.D.*, „Speculum” 88 (2013), s. 567–569.

[Rec.] Inge Bily, Wieland Carls, Katalin Gönczi, *Sächsisch-magdeburgisches Recht in Polen. Untersuchungen zur Geschichte des Rechts und seiner Sprache*, „Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung” 62 (2013), s. 646–647.

[Rec.] Marian Rębkowski: *Die Christianisierung Pommerns. Eine archäologische Studie*, „Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung” 62 (2013), s. 706.

Udział w konferencjach

Biannual Conference of the Australian and New Zealand Association for Medieval Studies, Melbourne, 13–17 lutego.

Annual Convention of the Medieval Academy of America, Knoxville, 3–6 kwietnia.

Projekt cząstkowy nr 4:

Piastowie i biskupi piastowscy. Rywalizacja – współpraca – koegzystencja

Opracowanie: dr Ewa Wólkiewicz

Celem projektu jest wszechstronne przebadanie władztw biskupich w Europie Środkowo-Wschodniej. W okresie objętym niniejszym sprawozdaniem prace skupiały się na analizie środków propagandowych, stosowanych przez biskupów dla umocnienia ich władzy świeckiej, form podkreślania swojej pozycji oraz praktyki władczej w obrębie kościelnych władztw terytorialnych.

W ciągu roku przygotowano trzy artykuły na temat różnych aspektów władzy biskupiej. W pierwszym zbadano kwestię nie-liturgicznego stroju biskupów. Tylko podczas czynności liturgicznych i nabożeństw biskupi używali pontyfikałów (mitra, pastorał), które jednoznacznie odróżniały ich od innych duchownych. Dotychczas nie przebadano systematycznie kwestii, jakich środków używali oni, by zademonstrować swój status i godność poza kościołem. Wyniki badania przedstawione zostały na konferencji „Habitus facit hominem. Społeczne funkcje ubioru w średniowieczu i w epoce nowożytnej” (patrz s. 56) w Warszawie (26–27 września) w referacie „Czerwone birety. Nie-liturgiczny strój biskupów w późnym średniowieczu.”

Symbolem elitarności konsumpcji i stylu życia było w średniowieczu polowanie. Podczas polowań odbywały się spotkania o charakterze politycznym, a dziczyzna była jednym z najcenniejszych podarunków w środowisku arystokratycznym. Stosunek biskupów do polowania był jednak ambiwalentny – z powodów politycznych musieli oni organizować polowania, jednak uczestnictwo w tej świeckiej rozrywce było im zakazane zgodnie z normami kościelnymi. Referat *Forbidden pleasure or Pragmatics of Power? Bishops' Hunting in the Late Middle Ages* przedstawiony został na Międzynarodowym Kongresie Mediewistycznym w Leeds (30 czerwca – 4 lipca). Rozszerzona wersja tekstu wystąpienia ukaże się niebawem w tomie zbiorowym pt. *Rzeczy i ludzie*. Tematyka świeckiej władzy bisku-

Rudolf z Rüdesheim

pów i jej wymiaru symbolicznego przeanalizowana została w wystąpieniu pt. *Inszenierte Macht der kirchlichen Herrscher. Herrschaftspraxis der Breslauer Bischöfe [Inszenizowana władza możnych Kościoła. Praktyka władcza biskupów wrocławskich]* na konferencji *Heilige, Helden, Wüteriche. Verflochtene Herrschaftsstile im langen Jahrhundert der Luxemburger*, która odbyła się w Heidelbergu w dniach 29 września–2 października.

W okresie objętym sprawozdaniem na nowo opracowano również kształt planowanego studium kościelnych władstw terytorialnych. Dzięki kwerendum archiwalnym we Wrocławiu (Archiwum Państwowe, Dział Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego) i w Pradze (Archiwum Państwowe, Dział Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Karola) uzupełniono archiwalną podstawę planowanego studium.

We współpracy z Moniką Saczyńską i Marcinem Paukiem opracowano i zorganizowano ponadto wspomnianą wyżej konferencję *Habitus facit hominem. Społeczne funkcje ubioru w średniowieczu i w epoce nowożytnej* (patrz s. 56).

Publikacje związane z projektem

Urzędnicy miejscy Nysy do 1618 roku, Toruń 2013.

(Wraz z Marcinem Paukiem) *Struktury administracyjne Śląska jako czynnik spójności prawnoustrojowej (XII–XV w.)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 67 (2012), s. 53–77.

„Der Zorn des Bischofs. Konflikte der Breslauer Bischöfe mit ihren Untertanen im Spätmittelalter”, w: *Konfliktbewältigung und Friedensstiftung im Mittelalter*, red. Roman Czaja, Toruń 2012, s. 253–275.

Ceremonie pogrzebowe biskupów wrocławskich (1300–1600), „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 2012, s. 209–225.

„Ceremoniał ingresu biskupów wrocławskich w późnym średniowieczu”, w: *Kościół i duchowieństwo w średniowiecznej Polsce i na obszarach sąsiednich*, red. Andrzej Radziwiński, Radosław Biskup, Toruń 2013, s. 197–221.

„Formy dobročinnosti ve slezských městech ve středověku”, w: *Milosrdenství ve středověkých městech [Milosierdzie w miastach średniowiecznych]*, red. Kateřina Jiřová, Praha 2013 (Documenta Pragensia Supplementa, IV), s. 69–101.

„Władze miejskie w Nysie XIII–XVII w.”, w: *Między Zachodem a Wschodem, t. 6: Organizacja władz miejskich na obszarze Pierwszej Rzeczypospolitej i na Śląsku w XIII–XVIII w.*, red. Krzysztof Mikulski, Mateusz Goliński, Toruń 2013, s. 78–110.

[Rec] Andrzej Radziwiński, *Kirche und Geistlichkeit im Mittelalter. Polen und der deutsche Orden in Preussen*, Toruń 2011, „Deutsches Archiv”, 2013.

Udział w konferencjach i wygłoszone referaty

International Medieval Congress, (referat: “Forbidden pleasure or Pragmatics of Power? Bishops’ Hunting in the Late Middle Ages”), Leeds, 30 czerwca–4 lipca.

Konferencja „Heilige, Helden, Wüteriche. Verflochtene Herrschaftsstile im langen Jahrhundert der Luxemburger” (referat: „Inszenierte Macht der kirchlichen Herrscher. Herrschaftspraxis der Breslauer Bischöfe”), Heidelberg, 29 września–2 października.

V. Funeralia Warszawskie: „Profesjonalisci śmierci” (referat: „Koszty i organizacja pogrzebów w miastach śląskich XIV – XV w.”), Warszawa, 22–23 października.

Konferencja „Městský farní kostel v českých zemích ve středověku” (referat: „Plugawe psy w świątyni. Przepisy i praktyka utrzymania porządku w przestrzeni kościelnej w późnym średniowieczu”), Praga, 21–22 listopada.

Projekt cząstkowy nr 5:

Srebro i władza. Funkcje metali szlachetnych i ich znaczenie dla władzy piastowskiej w latach ok. 930–1100

Opracowanie: dr hab. Dariusz Adamczyk

Projekt badawczy zajmuje się związkami pomiędzy napływem i cyrkulacją srebra arabskiego i zachodnioeuropejskiego a kształtowaniem się władzy piastowskiej w szerokim kontekście geograficznym i chronologicznym. Srebro było strategicznym narzędziem władzy, za pomocą którego panujący starali się kontrolować i monopolizować redystrybucję dóbr prestiżowych, koniecznych do budowania samoidentyfikacji elity politycznej. Konieczność gromadzenia, pokazywania i rozdzielania metali szlachetnych w celu pozyskania możliwie wielu „klientów” służyła w związku z tym utrzymaniu i konsolidacji panowania. Dążenie do zdobycia kruszców miało dwojaki wpływ na dynamikę ekspansji władzy piastowskiej: po pierwsze, władcy starali się „wydrenować” te grupy ludności, które dysponowały kruszcami; po drugie, wymuszali od lokalnych społeczności daniny w formie naturaliiów i niewolników, których można było jako towar wymienić na metale szlachetne i dobra luksusowe. Ogromna liczba

odnalezionych do dziś zdeponowanych skarbów – ok. 160 z ponad 37 tysiącami monet arabskich i przynajmniej 280 z ok. 100 tysiącami monet zachodnioeuropejskich – dobrze odzwierciedla ten proces. W okresie objętym sprawozdaniem ukończono monografię pt. *Silber und Macht. Fernhandel, Tribute und die piastische Herrschaftsbildung in nordosteuropäischer Perspektive, von ca. 800 – bis ca. 1100*, która przyjęta została jako praca habilitacyjna na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu im. Gottfrieda Leibniza w Hannoverze i jest obecnie przygotowywana do druku. Prócz tego przygotowany został następny projekt badawczy (patrz poniżej).

W okresie od 1 kwietnia do 31 lipca 2013 dr hab. Adamczyk przebywał na urlopie, w czasie którego odbywał zastępstwo w Katedrze Historii Europy Wschodniej Uniwersytetu Wilhelma w Münster.

Dalszy projekt badawczy:

Sieci redystrybucji srebra, okresy monetyzacji, strefy komercjalizacji, „krajobrazy walutowe”. Pieniądz metalowy we wschodniej części Europy Środkowej w swych społecznych, ekonomicznych i fiskalnych kontekstach, ok. 800 – ok. 1200 r.

Setki znalezisk skarbów, datowanych na stulecia IX – XII, zawierających importowane i miejscowe monety, a także niemal 2000 pojedynczych znalezisk monet z osad, grodów, cmentarzysk – tak prezentuje się dotychczasowy bilans wykopaliisk archeologicznych i przypadkowych odkryć monet w Polsce. Wywołują one wrażenie, że użycie srebra jako środka płatniczego w życiu społeczności wczesnego i pełnego średniowiecza było zjawiskiem szeroko rozpowszechnionym. Z drugiej strony, obecność kruszcu nie musi oznaczać automatycznie monetyzacji i komercjalizacji życia gospodarczego. Zasadnicze znaczenie ma zatem pytanie, jaką rolę odgrywały w wymianie monety, siekańce, pierścienie i sztabki. Czy ich użycie ograniczało się do rynków dalekosiężnej wymiany handlowej, czy krążyły one również w handlu regionalnym i lokalnym? W jaki sposób „zmierzyć” można stopień monetyzacji i od jakiego momentu mówić o komercjalizacji? Jakie fazy tego procesu wyróżnić należy w poszczególnych regionach pomiędzy IX a XII wiekiem? I w końcu: czy monetyzacja była procesem linearnym, czy też załamania występowały w jej przypadku częściej niż kontynuacje?

I tak np. w emporiach basenu Morza Bałtyckiego, takich jak Janów Pomorski/Truso, monety używane były już na początku IX wieku jako środek płatniczy i przedmiot wymiany w handlu dalekosiężnym i regionalnym, jednocześnie służyły jako amulety i zawieszki, a także jako surowiec do wyrobu biżuterii. Napływ srebra do Janowa Pomorskiego/Truso zakończył się jednak już po upływie jednego pokolenia. Na rynkach lokalnych, na bezpośrednim zapleczu niektórych ośrodków handlu morskiego (Wolin, Kołobrzeg, Gdańsk), między IX a XII w. metale szlachetne przejmowały również funkcje pieniądza. Z kolei napływ i obieg srebra w polskim „interiorze” stymulowane były przez wykształcenie się struktur władczych, np. w Wielkopolsce w latach 30. X w. i na Mazowszu około 1040 r. Tu, inaczej niż

na Pomorzu, dominowała nie logika komercyjna, lecz logika przymusu. Wyraźniejsze przejście do użycia monety w handlu lokalnym w Polsce Środkowej miało, jak się wydaje, miejsce dopiero w końcu XI w.

Wykup ciała św. Wojciecha (fragment drzwi gnieźnieńskich)

Jak dotychczas nie powstało jeszcze opracowanie, systematycznie badające powyższe zjawiska w szerokim ujęciu chronologicznym (przez ponad cztery stulecia) oraz regionalnym (wszystkie regiony Polski). Tę właśnie lukę uzupełnić ma niniejszy projekt badawczy, na który składać się będą następujące kroki:

Aż do schyłku XI w. monety niemal wyłącznie importowano, rozprowadzając je za pomocą sieci kupców opartych raczej na indywidualnych kontaktach niż anonimowych stosunkach rynkowych, kierujących się wyłącznie popytem i podażą. Sieci te charakteryzowały się własnymi formami i strukturami wymiany, za którymi stała każdorazowo specyficzna logika transferu srebra. Dlatego też w pracy zrekonstruowane muszą zostać najpierw sieci redystrybucji kruszcu. Nastąpi to w wyniku zarysowania pozycji geograficznej i składu

znalezisk, wskazania ich kontekstu archeologicznego oraz w końcu włączenia w kontekst historyczny za pomocą źródeł pisanych. Z drugiej strony uwzględnic należy także sieci dystrybucji miejscowych denarów, które wykształciły się u schyłku XI w. w różnych regionach Polski („oficjalne” denary piastowskie, imitacje denarów krzyżowych, tzw. denary typu łupawskiego i.in) i które różnią się od sieci redystrybucji monet zagranicznych. Pojawienie się tych sieci wyznacza również moment przejścia do regionalnych „rynków wewnętrznych”.

W drugim kroku należy odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób procesy monetyzacji dają o sobie znać badaczowi. Jakimi narzędziami i jakimi wskaźnikami można je „zmierzyć”? Jest sprawą pewną, że użycie srebra było zjawiskiem zróżnicowanym czasowo i regionalnie i mogło przebiegać różnie nawet w sąsiadujących ze sobą regionach. Aby uwzględnić tę złożoność, poszczególne procesy muszą zostać ujęte we właściwym sobie kontekście historycznym i objaśnione nie jednoczynnikowo i jednowymiarowo, ale za pomocą całej wiązki rozmaitych kryteriów. Należą do nich zarówno miejsce znaleziska (emporium, osada, gród itd.), gęstość znalezisk skarbów i pojedynczych monet, jak i stopień fragmentaryzacji monet i srebra, wielkość znalezisk skarbowych wraz z ich strukturą chronologiczną i regionalną, a także obecność odważników i wagi. Sprawą kluczową jest tu pytanie o krajową działalność menniczą. Do tego dochodzą ponadto okoliczności pozyskania srebra, które mogą być wynikiem oddziaływania bodźców zewnętrznych (popyt na konkretne dobra), jak i wewnętrznych (gęstość zaludnienia, czynniki polityczne takie jak powstawanie centrów władzy, funkcje rytualno-magiczne).

W trzecim kroku sporządzić należy mapę zakresu występowania poszczególnych typów monet oraz podsumowanie wyników badań.

Dr hab. Adamczyk przedstawił metodologiczne podstawy projektu na konferencji, która odbyła się w 2012 r. na Wolinie i napisał opublikowany na początku 2014 r. artykuł pt. *Fernhandelsemporien, Herrschaftszentren, Regional- und Lokalmärkte. Die ökonomischen Funktionen von Silber, oder wie lässt sich der Grad der Monetarisierung in den frühmittelalterlichen Gesellschaften des Ostseeraumes „messen“?* Dr Adamczyk zyskał dostęp do najnowszych i zaktualizowanych znalezisk skarbów dzięki współpracy z Instytutem Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk i pomocy w redagowaniu opracowywanego przezeń i mającego się ukazać w języku niemieckim nowego wydania inwentarza monet z Polski z VI – XII stulecia.

Publikacje związane z projektem

„Fernhandelsemporien, Herrschaftszentren, Regional- und Lokalmärkte: Die ökonomischen Funktionen von Silber oder: Wie lässt sich der Grad der Monetarisierung in den frühmittelalterlichen Gesellschaften des Ostseeraums „messen“?“, w: *Economies, Monetisation and Society in West Slavic Lands AD 800–1200*, red. Mateusz Bogucki, Marian Rębkowski, Materiały z konferencji na Wolinie, 3–5.08.2012, Szczecin 2014, s. 115–136.

„Kruszec, moneta, tranzyt czy „hybryda“, czyli częścią jakiego systemu handlowego były ziemie Polski południowej w X wieku?“, w: *Argenti fossores et alii. Znaczenie gospodarcze wschodnich części Górnego Śląska i zachodnich krańców Małopolski w późnej fazie wczesnego średniowiecza (X–XII wiek)*, red. Piotr Boroń, Wrocław 2013, s. 197–202.

„Wollin und sein Hinterland im kontinentalen und transkontinentalen Beziehungsgeflecht um das Jahr 1000“, w: *Geschichte, um zu verstehen. Traditionen, Wahrnehmungsmuster, Gestaltungsperspektiven Carl-Hans Hauptmeyer zum 65. Geburtstag*, red. Heike Düselder, Detlef Schmiechen-Ackermann, Thomas Schwark, Martin Stöber, Christiane Schröder, Bielefeld 2013, s. 299–317.

Udział w konferencjach i wygłoszone referaty

Konferencja „Das Regionale im Globalen“, Hanower, 10 listopada 2012 (referat: „Gnesen zwischen Samarkand und Rom“).

Średniowieczniczo-nowożytnicze seminarium Instytutu Historycznego UW (referat: „Czy bez Mahometa nie byłoby Mieszka? Arabsko-bałtycka ekumena handlowa a rozwój Europy „barbarzyńskiej“ w X w.“), Instytut Historyczny UW, 5 listopada 2012.

Konferencja „Merseburg 1013 – Ein Fürstentreffen von europäischer Dimension“ (referat: „Silberströme und Machtkonstellationen. Die politische Ökonomie der piastischen Herrschaft im frühen 11. Jh.“), Merseburg i Lipsk, 23–25 maja.

Szkoła letnia Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie (wykład: „Die politischen und ökonomischen Kulturen Polens in historischer Perspektive“), Warszawa 3 września.

XV Sesja Numizmatyczna w Nowej Soli (referat: „Koniunkturalne cykle czy strukturalne załamania? Przyczyny i skutki fluktuacji w imporcie srebra do Europy Środkowej i Wschodniej w IX–XI wieku“), 17–18 października.

Konferencja Saskiego Towarzystwa Archeologicznego, Drezdeńskiego Związku Numizmatycznego i Krajowego Instytutu Archeologicznego (referat: „Schatzfunde versus „virtuelle“ Währungen. Netzwerke und Silberlandschaften im westslawischen Raum im 10. Jahrhundert“), Drezno, 30 listopada.

Projekt cząstkowy nr 6: Polska piastowska i jej polityka zewnętrzna

Opracowanie: dr Norbert Kersken

Celem planowanych badań jest analiza stosunków i powiązań międzypaństwowych Polski piastowskiej i ich dynamiki w dłuższej perspektywie czasowej. Przedmiotem badań będą media, konstelacje i fora, związane z realizacją polityki zewnętrznej, a efektem prac stanie się próba oceny znaczenia tej polityki dla rozwoju i kształtu Polski Piastów. Zastosowanie nowych, kulturoznawczych metod badawczych do analizy stosunków międzynarodowych z jednej strony rozluźnia związki historii dyplomacji i stosunków międzynarodowych w średniowieczu z tradycyjną historią państwowości, z drugiej strony metody te pozwalają zauważyć, że historię dyplomacji z powodzeniem stosować można do badania średniowiecznych struktur i zjawisk. Należy ją przy tym rozumieć jako część historii prawa i ustroju, która jednocześnie dostarczyć może nowych rezultatów badawczych w zakresie historii władzy i komunikacji, a także historii symboli i historii wymiany kulturowej.

W roku objęty sprawozdaniem po ukończeniu zbierania poświadczeń źródłowych i opracowywania literatury przedmiotu, rozpoczęto pisanie rozprawy. Aspekty projektu związane z historią dynastyczną przedstawione zostały 24 kwietnia na wykładzie na Uniwersytecie w Peczu (*Dynasties, Marriages, and State Building in East Central Europe*), a wczesnopiastowska polityka zagraniczna w referacie na międzynarodowej konferencji „Merseburg 1013 – Ein Fürstentreffen von europäischer Dimension” zorganizowanej w dniach 23–25 maja 2013 r. przez Centrum Humanistyczne Uniwersytetu w Lipsku (patrz s. 53). Oba wystąpienia zostały przygotowane do druku. Artykuły w tomie pokonferencyjnym „Fernhändler, Kleriker, Dynasten. Die piastische Herrschaft im sozialen und kontinentalen Beziehungsgeflechten vom 10. bis zum frühen 13. Jahrhundert” przeszły już redakcję i zostaną oddane do druku w 2014 r.

Z projektem wiąże się również praca nad przygotowywanym wspólnie z Przemysławem Wiszewskim (Wrocław) tomem dotyczącym średniowiecza w pięciotomowym wydawnictwie „Deutsch-Polnische Geschichte” (red. Dieter Bingen, Hans-Jürgen Bömelburg, Peter Oliver Loew). Tekst został już w dużej mierze ukończony.

Tablica genealogiczna Ottonów

Publikacje związane z projektem

Redakcja, wraz z Griszą Vercamerem: *Macht und Spiegel der Macht. Herrschaft in Europa im 11./12. Jahrhundert vor dem Hintergrund der Chronistik*, Wiesbaden 2013 (Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie. Quellen und Studien, t. 27).

„Geschichtsschreibung und politische Macht. Entwicklungsstufen der Chronistik bis zum Beginn des 12. Jahrhundert“, w: *Macht und Spiegel der Macht. Herrschaft in Europa im 11./12. Jahrhundert vor dem Hintergrund der Chronistik*, red. Norbert Kersken, Grischa Vercamer, Wiesbaden 2013 (Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie. Quellen und Studien, t. 27), s. 41–63.

[Rec.:] *Recepcja kultury średniowiecznej w humanistyce [Die Rezeption der mittelalterlichen Kultur in der Geisteswissenschaft]*. Hrsg. von Krzysztof Obremski / Jarosław Wenta (Publikacje Centrum Mediawistycznego Wydziału Nauk Historycznych UMK 3 = Mediaevalia 19) Toruń 2010, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, „Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters“ 69 (2013), s. 420f.

[Rec.:] Bożena Czwojdrak, Zofia Holszańska. *Studium o dworze i roli królowej w późnośredniowiecznej Polsce [Sophie Holszańska. Eine Untersuchung über den Hof und die Rolle der Königin im spätmittelalterlichen Polen]*, Warszawa: DiG 2012, „Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters“ 69 (2013), s. 380f.

[Rec.:] Anna Łosowska, *Pennae investivi Praemisliae. Notariusze kancelarii kościelnych, pisarze sądów oraz urzędów świeckich w XV i na początku XVI wieku [Die Notare der kirchlichen Kanzleien, Gerichtsschreiber sowie Schreiber weltlicher Ämter im 15. und zu Beginn des 16. Jh.s]*, Przemysł 2011, Archiwum Państwowe; Przemyskie Towarzystwo Archiwistyczne „Archiwariusz”, „Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters“ 69 (2013), s. 379f.

[Rec.:] Jacek Osiński, Bolesław Rogatka. *Książę legnicki, dziedzic monarchii Henryków Śląskich (1220/1225-1278) [Bolesław Rogatka. Herzog von Liegnitz, Erbe der Monarchie der schlesischen Heinriche (1220/25-1278)]*, Kraków 2012, Avalon, „Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters“ 69 (2013), s. 378f.

[Rec.:] Agnieszka Teterycz-Puzio, *Na rozstajnych drogach. Mazowsze a Małopolska w latach 1138–1313 [Auf auseinanderlaufenden Wegen. Masowien und Kleinpolen in den Jahren 1138-1313]*, Słupsk 2012, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej, „Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters“ 69 (2013), s. 377f.

[Rec.:] Teresa Dunin-Wąsowicz, *Drogami średniowiecznej Polski. Studia z dziejów osadnictwa i kultury [Auf den Straßen des mittelalterlichen Polen. Studien zur Geschichte von Siedlung und Kultur]*. Hrsg. von Andrzej Janeczek. Nachwort von Marta Młynarska-Kaletynowa Warszawa 2011, Wydawnictwo Instytutu Archeologii i Etnologii PAN. (Collectio archaeologica, historica et ethnologica 4), „Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters“ 69 (2013), s. 377.

[Rec.:] Agnieszka Bartoszewicz, *Piśmienność mieszczańska w późnośredniowiecznej Polsce [Die städtische Schriftkultur im spätmittelalterlichen Polen]* Warszawa 2012, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, „Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters“ 69 (2013), s. 333f.

[Rec.:] Rościśław Żerelik, *Najstarszy kopiarz książąt oleśnickich i kozielsko-bytomskich [Das älteste Kopiar der Herzöge von Oels und Cosel-Beuthen]*, Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2012 (Acta Universitatis Wratislaviensis 3402; Historia 185), „Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters“ 69 (2013), s. 201f.

[Rec.:] *Inwentarz rękopisów do połowy XVI wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej [Inventar der Handschriften bis zur Mitte des 16. Jh.s in den Sammlungen der Nationalbibliothek]*. Bearb. von Jerzy Kaliszuk / Sławomir Szyller, Warszawa 2012 (Inwentarze Rękopisów Biblioteki Narodowej 3), Biblioteka Narodowa, 278, [2] S., „Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters“ 69 (2013), s. 191.

[Rec.:] Jerzy Strzelczyk, *W świecie średniowiecznych myśli i emocji. Wybór prac [In der Welt der mittelalterlichen Gedanken und Gefühle. Ausgewählte Arbeiten]*, Poznań 2012, Inst. Historii UAM, „Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters“ 69 (2013), s. 179.

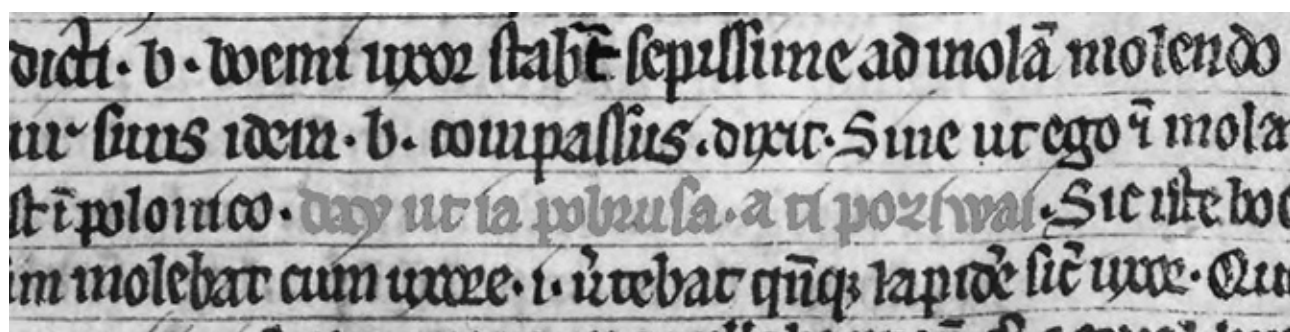
Projekt cząstkowy nr 7:

Kultura, tożsamość i reprezentacja władzy w dokumentach książąt śląskich i pomorskich (ok. 1200–1330)

Opracowanie: dr Sébastien Rossignol (Dalhousie University, Halifax – naukowiec na długoterminowym pobycie gościnnym w ramach umowy o dzieło)

W okresie objętym sprawozdaniem trwały prace uzupełniające nad literaturą przedmiotu, a także nad zredagowaniem maszynopisu książki. Choć ostateczna jej redakcja okazała się bardziej wymagająca i trwała dłużej niż pierwotnie zakładano, maszynopis zostanie oddany do druku w 2014 r. Opracowana redakcja pracy doktorskiej została natomiast oddana do druku w 2013 r. W okresie objętym sprawozdaniem zorganizowano ponadto rozmaite wydarzenia naukowe. W maju, we współpracy z Eduardem Mühle zorganizowano panel złożony z polskich referentów na Międzynarodowym Kongresie Mediewistycznym w Kalamazoo (patrz s. 52), na temat stosunków intelektualnych w Polsce średniowiecznej. Na tym samym kongresie dr Rossignol zorganizował także panel poświęcony włączaniu kultur środkowo-wschodniej Europy do średniowiecznej łacińskiej cywilizacji europejskiej, w którym wzięli udział amerykańscy historycy Florin Curta i Piotr Górecki.

W czerwcu, we współpracy z Norbertem Kerskenem zorganizowano warsztaty dotyczące aktualnych badań nad dyplomacją w Europie Środkowo-Wschodniej w średniowieczu (patrz s. 54). W czasie warsztatów stawiano pytanie o związek między formularzem dokumentowym a kontekstem historycznym średniowiecznych dokumentów książęcych w XIII i XIV w. Uczestnicy z Niemiec, Czech i Polski przedstawiali sprawozdania ze swoich bieżących projektów i dyskutowali o nowych odkryciach i celach badawczych. Wystąpienia ukażą się drukiem w serii publikacji Instytutu Austriackich Studiów Historycznych.

Księga Henrykowska

Publikacje związane z projektem

Aux origines de l'identité urbaine en Europe centrale et nordique. Traditions culturelles, formes d'habitat et différenciation sociale (VIIIe – XIIe siècles), Turnhout: Brepols 2013 (*Haut Moyen Âge*, t. 19), 402 s.

Sunhild Kleingärtner, Timothy P. Newfield, Sébastien Rossignol und Donat Wehner (red.), *Landscapes and Societies in Medieval Europe East of the Elbe: Interactions between Environmental Settings and Social Transformations*, Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies 2013 (*Papers in Mediaeval Studies*, t. 23), xiv + 406 s.

(Wraz z Sunhild Kleingärtner i Donatem Wehnerem), "Introduction: Perceptions, Reconstructions, and Interdisciplinary Research", w: *Landscapes and Societies in Medieval Europe East of the Elbe: Interactions between Environmental Settings and Social Transformations*, red. Sunhild Kleingärtner, Timothy P. Newfield, Sébastien Rossignol, Donat Wehner, Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies 2013 (*Papers in Mediaeval Studies*, t. 23), s. 3–23.

"Concluding Remarks and Thoughts for Future Research", w: Sunhild Kleingärtner, Timothy P. Newfield, Sébastien Rossignol und Donat Wehner (Hrsg.), *Landscapes and Societies in Medieval Europe East of the Elbe: Interactions between Environmental Settings and Social Transformations*, red. Sunhild Kleingärtner, Timothy P. Newfield, Sébastien Rossignol, Donat Wehner, Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies 2013 (*Papers in Mediaeval Studies*, t. 23), s. 379–396.

Les Récits de fondation des urbes et civitates en Europe centrale et centro-orientale (IXe – XIIe siècle), "Cahiers de civilisation médiévale" 56, 4, fasc. 224 (2013), s. 381–405.

„Die Linonen zwischen Tat und Wort. Die Schriftquellen über die Entwicklung an der unteren Mittelbe unter Berücksichtigung der interdisziplinären Forschungsergebnisse", w: *Slawen an der unteren Mittelbe. Untersuchungen zur ländlichen Besiedlung, zum Burgenbau, zu Besiedlungsstrukturen und zum Landschaftswandel. Beiträge zum Kolloquium vom 7. bis 9. April 2010 in Frankfurt a. M., Wiesbaden*, red. Karl-Heinz Willroth, Hans-Jürgen Beug, Friedrich Lüth, i in., Reichert 2013 (*Frühmittelalterliche Archäologie zwischen Ostsee und Mittelmeer*, t. 4), s. 135–150.

[Rec.:] Egon Boshof, *Königtum und Königsherrschaft im 10. und 11. Jahrhundert, München: Oldenbourg 2010 (Enzyklopädie deutscher Geschichte, 27)*, „Cahiers de civilisation médiévale" 56, 4, fasc. 224 (2013), s. 437.

Udział w konferencjach i wygłoszone referaty

Międzynarodowe warsztaty „Formularze i protokół dokumentów. Formy piśmienności w średniowiecznej Polsce i w regionach sąsiadujących (XIII–XIV w.)", Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie, 3–4 czerwca, organizacja: Norbert Kersken i Sébastien Rossignol (referat: "Motywy areng dokumentów ksiąg zęcych na Śląsku i Pomorzu w perspektywie porównawczej (ok. 1200–1300)").

International Congress of Medieval Studies „Cultural and Religious Encounters in East Central Europe (prowadzenie panelu i referat „Imagination of Power: Chroniclers of the 12./13. Cen. and their 'heros' – already national preferences?"), organizacja panelu "The Transformations of East Central Europe " oraz referat: "Ducal Charters and the Transformations of the Written Word: Silesia, 1200–1327," w panelu "Medieval Writing Materials: Texts, Transmission, and the Manifestation of Authority", zorganizowanym przez Research Group on Manuscript Evidence, 48th International Congress on Medieval Studies, Kalamazoo 9–12 maja.

3rd Annual Colloquium in European Studies, Dalhousie University, Halifax, Nowa Szkocja, 27 kwietnia (referat: "From Conflict to Cooperation to Transformations: Reflections on a Paradigm Shift in the Historiography of the Medieval German Ostsiedlung," "European Cooperation/Cooptation: Ideas of Collaboration and Coordination").

Lawrence D. Stokes Seminar, History Department, Dalhousie University, Halifax, Nowa Szkocja, 15 lutego (referat: "Words and Signs: The Evolution of the Physical Appearance of Ducal Charters in Silesia and Pomerania, 13th–Early 14th C.").

2. Religia i polityka w Polsce XVI–XVIII w.

Projekt cząstkowy nr 1:

Religia i polityka w Europie Środkowej w okresie wczesnonowoczesnym (ze szczególnym uwzględnieniem Rzeczypospolitej Obojga Narodów)

Opracowanie: dr hab. Almut Bues

Marrying Cultures: Queens Consort and European Identities 1500–1800 jest jednym z 18 międzynarodowych zespołowych projektów badawczych, finansowanych przez Unię Europejską w ramach 7. Programu Ramowego. Projekt, opatrzony numerem 291827, trwa od 30 września 2013 do 30 września 2016 r. i wsparty został kwotą miliona euro przez Hera Joint Research Programme (www.heranet.info) oraz pomniejszymi kwotami przez kilka fundacji narodowych.

Przewodnią myślą projektu jest następująca konstatacja: Za każdym razem, gdy król lub księżę bierze za żonę kobietę z innego kraju, zderzają się ze sobą przynajmniej dwie obce kultury. Małżonka nierzadko włada innym językiem, niż ten, którym posługuje się dwór, jest często innego wyznania i również nowa kultura dworska różni się od tej, w której wyrosła. Nie mając widoków na powrót do znanego otoczenia, pozostaje jej integracja poprzez wpasowanie się w nowe otoczenie poprzez zmianę wiary i nauczenie się języka. Czasami małżonka przybiera postawę zdystansowaną, która tworzy wokół niej aurę egzotywności, ale też budzi nieufność i sprawia, że nowoprzybyła staje się obiektem intryg i spisków. W obu przypadkach obecność kobiety powoduje przekształcenie jej najbliższego otoczenia. Zazwyczaj jest ona otoczona damami dworu, służkami i sługami, nierzadko duchownymi, a czasem również artystami, rzemieślnikami, muzykami i aktorami. Ze swojej ojczyzny przywozi książki, obiekty sztuki, ubiory i meble, a więc przedmioty, które do dziś oglądać można w muzeach i bibliotekach europejskich. Jeśli interesuje się operą lub teatrem, na ogół stara się wprowadzić i umocnić te dziedziny sztuki w swojej nowej ojczyźnie. Na nowy dwór trafia ona wszakże nie tylko wyposażona w bagaż materialny, ale też w bagaż religijnych, politycznych filozoficznych i naukowych wyobrażeń i przekonań. Zagraniczna małżonka nierzadko utrzymuje obszerną korespondencję ze swoją rodziną, która niekiedy stara się z dala wpływać na jej zachowanie. Jeśli jej siostry

również wydano za mąż za granicę, sieć ponadgranicznych powiązań poszerza się o dalsze elementy.

Katarzyna Jagiellonka. Warsztat Lucasa Cranacha Młodszego, 1555

W celu zbadania roli zagranicznych małżonek jako podmiotów, narzędzi i katalizatorów transferu kulturowego, zespół badawczy złożony z naukowców z Polski, Niemiec, Szwecji i Wielkiej Brytanii przeanalizuje szereg transnarodowych studiów tematyki, obejmujących okres między 1500 a 1800 r. Członkami zespołu są: dr hab. Almut Bues (Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie), dr Jill Bepler (Biblioteka Księcia Augusta w Wolfenbüttel), prof. Svante Norrhem (Umeå University, Szwecja) i prof. Professor Helen Watanabe-O'Kelly (Oxford University, kierowniczka projektu). W skład zespołu wchodzi także dwoje postdoktorantów (dr Adam Morton z Oksfordu oraz dr Elise Dermineur ze Szwecji), a także dwójka doktorantów (Urszula Zachara-Związek i NN). Pierwsze z nich odpowiedzialne jest za zagadnienie polskiej historii dynastycznej, drugie za muzykę tworzoną przez i dla małżonek królewskich. Do badania wybrano przykłady, które una-

oczniają efekt synergii w kontaktach między Europą Północną (Dania, Szwecja, Finlandia, Niemcy i Wielka Brytania), Wschodnią (Rzeczpospolita Obojga Narodów) i Południową (Włochy, Hiszpania, Portugalia), oferując dzięki temu możliwość zakwestionowania współczesnych wyobrażeń o centrum i peryferiach. Zespół ma za zadanie przeanalizować, w jaki sposób teksty, kultura materialna, muzyka i architektura zachowują się w roli manifestacji spotkań kulturowych, wywołanych poprzez małżeństwa dynastyczne. Przy okazji projekt ma postawić pod znakiem zapytania mapę Europy, do jakiej przywykliśmy, z jej wyraźnie rozgraniczonymi państwami narodowym, zastępując ją dawną Europą z o wiele bardziej niż dziś zróżnicowanymi granicami językowymi, kulturowymi i politycznymi.

Zespół współpracować będzie z kolegami z miejsc objętych badaniem, pracujących w muzeach, bibliotekach i szkołach (np. Muzeum Historii Polski w Warszawie, Muzeum Alberta i Wiktorii oraz National Portrait Gallery w Londynie, Livrustkammaren w Sztokholmie, Biblioteka Księcia Augusta w Wolfenbüttel, Liceum im. Króla Jana III Sobieskiego w Krakowie) w celu odpowiedzi na pytanie, jaką pozycję poszczególne małżonki królewskie zdobyły – lub nie – w narodowej kulturze pamięci.

Projekt badawczy dr hab. Almut Bues dotyczy polskiej księżniczki Zofii Jagiellonki (1522–1575), która w 1556 r. została żoną księcia Henryka II von Braunschweig-Wolfenbüttel (1489–1568) oraz jej siostry, Katarzyny Jagiellonki (1526–1583), która poślubiła w 1562 r. Jana, Wielkiego Księcia Finlandii, późniejszego Jana III, króla Szwecji. Matka obu sióstr, mediolańska księżniczka Bona Sforza (1493/4–1557), sprowadziła do Polski z Włoch humanizm, dlatego też zadane zostanie pytanie, do jakiego stopnia obie jej córki pomagały rozprzestrzenić się humanizmowi w dalszych regionach. Dawniejsze badania ukazały już, że obie siostry przeniosły

swoje intelektualne wyobrażenia z Italii, przez Polskę do Braunschweig-Wolfenbüttel (Zofia) i Szwecji (Katarzyna). Nie zadano jednak dotychczas pytania, w jakim stopniu wyobrażenia te były w stanie przekształcić dominujące w obu krajach normy kulturowe.

Z tego powodu sprawdzić należy również, jak dalece rozciągały się sieci kontaktów, które obie księżniczki utrzymywały dla promowania zmian kulturowych, religijnych i gospodarczych. Dr hab. Bues zbadać zamierza w tym celu nie tylko interakcje obu siostr z nową ojczyzną i krajem pochodzenia, gdzie ich trzecia siostra, Anna, została królową, ale także z krewnymi na innych dworach, np. z ich siostrą przyrodnią Jadwigą, żoną elektora brandenburskiego (1513–1573) i siostrą tejszą, królową Izabelą Węgierską (1519–1559) oraz jej potomkami, z którymi siostry nadal utrzymywały kontakt po śmierci Izabeli.

Rola Zofii i Katarzyny jako krzewicieli kultury zanalizowana zostanie w trzech obszarach: 1. Kolekcje dzieł sztuki: praktykowany przez obie siostry skup dzieł sztuki zbadany zostanie pod kątem znaczenia dla wymiany dynastycznej i oddziaływania kulturowego. Poszczególne dzieła, znajdujące się w obu kolekcjach, pochodziły z Niderlandów, Niemiec i Italii, i zanim dostały się do Szwecji, Brandenburgii lub Braunschweigu-Wolfenbüttel, docierały najpierw na Węgry lub do Polski. Jednym z celów projektu jest prześledzenie dróg, jakimi owe dzieła sztuki podróżowały oraz udokumentowanie wpływu, jaki wywierały na poszczególnych stacjach pośrednich. 2. Wpływ na rozwój architektury: Gdy Zofia została wdową, rozbudowała pałace w Schöningen i Jerxheim i rozpoczęła projektowanie założeń ogrodowych. Działalność Katarzyny ma natomiast zasadnicze znaczenie dla skandynawskiego „renesansu epoki Wazów”. Dalszą część badania stanowi jej wpływ na liczne projekty budowlane z czasów panowania króla Jana (zalicza się do nich m.in. pałac królewski

w Sztokholmie, pałac na Borgholmie i rozbudowa zamku w Turku), na potrzeby których ściągnano włoskich, flamandzkich i niemieckich budowniczych, malarzy i stiukarzy. 3. Wpływ na życie religijne: Obie siostry pochodziły z rodu katolickiego, a weszły przez małżeństwo do rodów protestanckich. Podczas gdy Zofia musiała przejść na protestantyzm, katolicyzm Katarzyny skutkowało dopasowaniem szwedzkiej liturgii do praktyk katolickich oraz ściągnięciem do Szwecji zakonu jezuitów. Polityczne znaczenie katolickiego wychowania jej dzieci ujawniło się, gdy jej syn Zygmunt (III) został w 1587 r. królem Polski.

Publikacje związane z projektem

„Die Welt auf Papier. Leser – Schreiber – Schriftgelehrter”, w: *Lesestunde / Lekcja czytania*, red. Grzegorz Krzywiec, Stephan Lehnstaedt, Ruth Leisero-witz, Joanna Nalewajko-Kulikow, Warszawa 2013, s. 127–138.

„Złote mosty albo sztuka dotarcia na drugi brzeg”, w: *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, t. 2, red. Waldemar Bukowski, Tomasz Jurek, Kraków 2012, s. 1083–1104.

Udział w konferencjach i wygłoszone referaty

„Od pokoju w Kaliszu do pokoju w Oliwie. Stosunki dyplomatyczne między Koroną a Zakonem Krzyżackim/ Prusami Książęcymi w latach 1343–1660”, Warszawa, 24–25 maja.

„Marrying Cultures: Queens Consort and European Identities 1500–1800”, Berlin, 28–30 czerwca.

„HERA Cultural Encounters launch conference”, Dubrovnik, 30 września–1 października.

3. Tożsamość narodowa i powiązania ponadnarodowe

Przez długi czas faworyzowanym przedmiotem badań historycznych było państwo narodowe. Od pewnego czasu w badaniach historycznych coraz bardziej zyskuje na znaczeniu powiązania ponadnarodowe, wzajemne postrzeganie się narodów i dwustronna wymiana kulturowa. Okazuje się przy tym, że zintensyfikowanie ponadnarodowych kontaktów i współzależności nie jest zjawiskiem ery globalizacji, lecz sięga swymi korzeniami XVIII w. Powstanie nowoczesnych środków komunikacji i transportu, ale także pojawienie się systemów wiedzy czy ideologii politycznych, roszczących sobie prawo do uniwersalności, spowodowały nieznaną dotąd wzrost mobilności, zagęszczenie sieci kontaktów ponadgranicznych oraz intensyfikację doświadczeń międzykulturowych i dwustronnej wymiany, które stały się charakterystyczne dla XIX i XX w. W związku z tymi zjawiskami, a także dzięki coraz intensywniejszemu ruchowi transgranicznemu i migra-

com doszło w różnych krajach do upodobnienia tak form życia politycznego i społecznego, jak i stylu życia jednostki. Jednocześnie idee i instytucje nowoczesności, w swoich kontekstach lokalnych i partykularnych, nadały nowe znaczenie poczuciu kulturowego zróżnicowania i uświadomiły istnienie nierówności. Badanie koncentruje się na działających osobach i grupach, które poprzez swoją aktywność i sposoby interpretacji rzeczywistości kształtowały proces rozprzestrzeniania się myśli narodowej, bądź też były przedmiotem takowego dyskursu. Badane są m.in. wzajemne zależności i negocjacje pomiędzy władzą państwową a poszczególnymi podmiotami działającymi, doświadczenie emigracji i uchodźstwa politycznego oraz jego przełożenie na praktykę życia w wymiarze lokalnym, regionalnym i europejskim, kształtowanie się międzynarodowych kongresów i organizacji, które stawiały sobie uniwersalne cele, lecz zarazem pozwalały doświadczyć różnic.

Tomasz Kuran, Dworzec we Lwowie
GFDL + CC-BY-SA-2.5

Projekt cząstkowy 1:

Studia w Europie XIX wieku. Wzajemne oddziaływanie powiązań transnarodowych i tożsamości narodowej

Opracowanie: dr hab. Ruth Leiserowitz

Głównym założeniem projektu jest przekonanie, że poprzez procesy migracji i „usieciorwienia” Europy oraz transfer kulturowy i naukowy powstały na kontynencie gęste powiązania, które oddziaływały na tożsamość narodową warszawian. W roku objętym sprawozdaniem analizowano w pierwszym rzędzie kwestie sieci i interakcji – zidentyfikowano liczne autowypowiedzi osób z badanej grupy i wprowadzono owe wypowiedzi do bazy danych. Uzupełniano na bieżąco bibliografię do projektu. Szczegółowe informacje na temat projektu znaleźć można na stronie internetowej Instytutu oraz w poprzednich sprawozdaniach.

Dr hab. Ruth Leiserowitz podjęła się przede wszystkim odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób opisać można zidentyfikowane dotychczas kontakty i sieci naukowe: do jakiego stopnia rzeczywiście mówić można o kontaktach „transnarodowych”, a na ile stosunki naukowe z uniwersytetami i szkołami w Dorpacie, Sankt Petersburgu i Rydze wykorzystywały po prostu struktury „imperialne”, w ramach których dochodzić mogło do zaistnienia powiązań o transnarodowym charakterze. Zasadnicza różnica pomiędzy obydwojoma rodzajami powiązań wydaje się polegać na tym, że wykorzystywanie możliwości nawiązywania kontaktów za pośrednictwem struktur imperialnych wywoływać mogło napięcie między przynależnością do Imperium a tożsamością narodową, które należało zdefiniować bądź „ścierpieć”, bądź też usunąć. Z kolei aktywność transnarodowa z reguły wzmacniała tożsamość narodową w związku z wzajemnym oddziaływaniem na siebie przedstawicieli różnych narodowości.

Można argumentować, że duża część warszawskich uczonych, którzy studiowali za granicą, lecz później pracowali w Warszawie, odniosła sukces m.in. dlatego, że umiała wykorzystać swoje międzynarodowe doświadczenie i kontakty. Tworzyli oni wiedzę nie tylko na uży-

tek abstrakcyjnych społeczności naukowych, ale także wyraźnie w celu wzmocnienia kulturowego i cywilizacyjnego rozwoju „narodu” i jego stolicy. Warszawa została wyraźnie naznaczona przez działalność tych i innych uczonych oraz ich kontakty i sieci powiązań i, w drugiej połowie XIX wieku można ją określić mianem transnarodowego ośrodka naukowego. Należy przy tym zwrócić uwagę, że jego poziom naukowy nie został wyznaczony przez instytucje państwowe, lecz przede wszystkim przez zaangażowanie prywatne i prywatne pieniądze.

Dorpat, most na Omowizy, ok. 1880 r.

W minionym roku ukończono dwujęzyczną księgę pamiątkową dla Jürgena Hensela (*Lesestunde/Lekcja czytania zu den deutsch-polnisch-jüdischen Beziehungen im 19. und 20. Jahrhundert*, red. wspólnie ze Stephanem Lehnstaedtem, Grzegorzem Krzywcem i Joanną Nalewajko-Kulikow) (patrz s. 72).

W dniach 16–18 maja 2013 r. we współpracy z Żydowskim Instytutem Historycznym w Warszawie, Centrum Badań nad Antysemityzmem Uniwersytetu Technicznego w Berlinie i innymi instytucjami zorganizowano ponadto w Niemieckim Instytucie Historycznym w War-

szawie konferencję „Antisemitism in East Central Europe: Ideas, Politics, and Practices of Jew-Hatred from a Comparative Perspective, ca. 1880–1939”. Zaprezentowano także wystawę „Chcemy być wolni!”. 60. rocznica powstania ludowego w NRD 17 czerwca 1953 r., zorganizowaną we współpracy z Ambasadą Republiki Federalnej Niemiec w Warszawie i Domem Spotkań z Historią, którą oglądać można było w dniach 5 czerwca – 15 września 2013 r. w Warszawie (patrz s. 60). Z okazji otwarcia wystawy opracowano i wygłoszono wykład okolicznościowy.

W związku z projektem objęto opieką promotorską pięcioro doktorantów (czworo na Uniwersytecie Humboldta w Berlinie, jednego na Uniwersytecie w Kłajpedzie). Ponadto sporządzono recenzje grantowe (m.in. dla Niemieckiego Towarzystwa Naukowego i Leo Baeck Institute), prowadzono prace magisterskie, przyjmowano egzaminy oraz przeprowadzono w semestrze letnim (wspólnie ze Stephanem Lehnstaedtem) seminarium magisterskie na Uniwersytecie Humboldta w Berlinie („Naród i imperium w pierwszej wojnie światowej. Niemcy, Austro-Węgry i Rosja w pierwszej wojnie światowej”).

Publikacje związane z projektem

Wstęp, w: Tomasz Kizwalter, *Über die Modernität der Nation. Der Fall Polen*, tłum. Bernhard Hartmann, red. Eduard Mühle, [Klio in Polen, t. 16], Osna-brück 2013.

Lesestunde / Lekcja czytania, red. Grzegorz Krzywiec, Stephan Lehnstaedt, Ruth Leiserowitz, Joanna Nalewajko-Kulikow, Warszawa 2013.

„Das unsichtbare Gepäck”. Warschauer Studenten und Wissenschaftler des 19. Jahrhunderts als Akteure des Wissenschaftstransfers”, w: *Lesestunde / Lekcja czytania*, red. Grzegorz Krzywiec, Stephan Lehnstaedt, Ruth Leiserowitz, Joanna Nalewajko-Kulikow, Warszawa 2013, s. 27–36.

Studentai kaip kultūrinės komunikacijos veikėjai. Karaliaučiaus universitetas ir jame studijavę lenkų studentai (1770–1825). [Students as Actors of Cultural Communication. Königsberg University and Polish Students in it (1770–1825)], „Acta Historica Universitatis Klaipedensis”, s. 126–133.

(wspólnie z Robertem Brierem) *Zwischen nationaler Identität und transnationaler Verflechtung. Grenzüberschreitende Forschungsperspektiven*, „Weltweit vor Ort. Das Magazin der Max Weber Stiftung”, 01/13, s. 28–30.

Udział w konferencjach i wygłoszone referaty

9. Debata Lelewelowska „Czy Polska miała w XIX w. suwerenność państwową? Stosunki władzy, autonomia polityczna i okoliczności ją kształtujące” (konceptcja i organizacja wraz z Piotrem Szlantą), Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie, 26 lutego 2013.

„Antisemitism in East Central Europe: Ideas, Politics, and Practices of Jew-Hatred from a Comparative Perspective, ca. 1880–1939”, Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie, 16–18 maja.

45th ASEEEES (organizacja panelu i komentarz) „Encounters at the Eastern Front Reconsidered: New Research for an Encyclopedia of World War I”, Boston, 24–27 listopada.

Projekt cząstkowy nr 2:

Emigracja polityczna a opinia publiczna w XIX i XX wieku.

Polski ruch narodowy i demokratyczny

Opracowanie: dr Robert Brier

Nadrzędnym celem projektu jest ujęcie historii polskiej emigracji politycznej w XIX i XX w. jako drogi dojścia do transnarodowej historii Polski. Projekt dzieli się na dwie części. Pierwsza część dotyczy pytania, w jaki sposób polscy emigranci w Europie Zachodniej i USA używali w latach 80. pojawiającego się wówczas języka praw człowieka, by sprawy ważne dla opozycji demokratycznej postawić na forum międzynarodowej opinii publicznej.

W ramach prac nad tym projektem opublikowano tom zbiorowy pt. *Entangled Protest: Transnational Perspectives on Dissent in Eastern Europe and the Soviet Union*, w którym historycy z USA i Europy ukazują możliwości stojące przed transnarodowym ujęciem historii dysydencji i opozycji (patrz s. 68). Dwa aspekty owego ujęcia ukazują się przy tym szczególnie wyraźnie: Po pierwsze, widać, jak bardzo poszczególne ruchy wpływały na siebie nawzajem. „Antypolityczny” styl dysydentów, ich defensywna strategia, nakierowana na obronę praw jednostki i ich apele do międzynarodowej opinii publicznej – te cechy wspólne są rezultatem wzajemnej obserwacji, interakcji i kooperacji. Po drugie, artykuły ukazują, że opozycjoniści i nonkonformistyczni intelektualiści z Europy Środkowej i Wschodniej włącznie byli w procesy obejmujące cały blok, które w historiografii coraz częściej wskazuje się jako charakterystyczne dla lat 70. i 80.: tracący na znaczeniu marksizm, wyłanianie się ruchu obrony praw człowieka, świadomość degradacji środowiska. Perspektywa transnarodowa okazuje się w tym przypadku o tyle owocna, że włącza historię dysydencji i opozycji w szerszy kontekst, nie wchodząc w dyskusję na temat roli dysydentów w zakończeniu zimnej wojny.

Kontynuowano również prace nad monografią, które zbliżają się już do ukończenia. Monografia ukazuje, jak polska emigracja i podziemie wykształciły po 1981 r.

transnarodową symbolikę i politykę informacyjną, by uczynić zniszczenie Solidarności – ukazywane jako łamanie praw człowieka – przedmiotem stosunków Wschód-Zachód. W monografii pokazano, że powstanie i zniszczenie Solidarności było wydarzeniem zasadniczo zmieniającym dotychczasowe zachodnie wyobrażenia o bloku wschodnim i całości polityki wewnętrznej i zagranicznej w czasie zimnej wojny. Wokół tego wydarzenia wykrystalizowała się grupa niekiedy konkurencyjnych wobec siebie wyobrażeń o roli praw człowieka w polityce międzynarodowej. Polscy emigranci mogli wykorzystywać te dyskursy, by zyskać dla swojej sprawy uwagę społeczności międzynarodowej. Jednocześnie jednak Solidarność stała się w międzynarodowych dyskusjach symbolem niejednoznacznym, na który jej zwolennicy projektowali swoje własne wyobrażenia o prawach człowieka. W ten sposób projekt stanowi wyraźnie zogniskowane studium przypadku, na którym zaobserwować można, jak powstawały kluczowe dyskursy o prawach człowieka i jak zmieniały się one w latach 80.

Rezultaty projektu przedstawione zostały w kilku wystąpieniach i złożyły się na artykuł w wydanym przez Poula Villaume’a tomie zbiorowym na temat międzynarodowej historii lat 70. Ponadto zagadnienie „Niemiec i ich wschodniego sąsiada”, będące tematem tegorocznej konferencji German Studies Association w Denver (3–6 października), stanowiło również temat panelu, którego celem było ukazanie postrzegania Solidarności w obu krajach oraz ówczesnych procesów wymiany polsko-niemieckiej z perspektywy historii politycznej, społecznej i kulturowej (patrz s. 57).

Projekt ten został włączony w dyskusje jednej z grup badawczych w Instytucie Studiów Politycznych PAN, dzięki regularnemu udziałowi w seminarium „Solidarność: Nowe podejścia analizy ruchu społecznego”.

Lech Wałęsa słucha w Radiu Wolna Europa relacji z wręczenia pokojowej nagrody Nobla w Oslo w 1983 r. Wałęsa obawiał się, że po wyjeździe nie zostanie wpuszczony z powrotem do Polski, dlatego nagrodę odebrali w jego imieniu żona Danuta i syn Bogdan.

Druga część projektu dotyczy wschodnioeuropejskich emigrantów w Europie Zachodniej i USA na przełomie XIX i XX w. Przedmiotem zainteresowania jest rola, jaką emigranci ci odgrywali w przeobrażeniach kultury międzynarodowej, w wyniku których państwo narodowe stało się dominującym wyobrażeniem na temat porządku świata w międzynarodowej polityce okresu międzywojennego.

W tej części projektu ukończona została spora część prac badawczych. Pytano w nich, w jaki sposób na przełomie XIX i XX wieku Polacy na emigracji i ci zamieszkujący tereny Polski rozbiorowej włączyli „sprawę

polską” w obszar zainteresowań międzynarodowego ruchu socjalistycznego, przede wszystkim Drugiej Międzynarodówki. Pod tym kątem przeprowadzono kwerendę w protokołach posiedzeń Drugiej Międzynarodówki, dokumentach Wydziału Międzynarodowego PPS i spuściznie polskich socjalistów i socjalistek w AAN, a następnie opracowano także ważny korpus źródłowy, jakim są źródła do Drugiej Międzynarodówki znajdujące się w Międzynarodowym Instytucie Historii Społecznej w Amsterdamie. Kwerendy potwierdziły, że sprawa polska przeszła w analizowanym okresie wyraźną ewolucję: Początkowo dyskutowano o niej wyłącznie w kontekście klasycznych wyobrażeń o suwerenności, w późniejszym czasie zaś doprowadziła ona do wyłonienia się idei uniwersalnego prawa do samostanowienia narodów. Potwierdziła się ponadto teza, że proces ten wspomagany był przez wyobrażenia o porządku świata leżące u podstaw Drugiej Międzynarodówki, jako że Międzynarodówka ta miała składać się z narodowych, ograniczonych terytorialnie części składowych.

Druga część projektu powiązana została poprzez zewnętrzną współpracę z projektem „Grenzen, Kriege und Kongresse. Die Aushandlung staatlicher Neuordnung in Ostmitteleuropa aus dem Erbe der Imperien 1917–1923” [„Granice, wojny i kongresy. Wyłanianie się nowego porządku państwowego w Europie Środkowo-Wschodniej ze spuścizny imperiów 1917–1923”] z Viadrina Center B/orders in motion. Projekt ten, realizowany przez Dagmarę Jajeśniak-Quast i Tima Buchena, bada wzajemną zależność między międzynarodową dyplomacją, praktyką sprawowania władzy przez wojsko oraz wyobrażeniami o miejscu i przestrzeni podczas wytyczania, zmiany i legitymizowania granic państwowych w Europie Środkowo-Wschodniej po pierwszej wojnie światowej.

Tak jak w roku poprzednim przeprowadzone zostały w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego warsztaty dla polskich i zagranicznych studentów na temat „The Cold War in Poland and Beyond: An Introduction to Contemporary International History”.

Publikacje związane z projektem

Entangled Protest. Transnational Approaches to the History of Dissent in Eastern Europe and the Soviet Union, (Einzelveröffentlichungen des Deutschen Historischen Instituts Warschau, t. 31), red. Robert Brier, Osnabrück 2013, 262 s.

“Entangled Protest. Dissent and the Transnational History of the 1970s and 1980s”, w: *Entangled Protest. Transnational Approaches to the History of Dissent in Eastern Europe and the Soviet Union*, (Einzelveröffentlichungen des Deutschen Historischen Instituts Warschau, t. 31), red. Robert Brier, Osnabrück 2013, s. 11–43.

“Poland’s Solidarity as a Contested Symbol of the Cold War: Transatlantic Debates after the Polish Crisis”, w: *European Integration and the Atlantic Community*, red. Ken Weisbrod, Kiran–Klaus Patel, Cambridge 2013, s. 83–104.

Udział w konferencjach i wygłoszone referaty

Midwest Historians of East-Central Europe Workshop (referat: “Solidarity in an ‘Age of Fracture’: Lech Wałęsa as a Contested Icon of Cold War Human Rights Activism”), Chicago, 7–9 kwietnia.

Konferencja “The Origins and Impact of Détente: International Relations and Internal Debates in the Global 1970s” (referat: “The ‘Helsinki Effect’ and Beyond: Polish Intellectuals, the Western Left, and the Rise of Human Rights”), Münster, 19–20 kwietnia.

Annual Conference of the Transatlantic Studies Association (referat: “Beyond the ‘Helsinki Effect’: The Polish Crisis and Transatlantic Debates over Human Rights and Democracy”), Newcastle, 8–11 lipca.

Annual Conference of German Studies Association (referat: “The Fall and Rise of ‘Totalitarianism’: Polish-German Debates on Human Rights, Communism, and Democracy in the 1980s”), Denver, 3–6 października.

Doroczna konferencja Arbeitskreis Historische Friedensforschung (referat: “Frieden ist mehr als die Abwesenheit von Krieg. Ost-West Debatten über den Zusammenhang von Abrüstung, Menschenrechten und Demokratie”), Hamburg, 17–19 października.

4. Obca przemoc i dominacja w „wieku skrajności”

XX wiek był „wiekiem skrajności”, a jego następstwa szczególnie dotknęły Europę Wschodnią i Środkowo-Wschodnią. Już podczas I wojny światowej doszedł do głosu nowy jakościowo wymiar prowadzenia „wojny totalnej”, możliwy dzięki postępowi technicznemu i nowym, radykalnym sposobom myślenia. Rosnące w siłę ideologie totalitarne doprowadziły do niewyobrażalnej wcześniej eskalacji przemocy podczas II wojny światowej. Znalazły one wyraz w bezwzględnej polityce niemieckiego i radzieckiego reżimu okupacyjnego, odznaczającego się wielką brutalnością zwłaszcza w Polsce. Ludność zajętych terenów stała się obiektem wyzysku ekonomicznego, przestępstw seksualnych i politycznych czystek. Jak wielkiej eskalacji ulegała ta przemoc, widać przede wszystkim w polityce zagłady, stosowanej przez systemy totalitarne. Bez precedensu pozostaje tu masowe i systematyczne mordowanie przez Niemców europejskich Żydów.

Obszar badań obejmuje XX wiek w jego rozmaitych aspektach, od I wojny światowej do czasu upadku władzy komunistycznej. Punkt centralny badań nadal stanowi problem niemieckiej okupacji Polski podczas II wojny światowej wraz z jej skutkami dla społeczeństw powojennych. Istotne jest w dalszym ciągu pytanie o podobieństwa polityki władz okupacyjnych z czasów II wojny z czasami okupacji podczas I wojny światowej, a także o sposoby działania władzy komunistycznej i ich następstwa w okresie powojennym. Poszczególne projekty częstkowe tego obszaru badawczego poświęcone były szeroko zakrojonym metodologicznie i operującym wieloma perspektywami badaniami „wieku skrajności”, wykorzystującym analizy źródeł historycznych z punktu widzenia niemieckiego i polskiego oraz wywiady z ekspertami i świadkami tamtych wydarzeń. Uzupełniająco odwoływano się przy tym zarówno do zjawisk ekonomicznych i społecznych, do rozważań

z zakresu historii mentalności i historii kultury, jak i do aktualnych koncepcji metodologicznych w odniesieniu np. do problemu sprawców i ofiar oraz relacji między płciami.

Zniszczenie Wielunia 1 września 1939 r. Pierwszy nalot II wojny światowej

W roku objętym sprawozdaniem centralnym punktem obszaru badawczego były prace badawcze, koordynacyjne i redaktorskie nad projektem „Polska a pierwsza wojna światowa”. Wielu autorów, w tym Piotr Szlanta, Jens Boysen, Stephan Lehnstaedt, Katarzyna Sierakowska i Konrad Zieliński napisali artykuły związane z tą problematyką. W Niemieckim Instytucie Historycznym powstało w ciągu roku 16 takich artykułów. W związku z pracami badawczymi zorganizowano także panel na dorocznej konferencji *Association for Slavic, East European and Eurasian Studies* w Bostonie (22–24 listopada 2014) (patrz s. 58). Dzięki wyodrębnieniu projektu specjalnego, kierowanego przez Ruth Leiserowitz (patrz niżej, projekt częstkowy nr 6) udało się uruchomić i skoordynować nowe badania nad Polską i regionem bałtyckim w nieanalizowanych dotychczas okresach I wojny światowej. Dalsze rezultaty badań przedstawione zostaną przy rozmaitych okazjach w latach 2014 i 2015.

Projekt cząstkowy nr 1:

Okupacja i ekonomia. Gospodarka okupacyjna w Polsce w okresie I i II wojny światowej

Opracowanie: dr Stephan Lehnstaedt

W okresie objętym sprawozdaniem poza kwerendami kończącymi badania w dostępnym już na nowo Archiwum Głównym Akt Dawnych, na pierwszy plan wysunęło się zamknięcie dwóch tomów zbiorowych i jednej edycji źródłowej. Drukiem ukazała się dwujęzyczna księga pamiątkowa ku czci Jürgena Hensela (*Lese-stunde/Lekcja czytania zu den deutsch-polnisch-jüdischen Beziehungen im 19. und 20. Jahrhundert*, red. wraz z Ruth Leiserowitz, Grzegorzem Krzywcem i Joanną Nalewajko-Kulikow) (patrz. s. 72) oraz opracowany wspólnie z Jürgenem Hensem tom zbiorowy na temat pracy w gettach nazistowskich, będący pokłosiem wspólnej konferencji Niemieckiego Instytutu Historycznego i Żydowskiego Instytutu Historycznego z 2010 r. (patrz s. 67). Książka daje przegląd prac wykonywanych przez Żydów we wszystkich okupowanych krajach Europy podczas II wojny światowej. Wraz z artykułem w „Vierteljahresheft für Zeitgeschichte” na temat współczesnych koncepcji zadośćuczynienia za pracę przymusową stanowi on swego rodzaju wstępne domknięcie tematyki rent za pracę przymusową w gettach, obejmującej zarówno okres 1939–1945, jak i czas po 1997 r., kiedy rozpoczęło się przyznawanie zadośćuczynień. Jednocześnie zeszyt tematyczny „Zeitschrift für Genozidforschung” (wydany wspólnie z Kristin Platt) ukazał nowe możliwości badania gett z innych jeszcze perspektyw.

Wkroczenie wojsk pruskich do Warszawy

W wydawnictwie Metropol ukazała się publikacja Niemieckiego Instytutu Historycznego *Die Berichte der Einsatzgruppen aus Polen 1939* (patrz s. 73). Wydane w niej po raz pierwszy (wspólnie z Jochenem Böhlerem) sprawozdania stanowią unikalne źródło do dziejów pierwszych tygodni niemieckiej okupacji w Polsce. W publikacji przedrukowano również założenia do planowanych działań w sierpniu 1939 r. oraz przegląd statystyczny ludności żydowskiej w Kraju Warty i na Górnym Śląsku, informujący również o ustanowionych tam judenratach.

W ramach prac nad habilitacją udało się opublikować i przygotować kilka pomniejszych tekstów. Główne założenia pracy przedstawiane i dyskutowane były nie na seminariach Instytutu, lecz na zewnętrznych seminariach Jörga Baberowskiego i Philippa Thera. Szczególnie pomocny okazał się czterotygodniowy pobyt w charakterze naukowca wizytującego w Instytucie Badania Skutków Wojny im. Ludwiga Boltzmanna w Grazu na przełomie czerwca i lipca. Pobyt ten umożliwił przejrzenie najnowszej austriackiej literatury przedmiotu i przeprowadzenie z tamtejszymi pracownikami wielu merytorycznych rozmów na temat I wojny światowej na wschodzie. Po zakończeniu etapu rozważań teoretycznych rozpoczęło się pisanie tekstu rozprawy; trzy czwarte zasadniczej części tekstu zostało już ukończone. Zgodnie z planem praca ma zostać złożona późną wiosną 2014 r. na Uniwersytecie Humboldta w Berlinie.

Merytorycznie głównym celem pracy jest porównanie niemieckiej i austro-węgierskiej okupacji w Polsce w czasie I wojny światowej, przy czym stawiane są przede wszystkim pytania o działania o charakterze imperialnym i kolonialnym. W drugiej, mniejszej części pracy rezultaty owego porównania zestawiane są w diachronicznym porównaniu z nazistowską okupacją na terenie Generalnego Gubernatorstwa, co umożliwił ma wyciągnięcie dobrze podbudowanych źródłowo

wniosków na temat ciągłości i nieciągłości niemieckiej władzy na Wschodzie. Roboczy tytuł rozprawy to *Habsburg, Hohenzollern, Hitler. Imperiale Herrschaft in Polen in zwei Weltkriegen*.

Publikacje związane z projektem

Arbeit in den nationalsozialistischen Ghettos, red. wraz z Jürgenem Henselem, Osnabrück 2013 (*Einzelveröffentlichungen des DHI Warschau*, t. 29), 429 s.

Lesestunde – Lekcja czytania, red. wraz z Ruth Leiserowitz, Grzegorzem Krzywcem, Joanną Nalewajko-Kulikow, Warszawa 2013, 495 s.

Die Berichte der Einsatzgruppen aus Polen 1939. Vollständige Edition, wyd. wraz z Jochenem Böhlerelem, Berlin 2013, 480 s.

Zeszyt tematyczny „Zeitschrift für Genozidforschung” 13-1/2 (2012) [2013]: *Alltag im Ghetto. Strukturen, Ordnungen und Lebenswelt(en) im Blick neuer Forschungen*, red. wraz z Kristin Platt, 182 s.

Lelewel-Gespräche des DHI Warschau 7 (2013): Gleiche Muster der Zusammenarbeit unter NS- und Sowjetbesatzung?, red. wraz z Maren Röger, 5 artykułów: <http://www.perspectivia.net/content/publikationen/lelewel-gespraeche/7-2013>.

Wiedergutmachung im 21. Jahrhundert. Das Arbeitsministerium und die Ghettoorienten, „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” 61 (2013), s. 363–390.

Kleine Ghettos. Plädoyer für eine Perspektiverweiterung, „Zeitschrift für Genozidforschung” 13 (2012) [2013], s. 12–28.

Dwie (różne) okupacje? Polityka gospodarcza Niemiec i Austro-Węgier w Królestwie Polskim w latach 1915–1918, „Dzieje Najnowsze” 45 (2013), s. 17–33.

[Z Bastianem Stemmerem] *Informationsfreiheit. Über die Einsicht in staatliche Dokumente vor deren Archivierung*, „Der Archivar” 66-1 (2013), s. 46–48.

„Causa Renesse”. *Die Sozialgerichtsbarkeit NRW und die Ghettoorienten*, „Mitteilungen der Deutsch-Israelischen Juristenvereinigung” 4 (2013), s. 86–91.

Warszawa tylko dla Niemców, „Polityka” z. 40 (2013), s. 54–57.

„Resistance in Eastern Europe”, w: *The Blackwell Companion to World War II*, red. Thomas W. Zeiler, Dan M. DuBois, Hoboken 2013, t. 2, s. 618–637.

„Das Generalgouvernement als Mobilisierungsreserve. Anspruch und Realität nationalsozialistischer Ausbeutungspläne”, w: *Mobilisierung im Nationalsozialismus. Institutionen und Regionen in der Kriegswirtschaft und der Verwaltung des „Dritten Reiches” 1936 bis 1945*, red. Oliver Werner, Paderborn i. in. 2013 (*Nationalsozialistische „Volksgemeinschaft”*, t. 3), s. 237–252.

„Der koloniale Blick? Polen und Juden in der Wahrnehmung der Mittelmächte”, w: *Jenseits des Schützengrabens. Der Erste Weltkrieg im Osten: Erfahrung - Wahrnehmung - Kontext*, red. Bernhard Bachinger, Wolfram Dornik, Innsbruck 2013, s. 391–410.

„Jüdische Arbeit im Generalgouvernement, Warthegau und Ostoberschlesien”, w: *Lebenswelt Ghetto. Alltag und soziales Umfeld während der nationalsozialistischen Verfolgung*, red. Imke Hansen, Katrin Steffen, Joachim Tauber, Wiesbaden 2013 (*Veröffentlichungen des Nordost-Instituts*, t. 18), s. 210–225.

„Zwischen Profitgier, Überleben und Rente. Überlegungen zu einer Geschichte der Arbeit in nationalsozialistischen Ghettos”, w: *Arbeit in den nationalsozialistischen Ghettos*, red. Jürgen Hensel, Stephan Lehnstaedt, Osnabrück 2013, s. 11–29.

Generalgouvernement. Ideologie und Ökonomie der Judenpolitik”, w: tamże, s. 159–180.

„Mit Führer in Warschau. Deutsche Reiseliteratur aus zwei Weltkriegen”, w: *Lesestunde / Lekcja czytania*, red. Ruth Leiserowitz, Stephan Lehnstaedt, Joanna Nalewajko-Kulikow, Grzegorz Krzywiec, Warszawa 2013, s. 185–197.

Die Rückkehr der Imperien. Über neue alte Themen der Geschichtswissenschaft, „Zeitschrift für Genozidforschung” 12-2 (2011) [2013], s. 118–131.

[Rec.] Antony Polonsky, *The Jews in Poland and Russia, 3 Bde.*, Oxford 2010–2012, „Zeitschrift für Genozidforschung” 12-2 (2011) [2013], s. 136–138.

[Rec.] Timothy Snyder: *Bloodlands. Europa zwischen Hitler und Stalin. Aus dem Englischen von Martin Richter, C.H. Beck: München 2011*, „Zeitschrift für Genozidforschung” 12 (2011) [2013], s. 127f.

Udział w konferencjach i wygłoszone referaty:

Konferencja „Les Résistances en Europe 1940-1945. Unifications et guerres civiles”, Fondation de la Résistance/Niemiecki Instytut Historyczny w Paryżu, 7–8 marca (referat: „Resistance in Eastern Europe”).

Referat: „Der koloniale Blick? Polen und Juden in der Wahrnehmung durch die Mittelmächte”, Uniwersytet Wiedeński, seminarium prof. Thera, 9 kwietnia.

Referat „Habsburg, Hohenzollern, Hitler? Überlegungen zum Vergleich imperialer Politik in Polen”, Uniwersytet Humboldta w Berlinie, seminarium prof. Baberowskiego, 17 kwietnia.

Referat „Überlebende des Holocaust im Dickicht des Sozialrechts: Die Debatte um die Ghettoorienten”, Instytut Historii Najnowszej w Monachium, 16 maja.

Konferencja „The Politics of Repair: Restitution and Reparations in the Wake of the Holocaust” (referat: „The German ‘Ghetto Pensions,’ 1997–2012”), USHMM Washington, 22 lipca – 2 sierpnia.

Referat „Alltagsperspektiven im besetzten Polen”, Centrum Badań Historycznych Polskiej Akademii Nauk w Berlinie i Centrum Badań nad Historią Najnowszą w Poczdamie, 23 października.

Narada grupy projektowej „Privatheit im Nationalsozialismus”, Instytutu Historii Najnowszej w Monachium, 28 października.

Konferencja „Digital Humanities and Historical Research Practices”, King's College London, 5 listopada (referat „Comparing the two World Wars. The Example of Poland”).

Panel „Encounters at the Eastern Front Reconsidered: New Research for an Encyclopedia of World War I”, na 45th ASEES, Boston, 24–27 listopada (referat „Two Kinds of Anti-Semitism? Jews in the Eyes of Austrian and German Occupiers”).

Referat „The Violence of War. Combatants' Experiences of Conflict during the Second World War”, London School of Economics, 6 grudnia.

Projekt cząstkowy nr 2:

Polityka wobec seksualności w „długim XX stuleciu”: regulacja prostytucji w europejskiej perspektywie porównawczej i nazistowska polityka rasowa w okupowanej Polsce

Opracowanie: dr Maren Röger

Od schyłku XIX w. można w różnych regionach świata zaobserwować proces unaukowania polityki, prowadzący do (nowego) uregulowania rozmaitych dziedzin życia. W obszar zainteresowań ekspertów i polityków dostały się również (a może przede wszystkim) ludzkie ciało i jego zdolności reprodukcyjne oraz seksualność człowieka w ogólności. Odnośna polityka wobec seksualności – czy też biopolityka, jak ją później określił Michel Foucault – napędzana była w pierwszej linii „kwestią społeczną”, do której w następnej kolejności dołączyła idea higieny społecznej i eugenika – później, w czasach nazistowskich, obie te idee zdegenerowały się, tworząc politykę rasową.

W ramach dwóch projektów cząstkowych badane są różne aspekty polityki względem seksualności na ziemiach polskich w „długim XX stuleciu”. Pierwszy z projektów ma na celu opracowanie studium monograficznego na temat polityki wobec prostytucji, w ujęciu porównawczym i w kontekście historii powiązań międzynarodowych: przedmiotem badania będą Polska, Niemcy i Francja od szczytowego okresu modernizmu po moment wykształcenia się nowego porządku europejskiego (1870–1945). Drugie, również monograficzne studium, skupia się na regulacji i (nie-przećiętej) codzienności kontaktów seksualnych między niemieckimi okupantami a Polakami podczas II wojny światowej. Przedmiotem zainteresowania są tu zagadnienia takie jak prostytucja, związki za zgodą stron i przemoc seksualna.

Mimo bardzo skróconego okresu sprawozdawczego (urlop macierzyński od 4 marca do 6 września 2013) oba projekty bardzo posunęły się naprzód. Dodatkowe kwerendy do maszynopisu książki *Prostitution, Intimität, Gewalt: Sexualpolitik und Besatzeralltag in Polen* zostały ukończone i pierwsza, poprawiona wersja maszynopisu jest gotowa. W ramach zakrojonego porównawczo projektu nt. polityki wobec prostytucji

Hans Baluschek, *Wielkie miasto* (Muzeum Miejskie w Berlinie)

udało się przeprowadzić w Polsce pierwsze kwerendy archiwalne (poza ukończoną kwerendą w ramach projektu cząstkowego nr 2). W obszarze zainteresowania znalazły się zespoły z okresu międzywojennego: przejrane zostały zbiory Archiwum Akt Nowych, Ministerstwa Opieki Społecznej i Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Przeprowadzono także kwerendę w czasopiśmie specjalistycznym, takich jak „Zdrowie” (1885–1933), „Przegląd Lekarski” (1862–1908), „Gazeta Lekarska” (1866–1921), „Polska Gazeta Lekarska” (1922–1939), „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” (1924–), „Zdrowie Publiczne” (1934–), „Kronika Wenerologiczna”, „Gazeta Administracji i Policji Państwo-

wej” (1922–1935), „Kronika Lekarska” (1879–1907), „Przegląd Sanitarny” (1936–1938). Wspomnieć należy także o członkostwie w Sieci Naukowej Niemieckiego Związku Naukowego „Sozialfürsorge und Gesundheit in Ost- und Südosteuropa im langen 20. Jahrhundert” („Opieka społeczna i zdrowie w Europie Środkowej i Południowej w długim XX wieku”) – w ramach jednego ze spotkań Sieci wygłoszony został pierwszy referat na temat związany z projektem.

W okresie objętym sprawozdaniem odbyła się ponadto współpracowana i współorganizowana przez dr Röger konferencja pt. „Media a praktyka pamięci o ucieczce i wypędzeniu”, (patrz s. 51), czerpiąca zasadniczo z badań nad „ucieczką i wypędzeniem” oraz *public history*. Prowadzone są prace nad planowaną podsumowującą konferencję książką, która ukazać ma się w wydawnictwie Schönigh w 2014 r. Ponadto dr Röger odpowiada za przygotowanie forum na platformie *Zeitgeschichte online*, gdzie polscy historycy wypowiadają się na temat serialu ZDF „Unsere Mütter, unsere Väter”.

Publikacje związane z projektem

[wspólnie ze Stephanem Lehnstaedtem] „Kollaboration in Polen unter NS- und Sowjetbesatzung. Einführung”, w: *Gleiche Muster der Zusammenarbeit unter NS- und Sowjetbesatzung?*, red. Maren Röger, Stephan Lehnstaedt, 7. Debata Lelewelowskie Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie (2013). Dostępne online: <http://www.perspectivia.net/content/publikationen/lelewel-gespraech/7-2013>, dostęp 15.04.2014.

Relacja z konferencji „Sozialfürsorge und Gesundheit in Ost- und Südosteuropa im langen 20. Jahrhundert”, Regensburg, 7–9 listopada 2013, dostęp online: H-Soz-u-Kult, <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/tagungsberichte/id=5139>, dostęp 13.12.2013.

Sexuelle Gewalt in Kriegszeiten, [rec.] *Rape in Wartime. A History to Be Written*, hrsg. v. Raphaëlle Branche und Fabrice Virgili, Basingstoke, 2012 i *Sexual Violence Against Jewish Women During the Holocaust*, hrsg. v. Sonja M. Hedgepeth und Rochelle G. Saidel, Hannover N.H., 2010, dostęp online: H-Soz-u-Kult, <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/2013-1-215> dostęp 29.03.2013.

Udział w konferencjach i wygłoszone referaty:

Konferencja „Struktury zbrodni. Nowe kierunki badawcze nad zbrodniami nazistowskimi” (referat: „Sexuelle Gewalt deutscher Besatzer in Polen”), IPN w Katowicach, 22–23 października.

Sieć Naukowa Niemieckiego Związku Badawczego „Sozialfürsorge und Gesundheit in Ost- und Südosteuropa im langen 20. Jahrhundert” („Opieka społeczna i zdrowie w Europie Środkowej i Południowej w długim XX wieku”) (referat: „Prostituierte zwischen Fürsorge und Kontrolle: Politiken und Institutionen in der polnischen Zwischenkriegszeit”), Regensburg, 7–9 listopada.

Projekt cząstkowy nr 3:

Między obroną narodową a ideologią: Narodowa Armia Ludowa NRD i Ludowe Wojsko Polskie PRL jako krajowi rozgrywający i jako sojusznicy w ostatnim okresie rządów komunistycznych (1968–1990)

Opracowanie: dr Jens Boysen

Projekt poświęcony jest roli sił zbrojnych NRD i PRL jako czynnika polityki wewnętrznej i polityki sojuszniczej w latach 70. i 80.; rola ta badana jest w perspektywie porównawczej. Projekt ma z jednej strony wskazać podobieństwa i powiązania strukturalne, wynikające z układu sojuszniczego, a z drugiej strony ma wypunktować różnice i punkty tarcia, wynikające z odmiennych ścieżek rozwoju politycznego, społecznego i kulturowego obu krajów. Do badania wprowadzony został termin *militaryzm*, za pomocą którego dąży się do stworzenia swego rodzaju typologii stosunków wojskowych w realnym socjalizmie.

W ramach projektu kontynuowano rozpoczęte już w ubiegłym roku kwerendy archiwalne w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej w Twierdzy Modlin w Nowym Dworze Mazowieckim oraz w Archiwum Federalnego Pełnomocnika ds. Dokumentów Służby Bezpieczeństwa byłej NRD w Berlinie. W ostatnim z wymienionych archiwów kwerenda została zakończona, trwa nadal kwerenda w niektórych zespołach archiwalnych w Archiwum Akt Nowych. Prace w Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej mogły zostać wznowione dopiero we wrześniu 2013 r., po tym jak władze bez wyjaśnień zamknęły dostęp do zbiorów w lipcu 2012 r. Na początek 2014 r. planowany jest ostatni wyjazd do Związkowego Archiwum Wojskowego.

Kontynuowano również przeglądanie polskich i wschodnioniemieckich gazet wojskowych z okresu objętego badaniem, a także studia historyczne i socjologiczne z zakresu stosunków cywilno-wojskowych (słowa klucze: „wojskowe treści edukacyjne i wychowawcze”, „społeczeństwo post-heroiczne”, „akceptacja sfery wojskowej w cywilnym społeczeństwie”).

Jako uzupełnienie prac archiwalnych, bibliograficznych i statystycznych przeprowadzono wywiady z następującymi (byłymi) wojskowymi i świadkami przełomu 1990 r.: 25 października w Chemnitz z Bogusławem Dybasem, dyrektorem Stacji Naukowej Polskiej Akademii Nauk w Wiedniu i 4 grudnia 2013 r. w Warszawie ze Stanisławem Koziejem, dyrektorem polskiego Biura Bezpieczeństwa Narodowego.

Prowadzono negocjacje w sprawie listopadowego terminu rozmowy z generałem Wojciechem Jaruzelskim, musiała ona jednak zostać odłożona na nieznyany termin ze względu na zły stan zdrowia generała.

We współpracy z Ambasadą Republiki Federalnej Niemiec w Warszawie dr Boysen był odpowiedzialny za tłumaczenie na język polski i merytoryczne rozszerzenie wystawy „Chcemy być wolni!”, którą Federalna Fundacja ds. Rozliczenia z Dyktaturą SED zorganizowała z okazji 60. rocznicy powstania ludowego w NRD z 17 czerwca 1953 r. Rozszerzenie wystawy opracowano we współpracy z Jerzym Kochanowskim z Uniwersytetu Warszawskiego, a obejmowało ono uzupełnienie jej o dwie plansze, opracowane na podstawie kwerend archiwalnych, a dotyczące polskich oficjalnych i nieoficjalnych reakcji na powstanie. Jako „finisaż” wystawy dr Boysen opracował i zorganizował dyskusję panelową pt. „Niemieckie powstanie za wolność naszą i waszą? O transnarodowym znaczeniu i historii oddziaływania powstania ludowego w NRD z 17 czerwca 1953 r.”. Wątkami przewodnimi dyskusji, która odbyła się 13 września 2013 r., było transnarodowe postrzeganie i długofalowe oddziaływanie tego i innych powstań przeciwko władzy komunistycznej w Europie Środkowej i Wschodniej.

11 marca 1975 r., Cottbus. Wojciech Jaruzelski i Heinz Hoffmann z polskimi gasterbeiterami. Archiwum Federalne, zdjęcie 183-PO311-0029

Publikacje związane z projektem

Wydanie w portalu [perspectivia.net](http://www.perspectivia.net) zapisu 6. Debaty Lelewelowskiej z 13 marca 2012 r., przeprowadzonej z okazji 30 rocznicy wprowadzenia w Polsce stanu wojennego 13 grudnia 1981 r. (<http://www.perspectivia.net/content/publikationen/lelewel-gespraech/6-2012>).

Militär- und Kriegsmuseen in Deutschland und Polen. Eine Betrachtung erinnerungspolitischer Tendenzen, „Inter Finitimos. Jahrbuch zur deutsch-polnischen Beziehungsgeschichte“ 10 (2012) [2013]. „Museen und Ausstellungen in den deutsch-polnischen Beziehungen“, s. 36–53.

Udział w konferencjach i wygłoszone referaty

Kolloquium prof. Franka-Lothara Krolla (prezentacja projektu habilitacji), Uniwersytet Techniczny w Chemnitz, 18–19 stycznia.

Konferencja „Inventing the National Defence 1990–2004”, (referat: „Transition and continuity: The Polish Army's march into the Third Republic and into NATO, 1989–1999”), Estonian General Laidoner War Museum, Viimsi/Tallinn, 24–25 kwietnia.

Konferencja „The roots of the collapse of the Soviet Union and the Eastern Bloc – economic aspects” Europejskiej Sieci „Pamięć i Solidarność” i Instytutu Badania Skutków Wojny im. Ludwiga Boltzmanna (komentarz do 7 panelu pt. „East-West relations II”), Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, 18 maja.

Wykłady śródowe Humanistycznego Centrum Historii i Kultury Europy Środkowo-Wschodniej w Lipsku (referat: „Die DDR und Polen als Waffenbrüder im Warschauer Pakt”), Lipsk, 28 maja.

Convention der German Studies Association (referat: „Nationalist aggression or defense of Socialism? Reflections on the GDR leadership's tough stance on 'beleaguered' Poland, 1980–82”), Denver/Colorado, 3–6 października.

ASEEES Convention 2013 (referat: „Czesław Kiszczak: soldier – secret service man – oppressor – liberator? A Polish career between nationalism and Communism, 1944–1990”), Boston/MA, 21–24 listopada.

Projekt cząstkowy nr 4: Świadek zbrodni i historyk nazistowskiej polityki zagłady w Polsce. Biografia intelektualna Szymona Datnera

Opracowanie: dr Katrin Stoll (gościnnie w NIH, stypendystka Fondation pour la Mémoire de la Shoah)

Projekt badawczy stara się odpowiedzieć na pytanie, jaki wpływ na prace historiograficzne i tożsamość ocalałego z Holokaustu Szymona Datnera (1902–1989) miały jego doświadczenia życiowe, uwarunkowania jego produkcji naukowej i jego przynależność instytucjonalna. Datner podczas okupacji niemieckiej przebywał dwa lata w białostockim getcie. Po ucieczce z getta walczył jako partyzant w różnych jednostkach. Następujące pytania stanowią oś badania: Dlaczego po Holokauście Datner pozostał w Polsce i starał się na nowo wprowadzić w ruch życie żydowskie a także przyczynić się do specyficznego żydowskiego upamiętnienia Holokaustu? Jak wyglądały w Polsce warunki i możliwości takiego upamiętniania w różnych epokach i instytucjach? Dlaczego Datner został kronikarzem i historykiem Holokaustu w Białymstoku i okolicach? Czym charakteryzują się jego wczesne, a czym późne prace historiograficzne na temat nazistowskiej polityki zagłady? Dlaczego po kampanii antysemitycznej Datner został dyrektorem Żydowskiego Instytutu Historycznego? Wobec jakich walk o władzę stawał i kto był zainteresowany jego odejściem?

Rezultaty badania wyłożone zostaną w krótkiej książce w języku angielskim. Składa się ona z dwóch części, z których każda dzieli się na trzy rozdziały. Rozdziały części pierwszej: 1. Introduction; 2. Holocaust testimonies and historiography. Towards a post-post-modern Holocaust scholarship?; 3. Szymon Datner's Holocaust testimonies. A semantic analysis utilizing literary theory. Rozdziały części drugiej to: 1. Professional Holocaust historiography. Datner's writings in the 1960s and 1970s; 2. Mythic history writing within institutional settings (Jewish Historical Institute/Polish Main Commission for the Investigation of Nazi Crimes: Narrativizing Polish-Jewish relations under German occupation); 3. Conscious engagement. Datner's efforts

to prevent the destruction of the Białystok ghetto cemetery. Ukończona została dotychczas pierwsza część książki.

Deportacja Żydów z Białegostoku. Yad Vashem Photo Archives 2700/116

W okresie objętym sprawozdaniem napisany został ponadto po polsku tekst do nowego wydania książki Datnera *Walka i zagłada białostockiego getta*, która ukazała się po raz pierwszy w 1946 r. (nakładem Centralnej Żydowskiej Komisji Historycznej), a w 2013 r. opublikowana została wraz z komentarzem nakładem ŻIH. Przeprowadzono również kwerendę archiwalną w Archiwum Akt Nowych i w ŻIH na temat zniszczenia cmentarza w białostockim getcie. Datner bezskutecznie starał się zapobiec temu zniszczeniu.

W okresie objętym sprawozdaniem opracowano, przygotowano i przeprowadzono ponadto międzynarodową, interdyscyplinarną konferencję pt. *Sine ira et studio? Personal Engagement, Historical Distance and the Study of the Holocaust*, która odbyła się w dniach 25–27 czerwca 2013 na Hebrew University w Jerozolimie (patrz s. 55). Konferencja została zorganizowana i sfinansowana przez Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie oraz Richard Koebner Minerva Center for German History. Wraz z Noah Benninga (doktorant

na Hebrew University) opracowano koncepcję konferencji i wzięto odpowiedzialność za jej organizację. Gośćmi honorowymi konferencji byli Hayden White (Santa Cruz) i Otto Dov Kulka (Jerozolima). Wybrane wystąpienia zostaną, po przejściu procedury *peer review* opublikowane w czasopiśmie *Holocaust Studies – a Journal of History and Culture*.

Publikacje związane z projektem

„O Walce i zagładzie białostockiego ghetta Szymona Datnera”, w: *Walka i zagłada białostockiego ghetta*, wyd. Żydowski Instytut Historyczny im. Emanuela Ringelbluma, Warszawa 2013, s. 91–107.

„Deportacje Żydów z okręgu Białystok do obozu Zagłady w Treblince”, w: *Co wiemy o Treblince? Stan badań*, red. Edward Kopówka, Siedlce 2013, s. 119–141.

„Gerüchte im Bialystoker Ghetto: Ein Beitrag zur Holocaust-Historiographie aus jüdischer Sicht”, w: *Lebenswelt Ghetto. Alltag und soziales Umfeld während der nationalsozialistischen Verfolgung*, red. Imke Hansen, Katrin Steffen, Joachim Tauber, Wiesbaden 2013, s. 130–153.

[Wraz z Heleną Datner i Katrin Steffen] *To stay or go? Jews in Europe in the Immediate Aftermath of the Holocaust*, „Kwartalnik Historii Żydów”, 246 (2013) z. 2, s. 185–196.

„Szymon Datner – historyk białostockich Żydów”, w: *Żydzi wschodniej Polski (seria I: Świadectwa i interpretacje)*, red. Barbara Olech, Jarosław Ławski, Białystok 2013, s. 223–248.

Frühe Holocaustforschung, „Einsicht 09. Bulletin des Fritz Bauer Instituts” 5 (2013), s. 64–65.

Kindheitserlebnisse in Auschwitz: Otto Dov Kulkas „private Mythologie”, „Einsicht 10. Bulletin des Fritz Bauer Instituts” 6 (2013), s. 77–78.

Udział w konferencjach i wygłoszone referaty

Dni Pamięci Ofiar Nazizmu (referat: „Wie sollten Historiker mit den Erinnerungen der Überlebenden umgehen?”), Archiwum Miejskie w Bielefeld, 27 stycznia.

„Überlebende als Zeugen im Bielefelder Białystok-Prozess (1965–1967)”, Archiwum Krajowe Nadrenii-Westfalii, Oddział Ostwestfalen-Lippe, 31 stycznia.

Referat: „Lassen sich Erinnerung und Geschichte strikt voneinander trennen?”, Grupa Robocza „Świadkowie, świadkinie” przy Centrum Studiów Żydowskich w Berlinie-Brandenburgu, 31 maja.

Konferencja: „History before Memory. Early Historians of the ‘Hurbn’. Poland and France, 1940’s–1950’s / L’histoire avant la mémoire. Premières historiographies de la catastrophe, Pologne et France, années 1940–années 1950”, (referat: „Szymon Datner’s practical Holocaust historiography of the Jews of Białystok and its surroundings”), GRIHL (Groupe de recherches interdisciplinaire sur l’histoire du littéraire) – Centre de recherches historiques (crh), École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS), Paryż, 5–6 czerwca.

Międzynarodowa konferencja Richard Koebner Minerva Center, Hebrew University w Jerozolimie i Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie „Sine Ira et Studio? Personal Engagement, Historical Distance and the Study of the Holocaust” (referat: „Transcending the divide between history and memory? Historical distance, truth and the issue of war-time and post-war testimonies”), Jerozolima, 25–27 czerwca.

Fondation pour la Mémoire de la Shoah: Séminaire des boursiers/«jeunes» chercheurs, (referat: „Szymon Datner: Witness and Historian of the Holocaust in Poland”), Paryż, 2–3 grudnia.

Projekt cząstkowy nr 6: Polska a pierwsza wojna światowa

Opracowanie: dr Piotr Szlanta

W okresie objętym sprawozdaniem prace nad encyklopedią „1914–1918-online.net” weszły w ostatnią fazę przygotowań. Poza opracowaniem artykułów własnych stałych współpracowników projektu, zatrudniono do stworzenia niektórych haseł autorów zewnętrznych. Jako Section Editor Encyclopedic Entries dr Szlanta zamówił 40 haseł, które następnie po nadesłaniu opiniował. Wedle danych Editorial Board sekcja wschodnioeuropejska jest jedną z najlepszych i najbardziej zaawansowanych w całym projekcie.

Końcowe rezultaty projektu, w formie publikacji niemal 60 artykułów i haseł, opisujących rozmaite polityczne, wojskowe, społeczne, gospodarcze i kulturowe wymiary, interpretacje i konteksty Wielkiej Wojny w Europie Środkowo-Wschodniej w transnarodowej perspektywie badawczej, dostępne będą w Internecie, wedle zapewnień Editorial Board, począwszy od 8 października 2014.

Rezultaty badań prowadzonych w ramach projektu cząstkowego zostały również zaprezentowane w listopadzie 2013 r. na 45. konferencji Association for Slavic, East European and Eurasian Studies w Bostonie przez grupę pracowników Niemieckiego Instytutu Historycznego. Projekt cząstkowy wymiennie przyczynił się do nasilenia transnarodowych perspektyw w badaniach historycznych nad Pierwszą Wojną Światową oraz do przyspieszenia obiegu wiedzy w regionie. Sieć kontaktów, będąca rezultatem opracowywania encyklopedii może przynieść w przyszłości dodatkowe owoce w postaci innych ciekawych inicjatyw badawczych. Projekt cząstkowy nr 6 został z końcem 2013 r. ukończony.

Bogdan Nowakowski, Orzeł spętany, 1916

Publikacje związane z projektem

„„Brat'ya-slavyane” ili „aziatskie ordy”? Pol'skoe naselenie i rossiyskaya okkupatsiya Galitsii v 1914–1915 godakh”, w: *Bol'shaya voyna Rossii Sotsial'nyy porjadok publitsynaya kommunikatsiya i nasilie na rubezhe tsarskoy i sovetskoy epokh*, red. K. Bruish, N. Kattser, Moskva 2014, s. 21–40.

„Unter dem sinkenden Stern der Habsburger. Die Fronterfahrung polnischer k.u.k. Soldaten”, w: *Jenseits des Schützengrabens. Der erste Weltkrieg im Osten: Erfahrung – Wahrnehmung – Kontext*, red. Bernhard Bachinger, Wolfram Dornik, Innsbruck 2013, s. 139–156.

Der Glaube an das bekannte Heute, der Glaube an das unsichere Morgen. Die Polen und der Beginn des Ersten Weltkriegs, „Jahrbücher für Geschichte Osteuropas”, 61 (2013), z. 3, s. 411–432.

„„Pod gasnącą gwiazdą Habsburgów”. Doświadczenie frontu wschodniego polskich żołnierzy CK armii” w: *Front wschodni I wojny światowej. Studia z dziejów militarnych i polityczno-społecznych*, red. Michał Baczkowski, Kamil Ruszała, Kraków 2013, s. 83–98.

„Wiara w znajome dziś, wiara w niepewne jutro. Polacy wobec wybuchu Wielkiej Wojny”, w: *Wielka Wojna poza linią frontu*, red. Jan Snopko, Grzegorz Zackiewicz, Białystok 2013, s. 15–29.

[Rec.] *Landszturm w Generalnym Gubernatorstwie Warszawskim 1915–1918. Formacja głębokich rezerw*, Jacek E. Szczepański, Warszawa 2012, „Przegląd Historyczny” (2013), z. 2, s. 655–656.

[Rec.] *Dziennik z kampanii rosyjskiej Krasickiego Augusta, porucznika w sztabie Komendy Legjonów Polskich 1914–1916, bez miejsca wydania 2013*, „Mówią Wieki”, (2013), z. 12, s. 74.

Udział w konferencjach i wygłoszone referaty

Konferencja „Wielkopolska, Galicja i Królestwo Polskie. Jedna czy trzy historie?” (referat: „Podwójnie obcy. Cesarz Wilhelm II w oczach Polaków Galicji i Królestwa Polskiego w latach 1907–1913), Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, 8–11 października.

45th Convention of Association for Slavic, East European and Eurasian Studies (referat: “Austrian and German Occupiers in the Eyes of the Polish Inhabitants”), Boston, 21–24 listopada.

5. Prace badawcze poza projektami cząstkowymi

W minionym roku pracownicy naukowcy Instytutu prowadzili również i publikowali inne prace naukowe, przygotowywali konferencje (i brali w nich udział) niezwiązane bezpośrednio z konkretnymi projektami, lecz wynikające z ich zainteresowań badawczych. Poniżej lista wspomnianych prac zgodnie z alfabetyczną kolejnością nazwisk pracowników.

Jens Boysen

„Die preußische Armee und die allgemeine Wehrpflicht während des Kaiserreichs (1871–1918) als Faktoren der sozialen bzw. nationalen Akkulturation der polnischen Minderheit“, w: *Akkulturation/Assimilation in kulturellen Grenzgebieten Ostmitteleuropas im 19. und 20. Jahrhundert*, t.2: *Deutsch-polnische Nachbarschaft*, wydane dla Fundacji Volkswagena i Niemieckiego Instytutu Historycznego przez Roberta Trabę, Warszawa 2012 [2013], s. 33–132.

„Zivil-militärische Beziehungen in den preußischen Ostprovinzen Posen und Westpreußen während des Ersten Weltkriegs“, w: *Besetzt, interniert, deportiert. Der Erste Weltkrieg und die deutsche, jüdische, polnische und ukrainische Zivilbevölkerung im östlichen Europa*, red. Alfred Eisfeld, Guido Hausmann, Dietmar Neutatz, Essen 2013, s. 127–151.

„Faktoren von Integration bzw. Abstinenz polnischer Adliger gegenüber dem preußischen Heer nach 1815“, w: *Militär und Gesellschaft in Herrschaftswechseln (Militär und Gesellschaft in der Frühen Neuzeit*, t. 17 (2013), z. 1, red. Andreas Gestrich i Bernhard Schmitt), Potsdam 2013, s. 65–84.

„Auf der Suche nach dem Feind. Zur Rezeption Carl Schmitts in der Dritten Polnischen Republik“, w: *Lesestunde / Lekcja czytania*, red. Grzegorz Krzywiec, Stephan Lehnstaedt, Ruth Leiserowitz, Joanna Nalewajko-Kulikow, Warszawa 2013, s. 299–312.

Konferencja „In Search of Revolution, 1916–1923 – Germany and Its European Context“, Fritz-Thyssen-Stiftung w Kolonii, 21–23 marca (referat: „Simultaneity of the un-simultaneous: German social revolution and Polish national revolution in Germany 1918/19“).

Konferencja „Współpraca transatlantycka. Aspekty polityczne, ekonomiczne i społeczno-kulturowe”, ISP PAN i Fundacji Adenauera, KUL Lublin, 7 czerwca (referat: „Ile jest ‚europejskiego’ w stosunkach europejsko-amerykańskich 20 lat po końcu Zimnej Wojny? Kilka uwag do stanu ‚Wspólnej’ Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa UE”).

Konferencja „Wspólna pamięć”, Fundacji PAUCI oraz Europejskiej Sieci „Pamięć i Solidarność”, Dom Spotkań z Historią, 17 czerwca (referat: „Deutsche Historiographie zum Holodomor”).

Konferencja „Historische Zäsur und biografische Erfahrung: Das östliche Europa nach dem Zerfall der Imperien (1917–1921)” Instytut Północno-Wschodni (IKGN e.V.), Lüneburg, 20–22 września (referat: „Gezeiten nationaler Identität: Josef von Unruh/Józef Unrug als führender Offizier der deutschen und polnischen Marine (1907–1919 bzw. 1919–1947)”).

Ruth Leiserowitz

„Das Phänomen der Langeweile: Skizzen aus dem sowjetischen Kaunas”, w: *Stille Revolutionen, Die Neuformierung der Welt seit 1989*, red. Katharina Kucher, Gregor Thum, Sören Urbansky, Frankfurt/M.: Campus Verlag 2013, s. 199–206.

„Entre contacts fortuits et remémorations soudaines: le tourisme mémoriel dans l'ex-Prusse orientale”, w: *Le tourisme mémoriel en Europe centrale et orientale*, red. Delphine Bechtel, Luba Jurgenson, Paris: Éd. Pétra (Usages de la mémoire), s. 61–80.

„Litauen. Arbeit und Arbeitssituation in den Ghettos”, w: *Arbeit in den nationalsozialistischen Ghettos*, red. Jürgen Hensel, Stephan Lehnstaedt, Osnabrück: fibre Verlag 2013, s. 209–231

„„Wenn doch bloß dieser hässliche Krieg vorbei sei“ – Jüdisches Leben in der ostpreußischen Provinz (1939–1943)”, w: *„Das war mal unsere Heimat...“*. *Jüdische Geschichte im preußischen Osten; Begleitband zur Internationalen Tagung am 2. und 3. November 2011 in Berlin*, red. Uwe Neumärker, Andreas Kossert, Berlin: Stiftung Denkmal für die ermordeten Juden Europas, s. 115–124.

Wstęp do 8. Debaty Lelewelowskiej Niemieckiego Instytutu Historycznego: *Jednakowe wzorce współpracy pod okupacją hitlerowską i radziecką? Kolaboranci indywidualni w „kraju bez Quislinga”* 5 artykułów (red. Stephan Lehnstaedt, Maren Röger): <http://www.perspectivianet/content/publikationen/lelewel-gespraech/7-2013>.

[Rec.:] *Robert Traba: Przeszłość w teraźniejszości. Polskie spory o historię na początku XXI wieku* <http://www.recensio.net/rezensionen/zeitschriften/jahrbucher-fur-geschichte-osteuropas/jgo-e-reviews-2013/2/Review-Monograph377126716>

Wykład „Juden in der Kleinstadt - ein Modernisierungsfaktor im 19. Jh.”, Muzeum Historyczne w Elku, 20 lutego.

Wykład z okazji otwarcia wystawy „Chcemy być wolni!”. 60 rocznica powstania ludowego w NRD 17 czerwca 1953 r., Dom Spotkań z Historią, Warszawa, 5 czerwca.

„10th Conference on Baltic Studies in Europe: Cultures, Crises, Consolidations in the Baltic World”, Uniwersytet w Tallinnie, 16–19 czerwca (referat: „Gender Dynamisation. Women and Men in Private Photos of the Postwar Period 1944–1960”).

Referat „From the Bordertown into the World. Jews in Memel”, Kupferberg Holocaust Resource Center and Archives, Nowy Jork, 27 czerwca.

„Contacts and Cultural Transfer in the Historical Region of East Prussia (1700–2000)”, Centrum Badań nad Antysemityzmem Uniwersytetu Technicznego w Berlinie, Instytut Historii i Archeologii Regionu Morza Bałtyckiego na Uniwersytecie w Kłajpedzie, Thomas-Mann-Kulturzentrum, Academia Baltica, Nida, 20–22 września (komentarz).

Referat „In the Slipstream of History. Contested Memories in Tilsit, Tilžė and Sovetsk”, na Colloquium Vilnense EHU, Wilno, 2 października.

Doroczna konferencja Humanistycznego Centrum Historii i Kultury Europy Środkowo-Wschodniej w Lipsku „Das Jahr 1813, Ostmitteleuropa und Leipzig”, Lipsk, 24–25 października (referat: „Die Völkerschlacht im Spiegel des polnischen historischen Romans”).

„Das jiddische Vilne – Eine Topografie zwischen Moderne und Mythos”, konferencja Centrum Historii Żydów Europejskich im. Mosesa Mendelssohna, Ambasady Republiki Litewskiej w Berlinie i Fundacji Adenauera, Berlin 27–29 października (referat: „Rekonstruktion von Identität und Imagination. Puzzlesteine des jüdischen Wilna”).

VIII International Conference „Lessons of the Holocaust and Contemporary Russia (Marking 75 years after the Kristallnacht)”, Russian Holocaust Center and Fund, Instytut Historii Najnowszej Monachium/Berlin, Kaliningrad, 14–17 listopada, (referat: „Reverberations of Kristallnacht in the East Prussian province towns”).

Maren Röger

“Narrating the Shoah in Poland: Post-1989 Movies about Polish-Jewish Relations in Times of German Extermination Politics”, w: *Iconic turns. Cinema in Central*

Europe, red. Liliya Berezhnaya, Christian Schmitt, Leiden i in.: Brill 2013, s. 201–216.

[Rec.] *Heike Amos: Vertriebenenverbände im Fadenkreuz. Aktivitäten der DDR-Staatssicherheit 1949 bis 1989*, München: Oldenbourg 2011, „sehepunkte” 13 (2013), nr 10 [15.10.2013], dostęp online: URL:<http://www.sehepunkte.de/2013/10/24125.htm>.

[Rec.] *Ray M. Douglas: Ordnungsgemäße Überführung. Die Vertreibung der Deutschen nach dem Zweiten Weltkrieg*. München: Beck 2012, „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft” 61 (2013) 1, s. 87–89.

[Rec.] *Mathias Beer: Flucht und Vertreibung der Deutschen. Voraussetzungen, Verlauf, Folgen*, München: Beck 2011, „Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder”, 53 (2013) z. 1, s. 238–239.

Opracowanie i współorganizacja konferencji „Medien und Praktiken der Erinnerung an Flucht und Vertreibung” (wprowadzenie i referat: „Traumländer der Heimat im Internet”), Uniwersytet w Oldenburgu, konferencja we współpracy z Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie i Uniwersytetem w Nottingham, 18–19 stycznia.

Piotr Szlanta

Austria wobec powstania styczniowego, „Mówią Wieki” (2013) z. 1, s. 62–65.

Stralsund – Hanzeatycka Perleka, „Mówią Wieki” (2013) z. 10, s. 38–41.

[Rec.] *Michał Olszewski, Rafał Żytyńiec: Elk – Spacerownik po niezwykłym mieście*, Elk 2012, „Mówią Wieki” (2013) z. 2, s. 59.

[Rec.] Bernhard Struck: *Nie Zachód, nie Wschód. Francja i Polska w oczach niemieckich podróżnych w latach 1750–1850*, Warszawa 2012, „Mówią Wieki” (2013) z. 6, s. 60.

Berlin, Lehrter Bahnhof, 1945 r., Uciekinierzy z Pomorza, Prus Wschodnich i Zachodnich, Archiwum Federalne, zdjęcie 175-13223 / CC-BY-SA

B. Transfer badań naukowych

W 2013 r. Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie dołożył również wszelkich starań, aby poprzez wspieranie komunikacji, kooperacji i transferu badań naukowych wnieść wkład w bieżące dyskusje toczące się w nauce historycznej. Pierwszoplanowe znaczenie miały przy tym nadal kontakty historyków polskich i niemieckich. Jednocześnie rozwijano również kontakty z przedstawicielami nauk historycznych w pozostałych krajach Europy Środkowo-Wschodniej oraz zachodnich *scientific communities*. W tym kontekście Instytut pełnił funkcję forum dla międzynarodowych dyskusji historyków, organizował imprezy naukowe, wydawał publikacje i przyznawał stypendia.

1. Imprezy naukowe

Wykłady wtorkowe

Wykłady wtorkowe NIH skierowane są przede wszystkim do polskiego środowiska historycznego, ale są też dostępne dla szerszej publiczności. Stanowią forum, na którym prezentuje się i dyskutuje ważne koncepcje badawcze, projekty i inne osiągnięcia nauk historycznych obszaru niemieckojęzycznego. W tym celu osiem razy w roku zaproszeni niemieccy historycy wygłaszają w NIH wykłady. Zarówno te wykłady, jak i następująca po nich dyskusja tłumaczone są symultanicznie, co umożliwia bezpośrednią komunikację z członkami polskiego środowiska historycznego.

Dariusz Stola

W minionym roku jesienny cykl wykładów wtorkowych skupiał się wokół tematu „historii imperiów”. Trzy wystąpienia przedstawiły i poddały pod dyskusję rozmaite aspekty imperialnych wyobrażeń i działania w różnych epokach. Felicitas Schmieder (Haga) wygłosiła wykład pt. „Marco Polo u najpotężniejszego cesarza świata: spotkanie reprezentantów dwóch globalnych, ekspansywnych sił w XIII wieku” a Matthias Schnettger (Moguncja) wykład pt. „Upadek bez oddźwięku? Koniec Starej Rzeszy i jego ówczesna percepcja”. W końcu Jörg Baberowski (Berlin) rozpatrywał w trakcie swojego wykładu kwestię „Instrumentów władzy i kształtowania ustroju politycznego w imperium radzieckim”. Wykład Sebastiana Conrada (Berlin) pt. „Niemiecki kolonializm w perspektywie globalnej” musiał zostać przełożony na luty 2014 r.

Debaty Lelewelowskie

Forum dyskusyjne, nazwane imieniem Joachima Lelewela, „ojca” polskiej nauki historycznej, historyka dziejów Polski i powszechnych oraz polityka, ma na celu inicjowanie dyskusji nad budzącymi aktualnie naukowe kontrowersje zagadnieniami polskiej historii w kontekście europejskim. Debaty Lelewelowskie odbywają się dwa razy do roku i gromadzą każdorazowo uznanych przedstawicieli polskich, wschodnio- i zachodnioeuropejskich nauk historycznych, biorących udział w dyskusji panelowej, do której zapraszana jest także publiczność. Zamierzeniem przedsięwzięcia jest nie tylko zderzenie ze sobą kontrowersyjnych, wykluczających się często tez i opinii, ale także doprowadzenie do intensywnej wymiany poglądów różnorodnych środowisk naukowych. Dzięki temu omawiana kwestia może zostać pogłębiona, a także zaproponowane zostają możliwości różnorodnego podejścia metodycznego do danego problemu.

*„Czy Polska miała w XIX w. suwerenność państwową?”
Wymiary polskiej suwerenności w XIX stuleciu. Stosunki władzy, autonomii politycznej i okoliczności ją kształtujące*

26 lutego 2013 r. w Niemieckim Instytucie Historycznym w Warszawie miała miejsce 9. Debaty Lelewelowskie. Punktem wyjścia dyskusji była refleksja, że XIX wiek przyniósł ze sobą liczne przeobrażenia dla Polski i postawił przed obywatelami poszczególnych zaborów rozmaite wyzwania, które do dziś przedstawiane są i oceniane w różny sposób. Po krótkim wprowadzeniu Piotra Szlanty (Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie, Uniwersytet Warszawski), Andrzej Chwalba (Uniwersytet Jagielloński), Jarosław Czubaty (Uniwersytet Warszawski) i Malte Rolf (Uniwersytet Ottona Friedricha w Bambergu) przeprowadzili moderowaną przez Ruth Leiserowitz debatę, w której starali się m.in. odpowiedzieć na pytania: czy Księstwo Warszawskie i Królestwo Polskie w jego fazie konstytucyjnej można określić mianem podmiotów suwerennych? Jak Polacy obchodzili się w poszczególnych okresach „długiego

XIX stulecia” z przyznaną im lokalną samodzielnością i w jakim stopniu starali się ją poszerzyć?

W dyskusji wielokrotnie podkreślano, że w ciągu całego omawianego okresu horyzontem myślowym Polaków było przywrócenie samodzielnej państwowości polskiej, bowiem stosunki obowiązujące w długim wieku XIX uważano za „niewystarczające”. Celem naczelnym pozostawała zatem suwerenność polityczna, powiązana teraz wszakże z nowym jej nośnikiem, czyli etnicznie pojmowanym narodem. Andrzej Chwalba zarysował problem w szerokiej perspektywie i z godnym podziwu rozmachem ukazał kontekst polskiej sytuacji politycznej, czyniąc z niej część ogólnoeuropejskiej panoramy wydarzeń. Malte Rolf na wielu przykładach wskazał, że zakres polskiej samodzielności rozpoznać można badawczo jedynie analizując polityczną i społeczną praktykę tego okresu. Jarosław Czubaty podkreślał, że po 1918 r. doszło do zadziwiająco bezproblemowego w swym przebiegu ustanowienia państwa polskiego jako republiki. Dyskutanci zgodzili się, że było to możliwe, ponieważ już wcześniej, w ramach niepolitycznych obszarów samodzielności, zdobyto wiedzę konieczną do odbudowania państwa, a samo jego utworzenie bazować mogło na wyuczonej w czasach zaborów samoorganizacji społecznej. Dyskusja z udziałem publiczności, która nastąpiła po debacie, pokazała wyraźnie, że również historia Polski w XIX w. kryje w sobie liczne niezbadane, a warte przeanalizowania kwestie.

Feliks Tych podczas dyskusji

Konferencje i warsztaty

Media i praktyka pamięci o ucieczce i wypędzeniu

We współpracy z uniwersytetami w Oldenburgu i Nottingham Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie przeprowadził w dniach 18–19 stycznia 2013 r. zorganizowaną przez Billa Nivena, Stephana Scholza i Maren Röger konferencję pt. „Media i praktyka pamięci o ucieczce i wypędzeniu”. Dwudniowe spotkanie zgromadziło badaczy z Niemiec, Polski i Wielkiej Brytanii, zajmujących się w swoich pracach intensywnie kwestią pamięci o przymusowych migracjach. W Oldenburgu dyskutowali oni, przy wielkim zainteresowaniu publiczności, nad kwestią specyficznej medialności pamięci publicznej i prywatnej. Tematem wystąpień były m.in. pomniki, literatura NRD, znaczki pocztowe, wystawy stałe, wspomnienia i Internet, nazwy ulic i kroniki lokalne. Trwa przygotowanie publikacji wyników konferencji w formie książkowej pt. „Medien und Praktiken der Erinnerung an Flucht und Vertreibung”, która ukaże się jesienią 2014 r. w wydawnictwie Schoeningh.

Stephan Scholz, Hans Henning Hahn, Dietmar van Reeken, Malte Thieß (od l.)

Vincentius of Cracow: medieval transmission of ideas and modern interpretation

W ramach 9. Biennial International Conference, zorganizowanej przez Australian and New Zealand Association for Medieval and Early Modern Studies, Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie przeprowadził panel

pt. „Vincentius of Cracow: medieval transmission of ideas and modern interpretation”. Panel ten, któremu przewodniczył Constant Mews (Melbourne), składał się z trzech referatów i dotyczył m.in. sposobów i mechanizmów, za pośrednictwem których krakowski kronikarz z końca XII w. „tłumaczył” w swoim tekście pojęcia i wyobrażenia, albo mające już za jego czasów walor starożytności, bądź współczesne mu, lecz właściwe dla Europy zachodniej.

Na przykładzie tekstu i jego współczesnego przekładu Stanisław Rosik (Wrocław) przedstawił zagadnienie „‘Nations’ in ancient history and contemporary times and their modern Polish interpretation”, Dariusz von Guettner (Melbourne) – kwestię „Ideas of holy war and their modern English interpretation”, a Eduard Mühle (Warszawa) – problem „Antique and medieval ideas of rule and community and their modern German interpretation”.

Biografia w mediewistyce. Doświadczenia i perspektywy badań nad trudnym gatunkiem pisarstwa historycznego

Pracujący w Niemieckim Instytucie Historycznym mediewiści zajęli się w dniach 25–27 kwietnia 2013 r. jednym z najbardziej atrakcyjnych, a zarazem najtrudniejszych gatunków pisarstwa historycznego. W porównaniu z szeroko zakrojonymi panoramami epoki biografia skupia się na pojedynczej osobie, osadzonej w konkretnym kontekście historycznym, ale właśnie dzięki owemu zogniskowaniu daje czytelnikowi niecodzienny wgląd w minioną epokę. Biografia jako forma literacka w wyjątkowy sposób umożliwia także odkrycie w narracji historycznej przed czytelnikiem minionych dziejów. Jednak podejście biograficzne wymaga szczególnie intensywnej refleksji metodologicznej. Mając to na względzie, Niemiecki Instytut Historyczny zorganizował w kwietniu międzynarodową konferencję, której koncepcję opracowali Ewa Schlottheuber (Düsseldorf), Knut Görich (Monachium) i Eduard Mühle (Warszawa).

W trzech sekcjach konferencji rozmawiano o specyficznych doświadczeniach i perspektywach poznawczych biografii w mediewistyce. Po wykładzie inauguracyjnym na temat Elżbiety z Turyngii, który w wieczór poprzedzający panele wygłosił Andrzej Radziwiński (Toruń), nastąpiła retrospekcja historiograficzna, która bardzo wyraźnie ukazała niekiedy daleko idące rozbieżności między niemiecką, czeską i polską tradycją biografistyczną. Następnie z zasobu doświadczeń autorów ukończonych bądź dopiero opracowywanych biografii jedenastu średniowiecznych bohaterów (od księcia regionalnego po cesarza, od opata po papieża) czerpano inspirację do niekiedy bardzo polemicznych dyskusji. Dotyczyły one potencjału kryjącego się w trudnym gatunku pisarstwa, jakim jest biografistyka, i możliwości jego wykorzystania z jednej strony dla prac nad biografiami władców, z drugiej – osób duchownych.

Eduard Mühle, Eva Schlotheuber, Knut Görlich (od l.)

Cultural and Religious Encounters in East Central Europe. Poland and Neighboring Regions in the Middle Ages / The Transformations of East Central Europe

Na największym światowym kongresie mediewistycznym w Kalamazoo (Michigan, USA), na którym w dniach 9–11 maja 2013 r. zgromadziło się ponad 3000 uczestników, Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie zorganizował panel pt. „Cultural and Religious Encoun-

ters in East Central Europe: Poland and Neighbouring Regions in the Middle Ages”. Koncepcję panelu opracował prof. Eduard Mühle (dyrektor NIH), a wraz z nim w panelu uczestniczył dr Grischa Vercaemer (NIH). Do dyskusji zaproszono dwóch historyków: dr. Marcina Pauka z Warszawy i dr. Grzegorza Paca z Poznania, a także archeologa ze Szczecina, prof. Mariana Rębkowskiego, którzy wygłosili referaty związane z głównym tematem panelu. Referat Marcina Pauka pt. „Washing hands in sinner’s blood – ducal power, law and religious zeal in the process of Central European christianisation” dotyczył pierwszej, odbywającej się na przełomie X i XI w. fazy chrystianizacji słowiańskich i węgierskich władztw w Europie Środkowo-Wschodniej, przy czym nacisk położony został na aspekt stosowania przemocy ze strony władzy świeckiej. Drugi referat pt. „Who’s your Santa? The veneration of saints and the boundary between East and West Christianity in East Central Europe, 10th–12th c.”, wygłoszony przez Grzegorza Paca, wykazał, że po 1054 r. dostrzec można kształtowanie się głębokich i długotrwałych kontaktów pomiędzy Kościołem wschodnim i zachodnim, opartych na kulcie świętych „drugiej strony”. Marian Rębkowski w referacie „The Christianisation of Pomerania as a process of cultural transformation” przedstawił – na podstawie dostrzegalnych faz intensywnej urbanizacji i przekształceń rytów pogrzebowych – procesy chrystianizacyjne zachodzące między X a XII wiekiem na Pomorzu Gdańskim jako głęboki proces transformacji, włączający szeroko rozumiany obszar Pomorza w zachodnią, znajdującą się pod wpływem rzymskim, strefę oddziaływań kulturowych.

Antisemitism in East Central Europe: Ideas, Politics, and Practices of Jew-Hatred from a Comparative Perspective, ca. 1880–1939

Europa Środkowo-Wschodnia odgrywa szczególną rolę w historii antysemityzmu, tu bowiem znajdowała się ojczyzna wielkiej liczby Żydów, żyjących w kulturowo,

Klaus Richter i Tim Buchen (od l.) – organizatorzy konferencji “Anti-semitism in East Central Europe: Ideas, Politics and Practices of Jew-Hatred from a Comparative Perspective, ca. 1880-1939”

językowo i wyznaniowo heterogenicznej społeczności. Żydzi dominowali często w konkretnych zawodach i w związku z tym mieli oni centralne znaczenie dla życia gospodarczego regionu. W związku z tym znaczącą rolę w wyłaniającej się konstrukcji ideowej państw narodowych odegrali aktywiści antysemitcy wywodzący się z rozmaitych grup społecznych, zwłaszcza związani z Kościołem, oraz gospodarcze, cywilizacyjne i narodowe dyskursy związane z „kwestią żydowską”.

Badacze i badaczki z USA, Europy i Izraela zgromadzili się w dniach 16–18 maja 2013 r. w Niemieckim Instytucie Historycznym w Warszawie, by debatować o nowych podejściach metodologicznych i bieżących badaniach nad zagadnieniami antysemityzmu i wrogości wobec Żydów. Punkt ciężkości konferencji stanowiło pytanie o wpływ religijności na wypowiedzi polityków i publicystów charakteryzujące się wrogością wobec Żydów. W wykładzie wprowadzającym Brian Porter-Szücs zwrócił uwagę na ambiwalencję widoczną w sposobie, w jaki polscy katolicy pisali o Żydach i wskazał, że wobec niejednorodności i dowolności religijnych postaw i praktyk nie jest możliwe mówienie o jednej, katolickiej postawie wobec Żydów. Istotnym punktem konferencji było poszukiwanie wzajemnych oddziaływań pomiędzy dyskursem a praktyką wrogości wobec Żydów, a także włą-

czenie żydowskiej historii i działalności w próbę zrozumienia wzmożenia niechęci wobec Żydów i wysokiej emocjonalności jej towarzyszącej. Nie sugerując w żaden sposób żydowskiej współodpowiedzialności czy wręcz winy za antysemityzm, konferencja umożliwiła dzięki takiemu podejściu wskazanie przykładów, gdzie w ważnych dla nowoczesnych społeczeństw obszarach nauki, edukacji, polityki, wykształcania się tożsamości narodowej, zdrowia, seksualności, wymiaru sprawiedliwości i gospodarki, pozycja Żydów w społeczeństwie była przez nich współnegocjowana.

Koncepcja konferencji opracowana została wspólnie przez Tima Buchena (Frankfurt n. Odrą), Piotra Kędziorka i Grzegorza Krzywca (Warszawa) oraz Klauza Richtera (Birmingham). Zorganizowano ją we współpracy z Żydowskim Instytutem Historycznym w Warszawie, Europejską Siecią Pamięć i Solidarność, Centrum Badań nad Antysemityzmem Uniwersytetu Technicznego w Berlinie i Stephen Roth Institute for the Study of Contemporary Antisemitism (Tel Aviv).

Zjazd i pokój w Merseburgu w 1013 r. Stosunek Rzeszy do jej wschodniego sąsiada

W Zielone Świątki 1013 r. rzymsko-niemiecki król Henryk II przyjął na wiecu w Merseburgu poselstwa wschodnich sąsiadów Rzeszy: przedstawiciele Luciców, którzy zasiedlali tereny między Łabą a Odrą i z którymi Henryk II zawarł w 1003 r. sojusz, księcia Przemyślidów Udalryka i księcia piastowskiego Bolesława Chrobrego. Szczególne znaczenie miało spotkanie Henryka II i Bolesława Chrobrego, których stosunki od wielu lat naznaczone były licznymi konfliktami zbrojnymi. Zawarty pokój, który, jak wiemy nie potrwał zbyt długo, obejmował wzajemne zobowiązanie do wsparcia zbrojnego, przekazanie Bolesławowi obszaru Łużyc i Miśni i małżeństwo syna Bolesława, Mieszka II, z Rychezą, krewną Henryka II.

Rocznica owego spotkania na wysokim szczeblu stała się dla Humanistycznego Centrum Historii i Kultury Europy Środkowo-Wschodniej w Lipsku oraz Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie okazją do zorganizowania międzynarodowej konferencji, która odbyła się w dniach 23–25 maja 2013 r. i naświetlała rozmaite aspekty zjazdu oraz warunki, okoliczności i skutki zawartego wówczas pokoju. W 17 referatach badacze naświetlali lokalny i regionalny kontekst zawarcia pokoju (Merseburg i jego okolice w początkach XI w.), stosunki między Polską piastowską a Rzeszą w tym okresie, perspektywę innych sił politycznych i dalszych sąsiadów, biorących udział w zjeździe (Luciców, Przemyślidów, Danii, Rusi, Węgrów), a także znaczenie spotkania dla późniejszej polityki Henryka i Bolesława.

Traktaty Zakonu Krzyżackiego z Polską i Prusami Królewskimi

We współpracy z Archiwum Głównym Akt Dawnych Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie zorganizował w dniach 24–25 maja 2013 r. w Warszawie dwudniową konferencję, której celem było zbadanie traktatów pomiędzy Prusami Krzyżackimi / Prusami Książęcymi a Królestwem Polskim i Wielkim Księstwem Litewskim, zawartych od 1343 do 1660 r. W takiej właśnie, syntetycznej formie tematyka ta nie była od dziesięcioleci omawiana. Przedyskutowano w kolejności chronologicznej wszystkie ważniejsze traktaty, ukazując je w szerszym kontekście historycznym, przy czym pierwszorzędne znaczenie miały okoliczności towarzyszące podpisywaniu traktatów, które w ostatecznym rozrachunku doprowadzały do zawarcia pokoju. Pytano np.: jakie czyniono przygotowania? Czy zawierano traktaty wstępne, których postanowienia różniły się od tych ostatecznie zawartych w danym pokoju? Kim byli pełnomocnicy stron i w jakie uprawnienia byli wyposażeni? Gdzie dochodziło do spotkania? Jakie czynności i jakie rytuały towarzyszyły zawieraniu umów? Jakiego

używano języka? Niektóre referaty dotyczyły interesujących kwestii szczegółowych, takich jak ustalanie przebiegu granic, szeroka analiza argumentacji dotyczącej pogaństwa, badanie wyobrażenia o wojnie i pokoju w kronikach oraz zagadnienia edytorskie. Referenci zajmowali się również tematyką prozopograficzną. W trakcie dyskusji towarzyszących wystąpieniom uzupełniano obraz całości i stawiano dalsze pytania. Publikacja wystąpień przewidziana jest na połowę 2014 r. i będzie miała formę samodzielnego tomu pokonferencyjnego, wydanego w serii AGADu, a opracowanego przy współpracy Niemieckiego Instytutu Historycznego.

Almut Bues

Formularze i protokół dokumentów. Formy piśmienności w średniowiecznej Polsce i regionach sąsiednich (XIII–XIV wiek)

Badacze z Niemiec, Holandii, Polski i Czech spotkali się w dniach 3–4 czerwca 2013 r. w Niemieckim Instytucie Historycznym na warsztatach, poświęconych tematyce

formularzy dokumentowych. Zagadnienie to jest od kilku lat intensywnie badane, zwłaszcza przez mediewistykę polską. Dokumenty należą do najważniejszych źródeł do historii średniowiecznej. Opisują konkretne stany prawne lub dokumentują działania prawne i gospodarcze. Poza tymi częściami dokumentów, w których znajdziemy treści merytoryczne, mające dla historyków pierwszorzędne znaczenie, dokumenty obejmują również passusy mocno sformalizowane. Passusy te mogą jednakże zawierać ważne wypowiedzi dotyczące historii kultury oraz mentalności i można czytać je jako świadectwa tożsamości wystawcy bądź odbiorcy.

Bolesław III Rozrutny, dokument z 11 lutego 1315 r.

Prócz rozważań ogólnych w trakcie warsztatów miało miejsce analiza dokumentów Karola IV, królewskich dokumentów czeskich, dokumentów Henryka IV Śląskiego i Przemysła Ottokara II, książęcych dokumentów z Pomorza i Śląska, dokumentów polskich rycerzy, a także dokumentów notarialnych z Górnego Śląska. Celem warsztatów było doprowadzenie do konfrontacji rozmaitych regionalnych podejść badawczych, które często rozwijają się w izolacji i próba wyraźniejszego wyodrębnienia trendów rozwojowych, jakim podlegały formularze dokumentowe, a także wskazanie, jakie okoliczności miały wpływ na wykształcanie się owych formularzy.

Między misją a krucjatą: konfrontacje religijne w średniowieczu

Międzynarodowe warsztaty, zorganizowane 7 czerwca 2013 r. dzięki współpracy Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego i Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie w Sali Kolumnowej Uniwersytetu Warszawskiego dotyczyły kwestii ideologicznego uzasadnienia średniowiecznych wypraw wojennych, ich religijnych interpretacji przez współczesnych i ciągłości przedchrześcijańskich motywów w dawnych mitach i religiach. Wykład wprowadzający pt. "Theological meaning and meaningfulness of the First Crusade" wygłosił Philippe Buc (Wiedeń)

Sine Ira et Studio? Personal Engagement, Historical Distance and the Study of the Holocaust

Co prócz gromadzenia faktów i sporządzania nowych studiów empirycznych jest zadaniem krytycznej historiografii Holocaustu? Czy refleksja nad dystansem i bliskością czasową między Zagładą a teraźniejszością oraz nad emocjonalnym zaangażowaniem (lub brakiem tegoż) u badacza może posunąć naprzód teoretycznie ukierunkowaną historiografię Holocaustu? Czy z powodów etycznych należy z zasady sprzeciwiać się postawie dążącej do uzyskania zdystansowanego historycznie obiektywizmu badań nad Holocaustem? Jak doświadczenie życiowe i konkretna pozycja epistemologiczna wpływają na wybór tematu w obszarze Holocaust studies i podejście metodologiczne do przedstawienia badanych wydarzeń? Historycy i nie-historycy z różnych pokoleń z Niemiec, Wielkiej Brytanii, Izraela, Kanady, Polski, Czech i USA zgromadzili się w dniach 25–27 czerwca na Hebrew University w Jerozolimie, by dyskutować nad tymi zagadnieniami. Konferencja „Sine Ira et Studio? Personal Engagement, Historical Distance and the Study of the Holocaust” była wspólnym przedsięwzięciem Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie oraz Richard Koebner Minerva

Center for German History. Noah Benninga (doktorant Koebner Center) oraz dr Katrin Stoll (Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie) opracowali koncepcję konferencji i byli odpowiedzialni za jej organizację.

Po otwarciu konferencji krótki referat wprowadzający wygłosił prof. Mosche Zimmermann (Jerozolima). Następnie Karyn Ball (Edmonton) zaprezentowała wykład na temat „German “History” versus Jewish “Memory”? On Martin Broszat’s “Science” and Saul Friedländer’s “Trauma””, w którym przedstawiła nową interpretację korespondencji między niemieckim historykiem Broszatem a żydowskim historykiem Saulem Friedländerem. Wykład ten wywołał żywą dyskusję.

Gościem honorowym konferencji był prof. Hayden White (Santa Cruz). W swoim wykładzie pt. „The History-Fiction Divide” prof. White analizował fragmenty klasycznej książki Primo Leviego „Czy to jest człowiek?” oraz wydanej w 2013 r. książki Ottona Dov Kulki „Landschaften der Metropole des Todes. Auschwitz und die Grenzen der Erinnerung und der Vorstellungskraft”. Kulka był obecny na konferencji i moderował sekcję „Subject, Object and Historical Distance in Light of the Holocaust”. Jako dziecko został on ze swoją matką deportowany z Theresienstadt do Auschwitz i przez lata starał się nie wiązać swojej osobistej przeszłości z historią narodowego socjalizmu, która jest tematem jego badań. Fakt, że Kulka, który ze względu na swoje doświadczenie życiowe widzi się niezdołnym do naukowego opisu Auschwitz, wziął udział w konferencji, był dla wielu jej uczestników ważnym wydarzeniem. Kulka zapowiedział napisanie komentarza do eseju White’a do planowanej publikacji pokonferencyjnej w czasopiśmie *Zeitschrift Holocaust Studies – a Journal of History and Culture*. Obszerne sprawozdanie z konferencji przygotowane zostało przez Jana Kühne i przeczytać je można w H-Soz-u-Kult.

Habitus facit hominem. Społeczne funkcje ubioru w średniowieczu i czasach nowożytnych

W ramach cyklu konferencji „Kultura materialna a pozycja społeczna elit w średniowieczu i dobie nowożytnej” odbyła się w dniach 26–27 września w Niemieckim Instytucie Historycznym w Warszawie konferencja pt. „Habitus facit hominem. Społeczne funkcje ubioru w średniowieczu i czasach nowożytnych”. Konferencja została przygotowana we współpracy z Zakładem Historii Kultury Materialnej Średniowiecza i Czasów Nowożytnych IAiE PAN, a autorami koncepcji byli Marcin Pauk, Monika Saczyńska i Ewa Wólkiewicz. Przedmiotem zainteresowania uczestników były szeroko rozumiane społeczne funkcje odzieży w społeczeństwach przedindustrialnych i rola ubioru w sygnalizowaniu

rozmaitych treści społecznych – manifestowania własnej pozycji, a także utrwalania czy aspirowania do wysokiego statusu. Podczas obrad podejmowano temat ubioru jako elementu tożsamości grupowej, stanowej, płciowej i religijnej oraz jego rolę w kontekście form społecznej i obyczajowej transgresji. Dyskutowane były także problemy wartościowania społecznego poszczególnych elementów stroju. Sesja miała charakter interdyscyplinarny i oprócz historyków wzięli w niej udział także przedstawiciele innych nauk humanistycznych (archeologia, historia sztuki). Łącznie wygłoszonych zostało 17 referatów poświęconych m.in. takim zagadnieniom jak ceremonialny strój władców i władczyń, treści symboliczne ubiorów dworskich, szczególne elementy odzieży elit kościelnych, cechy dystynktywne strojów kobiecych i dziecięcych. Dwa wystąpienia były poświęcone ustawodawstwu antyzbytkowemu, odgrywającemu istotną rolę w utrwalaniu przedziałów społecznych. Publikacja materiałów z konferencji jest przewidziana na drugą połowę 2014 roku.

The Two Germanies and Their Eastern Neighbor in the Late Cold War: German Responses to Poland's Solidarity Movement

Podczas tegorocznej konferencji German Studies Association, która odbyła się w dniach 3–6 października 2013 r. w Denver, Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie zorganizował panel pt. „The Two Germanies and Their Eastern Neighbor in the Late Cold War: German Responses to Poland's Solidarity Movement”. Naświetlał on z różnych perspektyw kwestię wschodnio- i zachodnioniemieckich reakcji na powstanie polskiego związku zawodowego „Solidarność” i późniejsze stłumienie ruchu solidarnościowego. Jens Boysen (NIH w Warszawie), którego wykład ze względu na nieobecność referenta został publiczności przedstawiony w streszczeniu, zajął się reakcją kierownictwa NRD na omawiane wypadki w specyficznych okolicznościach i ograniczeniach, nakładanych przez pań-

stwo socjalistyczne. Autor wystąpił przeciwko szeroko rozpowszechnionemu pogładowi, jakoby stanowisko Berlina Wschodniego było wynikiem antypolskich stereotypów i przedłużeniem pruskiej tradycji. Christie Miedema (Duitsland-Institut, Amsterdam) porównała stanowisko zachodnioniemieckich i holenderskich socjaldemokratów wobec wypadków w Polsce w latach 1980–1981, które wahało się pomiędzy potrzebą okazania solidarności a chęcią kontynuacji polityki odprężenia. Robert Brier (NIH w Warszawie) zmierzył się z omawianym zagadnieniem na polu historii idei: porównał różne użycia terminu „totalitaryzm” w Polsce i RFN oraz przedstawił zachodnioniemieckie reakcje na polski kryzys w szerokim kontekście transnarodowej historii praw człowieka. Wraz z komentarzem Wandy Jarząbek (Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk) i późniejszą dyskusją referaty zarysowały zróżnicowany obraz stosunków polsko-niemiecko-niemieckich w początku lat 80-tych. Porównawcze i transnarodowe ujęcie zaprezentowane w wystąpieniach pozwoliło wydobyć losy tych stosunków z kolein historiografii narodowej i wkomponować je w szerszy kontekst historii komunizmu, konfliktu między Wschodem a Zachodem i europejskiej historii kulturowej lat 70-tych i 80-tych.

Struktury zbrodni. Nowe kierunki badawcze w studiach nad zbrodniami nazistowskimi

Nowe badania nad historią nazizmu były tematem międzynarodowej konferencji Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach, która odbyła się w dniach 22–23 października 2013 r. Do niemieckich partnerów konferencji należały Fundacje Miejsc Pamięci w Saksonii i Saksonii-Anhalt oraz Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie. Poszczególne sekcje konferencji pt. „Struktury zbrodni. Nowe kierunki badawcze w studiach nad zbrodniami nazistowskimi” dotyczyły tematyki zbrodni wojennych, zbrodni sądowych i medycznych. W tej ostatniej Maren Röger zaprezentowała jeden z aspektów

swoich badań, dotyczących przemocy seksualnej niemieckich okupantów w Polsce, która to tematyka spotkała się z dużym zainteresowaniem mediów. Udział Niemieckiego Instytutu Historycznego zaznaczył się ponadto w dyskusji panelowej zorganizowanej w ramach konferencji. Dyskusję prowadził Ryszard Kaczmarek z Uniwersytetu Śląskiego, a udział w niej wzięli Grzegorz Bębniak z katowickiego oddziału IPN, Tomasz Chinciński z Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku i Maren Röger z Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie, którzy przedstawiali publikacje swoich instytucji na temat niemieckiej i radzieckiej okupacji i Holokaustu oraz szerzej – kierunki rozwoju polskich i niemieckich badań nad II wojną światową.

Encounters at the Eastern Front Reconsidered: New Research for an Encyclopedia of World War I

Na 45. dorocznej konferencji Association for Slavic East European and Eurasian Studies (ASEEES), która odbyła się w dniach 21–24 października 2013 r. w Bostonie, Niemiecki Instytut Historyczny zaprezentował swój projekt cząstkowy, zakładający stworzenie międzynarodowej internetowej encyklopedii I wojny światowej „1914–1918-online”. W ramach projektu trwają badania nad dziejami I wojny światowej w Polsce i w krajach bałtyckich. Trzej współautorzy owego wielkiego przedsięwzięcia, które ma zostać publicznie udostępnione online 8 października 2013 r. w Brukseli, przedstawili wyniki swoich badań w panelu moderowanym przez Ruth Leiserowitz. Stephan Lehnstaedt (NIH w Warszawie) poświęcił swoje rozważania (pt. „Two Kinds of Anti-Semitism? Jews in the Eyes of Austrian and German Occupiers.”) zachowaniu austriackich i niemieckich władz okupacyjnych w stosunku ludności żydowskiej, wskazując na różnorodność podejść i dróg postępowania w tej kwestii. Klaus Richter (Uniwersytet w Birmingham) zrekonstruował w ramach referatu „State Formation in No Man’s Land. Lithuania Between the

Withdrawal of German Troops and the Onset of the Polish-Soviet War” proces wyłaniania się w 1918 r. państwowości litewskiej „na polu bitwy” i próby doprowadzenia do jej międzynarodowego uznania. Szczegółowo zrelacjonował zwłaszcza proto-dyplomatyczne stosunki Litwinów z administracją Obszaru Głównodowodzącego Wschodu. Piotr Szlanta (NIH w Warszawie) w referacie „Austrian and German Occupiers in the Eyes of the Polish Inhabitants” przyjął oddolną perspektywę opisu i przedstawił sposób postrzegania niemieckiej i austriackiej okupacji przez polskich mieszkańców, uwzględniając zarazem procesy przywracania polskiej państwowości i działania militarne polskich jednostek w trakcie wojny. W komentarzu do wystąpień Piotr Wróbel (Uniwersytet w Toronto) podkreślił dużą wartość projektu, a zwłaszcza wyraził uznanie wobec przedstawionych na konferencji dotychczasowych wyników badań. Zwrócił raz jeszcze uwagę na fakt, że perspektywa wschodnioeuropejska była dotychczas w pracach na temat I wojny światowej niedoreprezentowana i mówiono nawet w tym kontekście o „zapomnianym froncie”. Można z napięciem oczekiwać następnych licznych ustaleń badawczych, które również dzięki nowej, interaktywnej formie prezentacji, umożliwiającą wprowadzenie odniesień i powiązań, zachęcać będą do dalszych dociekań i zapełnią dotkliwą lukę w historii I wojny światowej.

Stephan Lehnstaedt, Klaus Richter, Ruth Leiserowitz, Piotr Szlanta (od l.)

Promocje książek

Wojna, pamięć, tożsamość. O bitwach i mitach bitewnych

15 stycznia w Niemieckim Instytucie Historycznym w Warszawie miała miejsce promocja książki wielokrotnie nagradzanej za swoją pracę badawczą historyka Jana Marii Piskorskiego (Szczecin). Piskorski zaprezentował 480-stronicowy tom pod swoją redakcją, zatytułowany „Wojna, pamięć, tożsamość. O bitwach i mitach bitewnych”, poprzedzony obszernym wstępem jego autorstwa. Publikacja składa się z dwóch dużych części. Część pierwsza naświetla fenomen „bitwy pod Grunwaldem w 1410 r.” i jej znaczenia dla pamięci narodowych i tradycji uczestniczących w niej krajów. Druga część poświęcona jest rozmaitym innym ważnym średniowiecznym bitwom (Bannockburn – Szkocja, Kosovo Pole – Serbia itd.) i sposobowi ich przepracowania w pamięci narodowej. Po promocji w sali konferencyjnej szczerze wypełnionej publicznością rozgorzała żywa dyskusja na temat związany z książką.

Inne wydarzenia

Pożegnanie Dyrektora

14 czerwca Eduard Mühle oficjalnie pożegnał się jako dyrektor Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie z polską społecznością naukową, wygłaszając publiczny wykład w sali konferencyjnej Grandhotelu Mercure.

Karol Modzelewski i Eduard Mühle (od l.)

Jego rozważania na temat „Przezornie bowiem powinni władcy władać – czyli jak funkcjonowała monarchia piastowska?” znalazły szeroki oddźwięk wśród niemal 200 słuchaczy, w tym przedstawicieli uniwersytetów i instytucji badawczych z całej Polski. Na zakończenie uroczystości Karol Modzelewski w krótkim, bardzo osobistym przemówieniu, wymienił zasługi Niemieckiego Instytutu Historycznego i jego odchodzącego Dyrektora dla intensyfikacji kontaktów między polskimi i niemieckimi historykami, a także dla badań nad polskim średniowieczem. Podczas poczęstunku, który nastąpił po wykładzie, Dyrektor przyjmował liczne dalsze wyrazy podziękowania i uznania. Była to także okazja do omówienia planów na przyszłość.

Wystawa „Chcemy być wolnymi ludźmi!”

17 czerwca 1953 r. w wielu miastach NRD na ulice wyszło łącznie milion ludzi, by po raz pierwszy w historii byłego bloku wschodniego demonstrować przeciwko komunistycznej dyktaturze. Reżim SED odpowiedział, wysyłając czołgi, które wyjechały przeciw demonstrującym na ulice. W 60. rocznicę tych wydarzeń Dom Spotkań z Historią zaprezentował wystawę powstałą pod patronatem Ambasady Republiki Federalnej Niemiec w Warszawie we współpracy z Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie i Uniwersytetem Warszawskim.

Ruth Leiserowitz, Ulrich Mähler, Markus Meckel, ambasador Rüdiger Freiherr von Fritsch, Tadeusz Mazowiecki, Huberta Freifrau von Fritsch (od l.)

Wystawa, której koncepcję opracowano w Federalnej Fundacji ds. Rozliczenia z Dyktaturą SED, ukazuje tło i przebieg wydarzeń z 17 czerwca 1953 r. w Berlinie i innych miastach (Halle nad Saławą, Görlitz, Bitterfeld), sytuację Niemiec Wschodnich we wczesnych latach 50-tych oraz zmiany, jakie zaszły tam po śmierci Stalina. Wystawa prezentuje także reakcje władz na powstanie i zmasowany wysiłek zdyskredytowania samego wydarzenia i pamięci o nim w całym bloku wschodnim.

Teksty na plansze wystawowe opracowane zostały przez historyka Stefana Wolle, za przygotowanie ilustracji

odpowiedzialny był grafik Thomas Klemm, który połączył na potrzeby wystawy znane fotografie powstania z nieznanym dotąd materiałem ikonograficznym. Polska wersja wystawy, którą nadzorem merytorycznym objęli Jens Boysen (Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie) i Jerzy Kochanowski (Uniwersytet Warszawski), a którą opracował i sfinansował Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie, uzupełniona została o dwie plansze. Informowały one o bieżących reakcjach władz i społeczeństwa polskiego na wydarzenia we Wschodnich Niemczech.

Uroczyste otwarcie wystawy miało miejsce 5 czerwca 2013 r. w warszawskim Domu Spotkań z Historią. Przemówienia wygłosili z tej okazji Piotr Jakubowski, dyrektor DSH, Ambasador Republiki Federalnej Niemiec w Polsce Rüdiger Freiherr von Fritsch, ostatni minister spraw zagranicznych NRD, obecnie przewodniczący Federalnej Fundacji ds. Rozliczenia z Dyktaturą SED Markus Meckel, oraz zastępczyni dyrektora Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie, Ruth Leiserowitz. Gościem i mówcą honorowym był Tadeusz Mazowiecki, dawny działacz Solidarności, wybrany w 1989 r. pierwszym niekomunistycznym premierem Polski, który niestety zmarł kilka miesięcy później, 28 października 2013 r. Celem uroczystości było przybliżenie polskiej opinii publicznej tego wydarzenia jako części regionalnej kultury pamięci o czasach komunizmu. Treść wystawy umożliwiła zapoznanie polskiej publiczności z na ogół nieznanymi szczegółami i okolicznościami berlińskiego powstania. Wystawę rozszerzono w stosunku do niemieckiego oryginału o dwie plansze dokumentujące polskie reakcje na powstanie. W tym celu zespół utworzony na potrzeby wystawy, złożony z pracowników Niemieckiego Instytutu Historycznego oraz Uniwersytetu Warszawskiego, pozyskał dokumenty z polskich archiwów. Wystawę objęli patronatem prezydenci Polski i Niemiec, Bronisław Komorowski i Joachim Gauck. Oglądać można ją było, w polskiej i angielskiej wersji językowej, do 15 września 2013 r. w Domu Spotkań z Historią, jedną z naj-

ważniejszych warszawskich instytucji popularyzujących historię. Wystawę prezentowano następnie w konsulatach generalnych Niemieckiej Republiki Federalnej w Polsce oraz w wielu innych miejscach.

Niemieckie powstanie „za wolność naszą i waszą“?

15 września 2013 r. zakończyła się w Domu Spotkań z Historią prezentacja wystawy „Chcemy być wolni!” na temat powstania ludowego w NRD z 17 czerwca 1953 r. przeciwko reżimowi SED. W związku z tym 13 września 2013 r. w Niemieckim Instytucie Historycznym w Warszawie miało miejsce uroczyste zamknięcie wystawy w formie dyskusji panelowej wokół pytania, jakie znaczenie ma dziś – oraz mieć powinno – owo powstanie w pamięci historycznej Niemców, a także innych narodów byłego bloku wschodniego. Motywem przewodnim dyskusji był transnarodowy odbiór i długofalowe oddziaływanie tego i innych powstań przeciw władzy komunistycznej. Warunkiem wspólnym – przynajmniej w najważniejszych punktach – pamięci różnych narodów jest z konieczności uznania niedawnej przeszłości poszczególnych krajów połączonej lub choćby ściśle ze sobą splecionej jako „wspólnego losu”. Mając w pamięci różnorodność form sprzeciwu wobec dominacji sowieckiej i przeciw figurom gwarantujących tę dominację na poziomie narodowym między 1953 a 1989 r., zapytać możemy, na ile zbież-

ne lub podobne były przyczyny tego i innych powstań w bloku wschodnim i czy powstania te były postrzegane jako ważne wydarzenia również przez obywateli krajów sąsiednich. Powstaniu z 17 czerwca przypada tu szczególne znaczenie, jako pierwszemu z „kanonicznych” powstań antykomunistycznych, wszczętemu w dodatku przez Niemców, na których sąsiedzi patrzyli wówczas z podejrzliwością, i których uważali za chętnie podporządkowujących się hierarchii. Wybrany tytuł debaty „za wolność naszą i waszą?” odnosił się do hasła używanego w XIX w. szczególnie przez Polaków, za którego pomocą dążenia niepodległościowe przedstawiane były altruistycznie jako element uniwersalnej polityki wolnościowej.

W dyskusji, moderowanej przez Jensa Boysena, udział wzięli Rainer Eckert, dyrektor Lipskiego Forum Historii Najnowszej, Krzysztof Ruchniewicz, dyrektor Centrum Willy Brandta we Wrocławiu, Volker Zimmermann z Collegium Carolinum w Monachium. Każdy z dyskutantów przedstawił odpowiednio niemieckie, polskie i czeskie spojrzenie na zagadnienie. W trakcie debaty stwierdzono, że punktem odniesienia i „publicznością” powstańców w NRD były przede wszystkim Niemcy Zachodnie (Berlin Zachodni), a tylko w niewielkim stopniu wschodni sąsiedzi. Choć zarówno komunistyczne elity władzy, jak i społeczeństwa krajów ościennych postrzegały omawiane wydarzenia w kontekście międzynarodowym, to bardzo różnie kształtował się dostęp do informacji. Wprawdzie zaistniał pewien potencjał wytworzenia się międzynarodowej wspólnoty antykomunistycznej, jednak ze względu na doświadczenia wojenne i powojenne pomiędzy Niemcami a pozostałymi społeczeństwami nie zdołano zbudować wzajemnego zaufania. Mimo to dyskutanci zgodzili się, że pamięć o tego rodzaju działalności opozycyjnej można jak najbardziej wykorzystywać w procesach kształtowania tożsamości.

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie na XXII Targach Książki Historycznej

mi, imprezami i międzynarodowymi projektami prowadzonymi przez Instytut. Przy stoisku prowadzono także ożywione dyskusje na rozmaite tematy związane z polsko-niemiecką historią, do których asumpt dawały w pierwszym rzędzie prezentowane na stoisku książki. Po tak obiecującym debiucie Niemiecki Instytut Historyczny planuje wziąć udział również w następnych Targach, które odbędą się w 2014 r.

W końcu listopada tradycyjnie odbywają się Targi Książki Historycznej, na których Niemiecki Instytut Historyczny po raz pierwszy wystawił własne stoisko. Na zorganizowanej z rozmachem imprezie, odbywającej się w Arkadach Kubickiego w Zamku Królewskim w Warszawie, swoje stoiska miało w tym roku 135 wydawnictw z Polski, Białorusi i Rosji. Targom patronował Prezydent Polski Bronisław Komorowski. Jak co roku cieszyły się one wielkim zainteresowaniem, odwiedziło je ponad 25 tysięcy osób.

Obecność stoiska Niemieckiego Instytutu Historycznego na tegorocznych Targach była znakomitą okazją do zapoznania zarówno polskiej społeczności naukowej, jak i szerokiej publiczności z najnowszymi publikacja-

Kolokwia

Kolokwia Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie umożliwiają stypendystom Instytutu oraz młodym naukowcom przebywającym gościnnie na stypendiach NIH przedyskutowanie w wąskim gronie dotychczasowych rezultatów prowadzonych badań. Kolokwia odbywają się w środy o godz. 11.00 w sali konferencyjnej Instytutu. W roku 2013 na kolokwiach wystąpili następujący badacze i badaczki:

9 stycznia 2013 r.

Magdalena Baczkowska (Uniwersytet Bauhaus w Weimarze), Die Posener Sezession in der Architektur und ihre Beziehungen mit dem Jugendstil in Wien und Deutschland der Jahre 1890–1918 [Secesja poznańska w architekturze i jej związki z secesją wiedeńską i berlińską lat 1890–1918].

30 stycznia 2013 r.

Gregor Feindt (Uniwersytet w Bonn), Opposition und Nation. Politisches Denken zur Ordnungskategorie Nation in den Oppositionsbewegungen Ostmitteleuropas 1976–1989 [Opozycja i naród. Polityczne postrzeganie kategorii narodu w ruchach opozycyjnych Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1976–1989].

6 lutego 2013 r.

Marta Ansilewska (Uniwersytet Humboldta w Berlinie), Religiös-nationale Identität der polnischen ‚Holocaustkinder‘ nach 1939 – Überlegungen zur Methodik [Tożsamość religijna i narodowa polskich „dzieci Holocaustu” po 1939 r. – rozważania o metodzie].

13. Februar

Elżbieta Hajizadeh-Armaki (Uniwersytet w Stuttgarcie), Die Koexistenz der Konfessionen im großpolnischen Lissa (1628–1793/96) [Współistnienie wyznań w wielkopolskim Lesznie (1628–1793/96)].

20 lutego 2013 r.

Andrea Vaninia Neyra (Uniwersytet w Buenos Aires, Argentyna), Bischöfe und Missionare des piastischen Polens im Kontext der Christianisierung Ostmitteleuropas [Biskupi i misjonarze Polski piastowskiej w kontekście chrystianizacji Europy Środkowo-Wschodniej].

6 marca 2013 r.

Jonas Grygier (Uniwersytet Viadrina, Frankfurt n. Odrą), Die Umsetzung (neuer) Ordnung – Die Praxis lokaler Verwaltung unter Bedingungen sozialistischer Staatlichkeit [Wdrażanie (nowego) porządku – praktyka administracji lokalnej w warunkach państwowości komunistycznej].

17 kwietnia 2013 r.

Markus Nesselrodt (Centrum Studiów Żydowskich w Berlinie-Brandenburgu), Ich beim Sowjet, er im KZ – Die Bedeutung des sowjetischen Exils unter polnischen Juden in den Lagern für Displaced Persons in Deutschland (1945–1948) [Ja jestem u Sowietów, on w kaciecie – znaczenie wychodźstwa do Związku Radzieckiego wśród Żydów w obozach dla dipisów w Niemczech (1945–1948)].

24 kwietnia 2013 r.

Lucas Frederik Garske (Instytut Międzynarodowych Studiów nad Podręcznikami Szkolnymi im. Georga Eckerta, Braunschweig), Zur narrativen Konstruktion von Raumbildern in deutschen und polnischen Schulbüchern [O narracyjnej konstrukcji obrazów przestrzeni w niemieckich i polskich podręcznikach szkolnych].

8 maja 2013 r.

Pascalie Mannert (Uniwersytet w Getyndze), Protestanten in Polen und die Evangelisch-Augsburgische Kirche in der Zwischenkriegszeit [Protestanci w Polsce i Kościół Ewangelicko-Augsburski w dwudziestoleciu międzywojennym].

22 maja 2013 r.

Annalena Schmidt (Uniwersytet w Gießen), *Alltägliches Leben und organisiertes Sterben. Die ‚Jüdische Soziale Selbsthilfe‘ im Generalgouvernement (1939–1945)* [Życie codzienne i zorganizowana śmierć. „Żydowska samopomoc społeczna” w Generalnym Gubernatorstwie (1939–1945)].

29 maja 2013 r.

Jasmin Nithammer (Uniwersytet w Gießen), *Grenzen des Sozialismus zu Land und zu Wasser. Die tschechoslowakische Landgrenze und polnische Seegrenze im Vergleich* [Granice socjalizmu na lądzie i morzu. Czechosłowacka granica lądowa i polska granica morska w ujęciu porównawczym].

5 czerwca 2013 r.

Marco Carynnyk (University of Toronto), *Ministers of Righteousness? Greek Catholic Clergymen and Poles and Jews during World War II* [Słudzy praworządności? Grecki kler katolicki i Polacy oraz Żydzi w czasie drugiej wojny światowej].

19 czerwca 2013 r.

Jonathan Huener (University of Vermont, USA), *Kirchenkampf als Volkstumskampf: Nationalsozialistische Kirchenpolitik und die polnische katholische Kirche im Reichsgau Wartheland* [Walka z Kościołem jako walka z żywiołem narodowym: nazistowska polityka wobec Kościoła i polski Kościół katolicki w Kraju Warty].

4 września 2013 r.

Remigiusz Stachowiak (Freie Universität Berlin), *Kirchenkarrieren preußischer Bürgersöhne im Spätmittelalter der Frühen Neuzeit. Verwandtschaft, Landsmannschaft, Freundschaft und Patronage* [Kariery kościelne pruskich synów mieszczańskich w późnym średniowieczu i wczesnej nowożytności. Pokrewieństwo, wspólnota pochodzenia, przyjaźń i patronat].

4 września 2013 r.

Jan Musekamp (Washington University in Saint Louis), *Wie die Königlich Preußische Ostbahn Paris mit St. Petersburg und Kaunas mit New York verknüpfte. Eine Kulturgeschichte transnationaler Mobilität im östlichen Europa* [Jak Pruska Kolej Wschodnia połączyła Paryż z Sankt Petersburgiem i Kłajpedę z Nowym Jorkiem. Historia kulturowa mobilności transnarodowej we wschodniej Europie].

11 września 2013 r.

Sylwia Bobryk (University of Portsmouth), *History textbooks in Poland since 1989: Networks and Narratives*. [Podręczniki do historii w Polsce po 1989 roku. Powiązania i narracje].

18 września 2013 r.

Yvonne Kleinmann (Uniwersytet w Lipsku), *Multiple Quellen des Rechts und die Wege der Rechtsfindung in einer frühneuzeitlichen Stadtgesellschaft: Der Fall Rzeszów* [Różnorodne źródła prawa i sposoby dochodzenia praw we wczesnonowożytnych społecznościach miejskich: przypadek Rzeszowa].

25 września 2013 r.

Falk Flade (Uniwersytet Viadrina, Frankfurt n. Odrą), *Zwischen sozialistischer ökonomischer Integration und Autarkiestreben. Energietechnische Infrastrukturen im Ostblock und deren langfristige Implikationen für die Republik Polen* [Między socjalistyczną integracją gospodarczą a dążeniem do autarkii. Infrastruktura energotechniczna w bloku wschodnim i jej długofalowe znaczenie dla Rzeczypospolitej Polskiej].

9 października 2013 r.

Sylwia Werner (Uniwersytet w Konstancji), *Lemberg als Laboratorium der Moderne. Ludwik Fleck und sein soziokulturelles Milieu* [Lwów jako laboratorium moderny. Ludwik Fleck i jego środowisko społeczno-kulturowe].

16 października 2013 r.

Sergei Kretinin (Uniwersytet w Woroneżu), Verfolgungen und Deportationen von den Deutschen in Polen im September 1939 [Prześladowanie i deportacje Niemców w Polsce we wrześniu 1939 r.].

30 października 2013 r.

Michael Zok (Uniwersytet w Gießen), Diskurse und Vorstellungen über Sexualität in der PRL 1945–1975 [Dyskursy i wyobrażenia o seksualności w PRL w latach 1945–1975].

6 listopada 2013 r.

Anna Novikov (The Hebrew University of Jerusalem), You are what you wear: German, Polish and Jewish Fashion and Identities in the Partitioned Poland (1848–1918). [Jesteś tym, co nosisz. Niemiecka, polska i żydowska moda a tożsamość w Polsce czasów rozbiorów (1848–1918)].

13 listopada 2013 r.

Jana Fuchs (Imre Kertész Kolleg w Jenie), Die Bedeutung der Trümmer. Diskussionen über den Nicht-Wiederaufbau repräsentativer kriegszerstörter Gebäude und die Neubebauung ihrer Grundstücke in ostmitteleuropäischen Städten nach 1945 [Znaczenie ruin. Dyskusje o nieodbudowywaniu reprezentacyjnych budynków zniszczonych podczas wojny i zabudowaniu zajmowanych przez nie dawniej działek w miastach Europy Środkowo-Wschodniej po 1945 r.].

27 listopada 2013 r.

Clara Frysztacka (Uniwersytet w Siegen), Viele Polens und viele Europas: Geschichte in den polnischen populären Zeitschriften an der Schwelle zwischen dem 19. und dem 20. Jahrhundert in transnationaler Perspektive [Wiele Polsk i wiele Europ: Historia polskiej prasy popularnej na przełomie XIX i XX w. w perspektywie transnarodowej].

4 grudnia 2013 r.

Sarah Schmidt (Uniwersytet w Tybindze), 'Pater, wir müssen den Kreuzweg beten, alles andere hilft nicht!' Volksfrömmigkeit und Opfertopos in Polen 1939–1989 ['Ojczy, musimy odbyć drogę krzyżową, nic innego nie pomaga!'. Pobożność ludowa w Polsce w latach 1939–1989].

18 grudnia 2013 r.

Kerstin Bischl (Uniwersytet Humboldta w Berlinie), Die Rote Armee in Osteuropa 1944/45. Zeugnisse des Vormarsches [Armia Czerwona w Europie Wschodniej 1944/45. Świadczenia wkraczania].

Anna Novikov

2. Publikacje

Publikacje drukowane

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie w 2013 roku ponownie skorzystał ze swoich czterech serii wydawniczych jako głównego instrumentu służącego do transferu badań naukowych. W seriach tych publikowane są zarówno wyniki badań pracowników NIH, jak i innych historyków, edycje źródłowe dotyczące dziejów Polski i historii stosunków polsko-niemieckich, jak również prekursorskie metodologicznie i fundamentalne treściowo studia dotyczące historii Europy, Polski i Niemiec w przekładach na język polski lub niemiecki. Podczas gdy seria *Quellen und Studien* (*Źródła i Studia*) koncentruje się przede wszystkim na pracach z zakresu historii epok przednowoczesnych, seria *Einzelveröffentlichungen* (*Pojedyncze publikacje*) poświęcona jest pracom z zakresu późniejszej historii, zwłaszcza dotyczącym XX w. W serii *Klio in Polen* (*Klio w Polsce*) publikowane są podstawowe prace polskich historyków w przekładzie na język niemiecki, zaś w serii *Klio in Niemcech* odwrotnie – najważniejsze opracowania niemieckojęzycznych badaczy w przekładzie na język polski.

W seriach wydawniczych ukazały się w minionym roku: 27. tom serii *Quellen und Studien*, tomy 29., 30. i 31. Serii *Einzelveröffentlichungen* oraz tomy 15., 16. i 17. serii *Klio in Polen*. Ponadto poza seriami wydawniczymi Instytut opublikował w ramach współpracy z innymi instytucjami edycję źródłową „Die Berichte der Einsatzgruppen aus Polen 1939” oraz tom „Monarchische und adlige Sakralstiftungen im mittelalterlichen Polen”. Łącznie – w ramach swoich serii i poza nimi – Instytut wydał w minionym roku dziesięć książek.

Macht und Spiegel der Macht

Macht und Spiegel der Macht. Herrschaft in Europa im 12. und 13. Jahrhundert vor dem Hintergrund der Chronistik (Quellen und Studien des Deutschen Historischen Instituts, t. 27), red. Grischa Vercamer, Norbert Kersken, Harrassowitz Wiesbaden 2013, 491 s., EUR 98,- ISBN 978-3-447-06886-4

W 22 artykułach, będących pokłosiem konferencji o tej samej nazwie, która odbyła się w NIH w Warszawie w 2011 r., otrzymujemy systematyczny wgląd w sposób przedstawiania i legitymizację władzy politycznej w Europie dojrzałego średniowiecza. Tom otwiera wstęp zawierający refleksję metodologiczną (Grischa Vercamer); znajdziemy w nim następnie trzy teksty analizujące w perspektywie ogólnoeuropejskiej napięcie pomiędzy teorią władzy a praktyką jej sprawowania w kronikach XI i XII w. (Joachim Ehlers, Hans-Werner Goetz, Norbert Kersken). Praca zawiera także opracowania zagadnień związanych z polityką konkretnych średniowiecznych panujących i ze sposobem postrzegania władców. Artykuły zestawiono ze sobą po dwa dla każdego z dziesięciu obszarów geograficznych, dzięki czemu zbiór pomaga dotrzeć do szerszej, europejskiej płaszczyzny porównawczej. Myślą przewodnią publikacji była hipoteza, że specyficzne polityczne warunki wyjściowe w poszczególnych krajach zmuszały konkretnych kronikarzy do stworzenia odrębnych, własnych przedstawień władców. Korespondujące ze sobą pary artykułów dotyczą Rzeszy w epoce Staufów (Claudia Garnier, Heinz Krieg), Polski XII w. w kronice Wincentego Kadłubka (Grischa Vercamer, Sławomir Gawlas), królestwa Francji (Georg Jostkleigrewe, Julian Führer), kronikarstwa i hagiografii węgierskiej na przełomie XII i XIII w. (László Veszprémy, Dániel Bagi), Anglii XII w. (Björn Weiler, Alheydis Plassmann), Czech (Martin Wihoda, Marie Bláhová), Danii (Thomas Foerster, Mia Münster-Swendsen), bizantyjskich kronik Johannesza Kinnamosa, Anny Komneny i Niketasa Choniatesa (Małgorzata Dąbrowska, Ralph-Johannes Lilie), normandzkich kronik Gaufrida Malaterry i Hugona Falcandusa (Julia Becker) oraz Ziemi Świętej i Bliskiego Wschodu z kronikami Wilhelma z Tyru i Usa-

my ibn Munqidha (Marie-Luise Favreau-Lilie, Kay Peter Jankrift). Publikacja jest pierwszą jak do tej pory podjętą na taką skalę próbą porównawczego podejścia do koncepcji historiograficznych i ich stosunku do przedstawiania i odzwierciedlania władzy politycznej. Ma ona stanowić zachętę do dalszych badań nad faktycznymi powiązaniem i wyobrażeniami o normach politycznych w społeczeństwach przednowoczesnych.

Arbeit in den nationalsozialistischen Ghettos

Arbeit in den nationalsozialistischen Ghettos, red. Jürgen Hensel, Stephan Lehnstaedt, [Einzelveröffentlichungen des Deutschen Historischen Instituts Warschau, t. 29], Osnabrück 2013, 438 s., EUR 39,80,- ISBN 978-3-938400-92-0

Tom zbiorowy na temat pracy Żydów w nazistowskich gettach, wydany przez Jürgena Hensela i Stephana Lehnstaedta, jest pokłosiem konferencji Niemieckiego Instytutu Historycznego i Żydowskiego Instytutu Historycznego. Zawiera on obszerne informacje na temat pracy w gettach, przebadanych w poszczególnych artykułach po raz pierwszy dla wszystkich okupowanych przez Niemcy terenów Europy Wschodniej. Książka analizuje z perspektywy ofiar i sprawców stosunek między ekonomiczną kalkulacją a ideologią Zagłady, wkład getta w gospodarkę okupacyjną i zbrojeniową,

rozmaite intencje lokalnych administratorów i instytucji w kwestii wykorzystania i wymordowania „ich” Żydów, a także zbiorowe i indywidualne strategie przetrwania.

Interdyscyplinarne podejście umożliwia postawienie pytania o znaczenie „dobrowolności” w konstrukcji opowiadań o przetrwaniu i prześladowaniu ocalałych i o dzisiejsze znaczenie prawne ówczesnej motywacji do pracy, rozmaitych form pracy i jej organizacji. W kwestii powojennej historii pracy w gettach poruszane jest zagadnienie zadośćuczynienia w ramach tzw. „rent za pracę w gettach” przyznawanych od 2002 r. Tom oferuje tym samym, prócz ustaleń naukowych, także solidną podstawę do planowanej na 2014 r. nowelizacji ustawy o rentach za pracę w gettach.

Antisemitismus in Polen 1968

Hans-Christian Dahlmann, *Antisemitismus in Polen 1968. Interaktionen zwischen Partei und Gesellschaft* [Einzelveröffentlichungen des Deutschen Historischen Instituts Warschau, t. 30], Osnabrück 2013, 430 s., EUR 36,- ISBN 978-3-938400-94-4

Autor bada w pracy antysemityczną nagonkę przeprowadzoną przez polskie media, które począwszy od marca

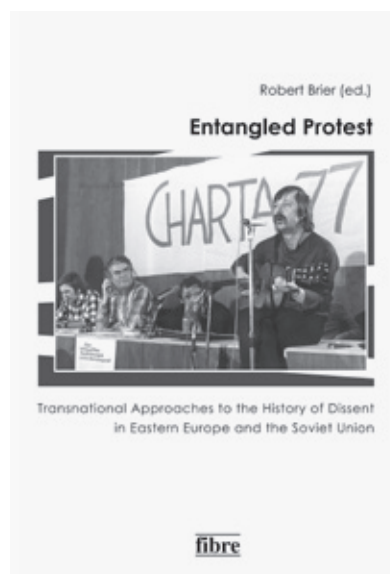

1968 r. pomawiały Polaków żydowskiego pochodzenia o inspirowanie rozruchów studenckich. W trakcie powszechnej hysterii antysemickiej trwała dyskryminacja Żydów i Polaków żydowskiego pochodzenia, którzy byli wykluczani z partii bądź zwalniani z pracy. Około 15 tysięcy osób nie widziało w rezultacie innej możliwości, niż opuścić kraj. Dahlmann wyraźnie odcina się od dotychczasowych interpretacji ówczesnych wydarzeń. W jego opinii daleko przeceniono nie tylko rolę ówczesnego ministra spraw wewnętrznych, Mieczysława Moczara, którego często uważa się za osobę pociągającą w 1968 r. za sznurki, ale również postawę kierownictwa partii, szczególnie Władysława Gomułki. Wedle Dahlmanna marzec 1968 r. nie był kampanią inscenizowaną przez partyjną górę; jego siłą napędową byli funkcjonariusze partyjni średniego i niższego szczebla. Biuro polityczne natomiast w swojej większości odrzuciło kampanię. Swoją tezę, że w marcu 1968 r. chodziło o „oddolną kampanię”, podbudowuje Dahlmann m.in. w oparciu o sytuację dwóch instytutów badawczych. Szczegółowo przeanalizował on przebieg kampanii na płaszczyźnie mikro w Instytucie Fizyki Eksperymentalnej Uniwersytetu Warszawskiego i w Instytucie Badań Jądrowych. Dzięki temu mógł wskazać obszary działań poszczególnych lokalnych aktywistów

i ich decydujący wpływ na przebieg wypadków. Drugim motywem przewodnim pracy Dahlmanna jest pamięć o Holokauście. Wskazuje on najpierw, jak życie Polaków pochodzenia żydowskiego było w Polsce naznaczone przez wymordowanie Żydów i dochodzi do wniosku, że rozbudzenie pamięci o Holokauście było kluczowe dla sposobu przeżywania kampanii przez Polaków pochodzenia żydowskiego. W końcu autor poświęca uwagę Polakom nie-Żydom i pytaniu o ich postawy i wzorce zachowań od dyskryminacji po solidarność.

Entangled Protest

Entangled Protest. Transnational Perspectives on the History of Dissent in Eastern Europe and the Soviet Union, red. Robert Brier, [Publikacje Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie, t. 31], Osnabrück 2013, 262 s., EUR 39,80,- ISBN 978-3-938400-96-8

W drugiej połowie lat 60-tych powstała – początkowo w Związku Radzieckim, a następnie w innych krajach Bloku Wschodniego – nowa forma protestu. Zachodni obserwatorzy określali ją najczęściej mianem „dysydencji”, a odznaczała się ona podejściem apolitycznym i legalistycznym, które swój szczególny wyraz znalazło w powoływaniu się na prawa człowieka. Dlaczego jednak w rozmaitych krajach Europy Wschodniej

powstały tego rodzaju, podobne do siebie formy protestu? Jakimi kanałami i przez jakich pośredników dysydenci przekazywali swe żądania poszanowania praw człowieka międzynarodowej opinii publicznej? I jak to się stało, że przynajmniej niektórzy mieszkańcy krajów zachodnich się z nimi identyfikowali? Tom zredagowany przez Roberta Briera stara się odpowiedzieć na te pytania, przedstawiając historię dysydencji w kontekście ponadnarodowym. Dzięki takiemu podejściu poszczególne artykuły ukazują, że pojawienie się dysydentów nie było po prostu efektem specyficznych okoliczności istniejących w społeczeństwach socjalistycznych. Mimo wszystkich restrykcji, ruchy protestu w Europie Środkowo-Wschodniej i Wschodniej prowadziły ze sobą wymianę i wzajemnie na siebie wpływały. Ich wspólne cechy charakterystyczne były efektem wzajemnego spoglądania na siebie i obiegu idei. Okazuje się także, że dysydenci włączeni byli w procesy komunikacyjne, które wykraczały ponad systemową granicę konfliktu pomiędzy Wschodem a Zachodem. Korzystając z pośrednictwa intelektualistów, korespondentów zagranicznych, polityków i aktywistów na rzecz pokoju i praw człowieka, grupy opozycyjne z Europy Wschodniej brały udział w dyskursie o możliwości zaistnienia socjalizmu demokratycznego, roli praw człowieka w polityce międzynarodowej i ich stosunku do kwestii rozbrojenia i gwarancji pokojowych. Stawali się dzięki temu podmiotami przemian transnarodowego aktywizmu – opublikowany tom jest zatem również źródłem wiedzy o pełnej sprzeczności historii rozwoju tego rodzaju form partycypacji. „Entangled Protest” naświetla jeden z centralnych aspektów historii społeczeństw socjalistycznych. Zamieszczone w tomie artykuły omawiają przy tym szerokie spektrum form protestu: począwszy od działalności rewizjonistycznych intelektualistów, poprzez właściwych dysydentów, aż po ruchy pacyfistyczne i ruchy ochrony przyrody. Artykuły na temat NRD, Czechosłowacji, Związku Radzieckiego, Jugosławii i Polski pokrywają wszystkie historyczne regiony Europy Wschodniej. Publikacja analizuje poszczególne studia przypadku w kontekście centralnych pytań o historię transnarodową lat 70-tych i 80-tych,

która pozwala przewyciężyć wyobrażenie o ścisłym podziale świata w czasie zimnej wojny. Książka dostępna jest również w formie e-booka.

Klöster und Orden

Jerzy Kłoczowski, *Klöster und Orden im mittelalterlichen Polen*, tłum. Heidemarie Petersen, red. Eduard Mühle, [Klio in Polen, t. 15], Osnabrück 2013, 447 s., EUR 48,00,- ISBN 978-3-938400-86-9

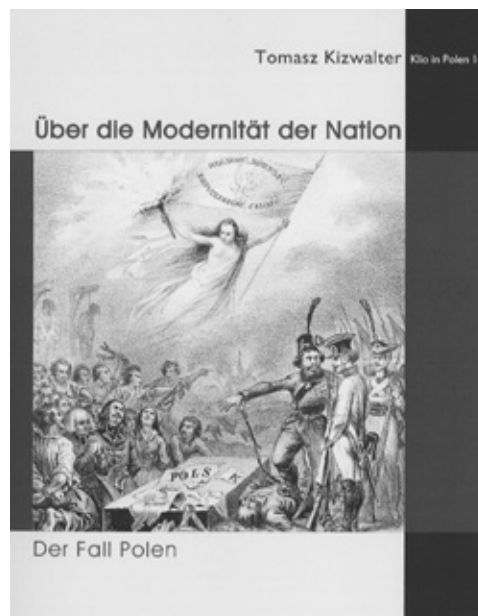
Studium, będące zwieńczeniem kilkudziesięcioletnich badań uznanego polskiego mediewisty Jerzego Kłoczowskiego, ukazuje złożoną historię powstania wspólnot zakonnych na obszarze dzisiejszej Polski od czasu pierwszych Piastów do początku XVI w. W centrum zainteresowania pierwszej części znajduje się wprowadzenie klasztorów na ziemię polskie w X–XII w. i trudne początki tego procesu. Autor omawia tu m.in. wielkie postaci ruchu zakonnego, jak święty Wojciech i Brunon z Kwerfurtu, a także pierwsze fundacje benedyktyńskie, kanoników regularnych, cystersów i poszczególnych zakonów rycerskich, takich jak joannici. Rozdział drugi traktuje o okresie konsolidacji i stabilizacji zakonów. Przedstawione zostały tu sukcesy zakonów żebra-

czych, zwłaszcza franciszkanów i dominikanów. Jednocześnie autor objaśnia dzieje dalszego rozwoju klasztoru cystersów i umocnienie się kanoników regularnych. W osobnym podrozdziale omówiona została skrótowo historia Zakonu Krzyżackiego w rejonie Bałtyku w XIII i XIV wieku. Wiele miejsca poświęca Kłoczowski również kobietom w chrześcijańskim ruchu zakonnym; bada m.in., dlaczego zakony żeńskie miały zdecydowanie miejski charakter i wedle jakich kryteriów odbywała się rekrutacja do nich. W ostatniej części autor analizuje funkcje religijne, pedagogiczne i intelektualne, jakie zakony spełniały w społeczeństwie polskim i wśród jego elit, ich fundamentalny wpływ na polską kulturę narodową i tym samym włączenie Polski jako integralnej części w obręb europejskiej *Res publica christiana*. Przy okazji przedstawia np. decydującą rolę zakonów żebraczych i ich homiletyki jako programu wychowawczego w podówczas w przeważającej mierze niepiśmiennym społeczeństwie. Podkreśla ponadto, że cystersi, mendykanci i zakony żeńskie przyspieszyły w Polsce recepcję chrześcijańskiego humanizmu i wpłynęły na wykształcenie się w XV wieku polskiego języka narodowego. To ostatnie zjawisko zilustrowane zostało dziejami franciszkanina Władysława z Gielniowa, pierwszego wielkiego polskiego poety. Publikacja opatrzona została szczegółowym skorowidzem osób i nazw miejscowych, a także zawiera, prócz licznych tabel statystycznych, również 14 map ilustrujących geograficzne rozmieszczenie rozmaitych wspólnot zakonnych.

Die Modernität der Nation

Tomasz Kizwalter, *Über die Modernität der Nation. Der Fall Polen* [Klio in Polen, t. 16], Osnabrück 2013, 422 s., EUR 39.80,- ISBN 978-3-938400-91-3

Autor tomu z krytycznym dystansem opisuje rozmaite aspekty tworzenia się narodowości polskiej w różnych okresach. Wprowadza czytelnika w liczne wewnętrznie polskie debaty i dyskursy, a także przytacza obszerne

fragmenty ważnych dzieł, które nie były dotychczas dostępne w niemieckim tłumaczeniu. Czytelnicy mogą dzięki temu gruntownie prześledzić, jak poszczególne omawiane tematy i opinie torowały sobie drogę do kanonu narodowej historiografii – to właśnie stworzony przez nią model interpretacji przeszłości stworzył ostatecznie historyczne ramy tożsamości narodowej. Kizwalter wprowadza czytelnika w kluczowe debaty na temat „narodowości” z wczesnego okresu rozbiorów, przytaczając obszernie m.in. wywody Stanisława Staszica, Kajetana Koźmiana i Maurycego Mochnackiego. W 7. części autor zajmuje się m.in. założeniem Towarzystwa Demokratycznego Polskiego i analizuje przeobrażenia szlachty i chłopstwa aż do następstw rabacji galicyjskiej. Dochodzi do wniosku, że w końcu XIX w. „lud” zajął eksponowaną pozycję wśród społecznych wyobrażeń Polaków, z czego wynikać miały daleko idące przemiany tożsamościowe. Kizwalter zamyka swoje badanie opisem wykształcenia się ideologii nacjonalistycznej na przełomie XIX i XX w., cytując teksty Zygmunta Balickiego i Romana Dmowskiego. W podsumowaniu autor wskazuje, że ideologie narodowe miały początkowo bardzo ograniczone

oddziaływanie społeczne. Dopiero poprzez stopniowe poszerzanie zakresu tego oddziaływania, poprzez rozpowszechnienie się świadomości narodowej, wykształcił się naród. Centralnym zagadnieniem analizowanym przez Kizwaltera jest działalność elit przeciwstawiająca się polityce mocarstw rozbiorowych, wychodzi on bowiem z założenia, że odgrywała ona zasadniczą rolę w procesie narodotwórczym. Autor wskazuje wszakże również na fakt, że później to działania państwa polskiego wysunęły się w owym procesie na pierwszy plan. Zjawisko to, wedle Autora, obejmowało następnie większą część XX stulecia. Podobnie jak doświadczenie II wojny światowej jako wydarzenia narodotwórczego problematyka ta wymaga dalszych badań.

Juden im mittelalterlichen Polen

Die Juden im mittelalterlichen Polen und die Krakauer Jugendgemeinde. [Klio in Polen, t. 17], Osnabrück 2013, 560 s., EUR 48,- ISBN 978-3-938400-93-7

Monografia poświęcona jest historii Żydów zamieszkujących ziemie polskie w średniowieczu. W części wstępnej czytelnik znajdzie rodzaj przewodnika dla badacza średniowiecznych dziejów Żydów polskich: historię badań nad podjętą w książce tematyką, sylwetki jej najważniejszych przedwojennych żydowskich badaczy oraz prezentację stanowiących podstawę pracy, a powstałych na ziemiach Polski tekstów hebrajskich i łacińskich. Studium zatytułowane „Geografia żydowska” przedstawia żydowskie migracje od antyku do uformowanie się diaspory sefardyjskiej i aszkenazyjskiej. Kolejne rozdziały prezentują losy ludności żydowskiej zamieszkującej średniowieczną Polskę na tle historii Polski, Europy Środkowej i diaspory aszkenazyjskiej. Autorka omawia w nich położenie prawne Żydów, relacje z ludnością chrześcijańską i władzą. Nienaruszony do końca średniowiecza monopol zwierzchności monarchy nad jego żydowskimi poddanymi przesądził o wyjątkowości losów polskiej części diaspory aszkena-

zyjskiej. Rozdział „Żydzi w społeczeństwie miejskim” opisuje pola żydowskiej aktywności gospodarczej i specyficzne miejsce Izraelitów w społeczeństwie i życiu ekonomicznym miasta. Oddzielne studium poświęciła autorka postawie polskiego Kościoła wobec wyznawców judaizmu i stanowisku rabinatu wobec chrześcijaństwa. Tę część książki zamyka tekst dotyczący demografii żydowskiej.

Drugą, samodzielną część książki stanowi monografia izraelskiej gminy krakowskiej, jednego z trzech największych ówczesnych skupisk żydowskich w kraju. Kraków był rezydencją monarchy, który dzierżył wyłączną jurysdykcję nad Izraelitami, oraz siedzibą uniwersytetu, w którego murach formowała się postawa polskiego kleru wobec wyznawców judaizmu. Bogata dokumentacja źródłowa pozwoliła autorce odtworzyć granice dzielnicy żydowskiej i zlokalizować w nich główne budynki komunalne, odtworzyć organizację i funkcjonowanie gminy, opisać instrumenty utrzymywania wśród jej członków posłuszeństwa wobec prawa, przedstawić sylwetki jej sławnych mieszkańców oraz stosunki z chrześcijańską ludnością.

Monarchische und adlige Sakralstiftungen

Monarchische und adlige Sakralstiftungen im mittelalterlichen Polen, red. Eduard Mühle, [Stiftungsgeschichten, t. 9], Akademie Verlag, Berlin 2013, 556 s., 69 EUR,- ISBN 978-3-05-005929-6.

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie we współpracy z berlińskim Akademie-Verlag opublikował nowe studia na temat fundacji kościelnych w średniowiecznej Polsce.

Wraz z wejściem wczesnośredniowiecznej Polski ok. roku 1000 na stałe do kręgu kultury łacińskiej i chrześcijańskiej rozpoczęła się na wielką skalę recepcja wyobrażeń chrześcijańskich z jednej i instytucji kościelnych z drugiej strony. Nie było to wywołane jedynie praktycznymi wymogami chrystianizacji, ale stanowiło także skutek świadomej polityki władców piastowskich. Uczyli się oni szybko na wzorach zachodnich, przede wszystkim na przykładzie władców Rzeszy, że nowe praktyki religijne i schematy myślenia mogą zostać niezwykle skutecznie wykorzystane do reprezentacji i legitymizacji ich władzy. Za przykładem władców piastowskich poszli szybko świeccy możni, kiedy tylko zaczęli oni na początku XII w. funkcjonować jako odrębna grupa. Centralnym elementem stosunku władców i możnych do Kościoła i chrześcijaństwa były fundacje sakralne – a zatem fundacje kościołów i klasztorów oraz ich uposażanie w ziemię i przedmioty liturgiczne. Od kiedy, wedle jakich wzorców i z jakich przesłanek ideowych (religijnych) i materialnych (polityczno-gospodarczych), a także z jakim efektem polscy królowie i książęta, a także możni fundowali kościoły i klasztory, wyposażali je w nieruchomości i ruchomości, przekazywali im relikwie i przypisywali im świętych patronów? Na te pytania, w oparciu o najnowsze badania, odpowiada opatrzone licznymi ilustracjami i mapami tom zbiorowy. Zawiera on 15 zestawionych przez redaktora i opatrzonych wstępami studiów autorstwa polskich mediewistów, oferując tym samym nie tylko wgląd w aktualny stan badań w Polsce, ale także, po raz pierwszy w języku niemieckim, przegląd

fundacji sakralnych władców piastowskich i polskich możnych w średniowiecznej Polsce.

Lesestunde / Lekcja czytania

Lesestunde/Lekcja czytania, red. Ruth Leiserowitz, Stephan Lehnstaedt, Joanna Nalewajko-Kulikow, Grzegorz Krzywiec, Warszawa 2013, 495 s., PLN 35,- ISBN 978-83-7543-261-9

We współpracy z Instytutem Historii Polskiej Akademii Nauk Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie opublikował dwujęzyczny tom na temat polsko-żydowskiej historii ostatnich dwóch stuleci.

Trzydzieścioro autorów, po połowie z Polski i z Niemiec, zostało poproszonych przez czworo redaktorów, Joannę Nalewajko-Kulikow i Grzegorza Krzywca (Instytut Historii PAN) oraz Ruth Leiserowitz i Stephana Lehnstaedta (NIH w Warszawie) o napisanie nowatorskich artykułów na temat czytania jako fenomenu socjologicznego i kulturowego. Zadanie polegało na prześledzeniu zjawiska, które od dawna i do dziś kształtuje tożsamość jednostek, grup i narodów, stanowiąc tym samym podstawę istotnych dyskusji na tematy polityczne, społeczne i kulturowe. Powstały w ten sposób tom dzieli się na cztery duże rozdziały, które opisują ów topos z czterech różnych perspektyw. W pierwszym rozdziale książka i lektura traktowane są jako zjawiska transnarodowe. By wymienić dwa przykłady, Agnieszka Żółkiewska zadaje pytanie o to, w jaki stopniu niemiecka literatura była przed wojną przekładana na jiddisz, a Elvira Grözinger analizuje literacki obraz polskiej ojczyzny. W drugim rozdziale różni autorzy pytają o to, w jaki stopniu książka służyła jako czynnik integrujący. Francois Guesnet analizuje w tym kontekście jedną z powstałych w jiddisz XIX-wiecznych komedii, a Tadeusz Stegner i Paweł Fijałkowski zajmują się w swoich artykułach lekturami i zwyczajami czytelnickimi polskich ewangelików. Trzeci rozdział, noszący tytuł „Książka jako czynnik dyskursywny”, zawiera m.in. artykuły zajmujące się recepcją „Mein Kampf” Hitlera, dzieł Jürgena Habermasa

i Carla Schmitta w Polsce w różnych okresach. W czwartym rozdziale, poświęconym książce jako świadkowi i ofierze Zagłady i stanowiącym najobszerniejszą część tomu, spektrum zainteresowań autorów sięga od działalności dokumentacyjnej w gettach łódzkim i warszawskim (Andrea Löw), poprzez historię rozgrabienia biblioteki cadyka Altera z Góry Kalwarii (Igor Kąkolewski, Alina Skibińska) po historię publikacji „Kroniki Getta Warszawskiego” (Joanna Nalewajko-Kulikow). Tom poprzedzony jest wprowadzeniem autorstwa Feliksa Tycha, a zakończenie stanowi tekst Magnusa Brechtkena o jego spotkaniach z Jürgenem Henslem i ich rozmowach o dziełach Hermanna Rauschninga. Warszawski historyk nie przypadkiem stoi w centrum zainteresowania tekstu, jako że tom stanowi książkę pamiątkową dla Jürgena Hensela, wydaną z okazji 35. rocznicy rozpoczęcia przez niego pracy w Polsce. Hensel przez wiele lat pracował jako badacz, tłumacz i pośrednik zarówno w Niemieckim Instytucie Historycznym, jak i w Żydowskim Instytucie Historycznym oraz poza nimi.

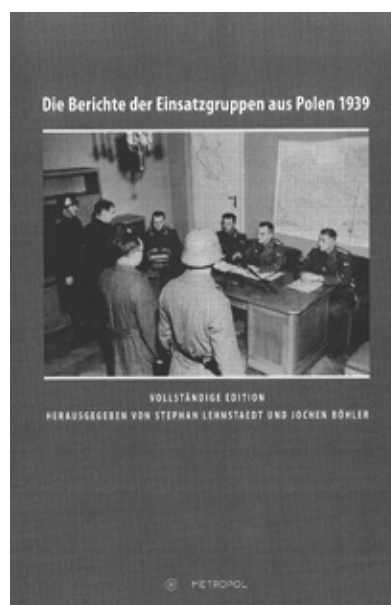
Jürgen Hensel

Tom zawiera artykuły w językach oryginalnych i streszczenia tychże w drugim z języków. Wydany został dzięki pomocy finansowej Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej, Żydowskiego Instytutu Historycznego i Fundacji Róży Luxemburg. Tłumaczenie sfinansowano ze środków Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie.

Berichte der Einsatzgruppen

Die Berichte der Einsatzgruppen aus Polen 1939. Vollständige Edition, wyd. Stephan Lehnstaedt, Jochen Böhrer, Berlin 2013, 480 s., EUR 24,00,- ISBN 978-3-86331-138-4

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie opublikował wydanie sprawozdań „Einsatzgruppen” z Polski z 1939 r. Siedem „grup specjalnych policji bezpieczeństwa”, liczących łącznie 2700 osób, postępowało za Wehrmachtem podczas wkraczania wojsk niemieckich do Polski. Oficjalnie grupy te były podporządkowane armii, nieoficjalnie jednak otrzymywały rozkazy od zwierzchnika SS, Heinricha Himmlera, który postawił im za zadanie zwalczanie wszelkich elementów wrogich Rzeszy i Niemcom na tyłach walczących oddziałów, a także zniszczenie polskiej inteligencji. Liczba ofiar została jak dotąd oszacowana jedynie w przybliżeniu, jednak do wiosny 1940 r. było to przynajmniej 60 tysięcy zabitych.

W książce zostały zebrane po raz pierwszy wszystkie zachowane sprawozdania „Einsatzgruppen” i opatrzone je wstępem, obszernymi komentarzami i skowidzami. W tym celu wydawcy tomu, Stephan Lehnstaedt i Jochen

Böhler, odbyli liczne kwerendy w ważnych archiwach w Niemczech, Polsce, na Ukrainie i w Rosji.

Zebrane świadectwa stanowią jedyną w swoim rodzaju dokumentację niemieckiej okupacji i stosowanych przez nią metod w pierwszych tygodniach i miesiącach wojny. Opisują m.in. niemieckie akty przemocy w Polsce, a także zawierają analizę położenia oddziałów i obserwacje z okupowanych obszarów.

Tom pokonferencyjny Zostać czy wyjechać? Żydzi w pierwszych latach po Holokauście. To stay or go? Jews in Europe in the immediate aftermath of the Holocaust.

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie wraz z Żydowskim Instytutem Historycznym w Warszawie oraz Instytutem Północno-Wschodnim w Lüneburgu opublikował w 2. zeszycie „Kwartalnika Historii Żydów/Jewish History Quarterly” artykuły ze zorganizowanej wspólnie konferencji „Zostać czy wyjechać? Żydzi w pierwszych latach po Holokauście/To stay or go? Jews in Europe in the immediate aftermath of the Holocaust”. Konferencja, której dwie części odbyły się w latach 2011 i 2012, dotyczyła warunków życia, perspektyw i szans na przyszłość Żydów europejskich bezpośrednio po II wojnie światowej. Wobec ogromu Holokaustu, zawirowań powojennych, trwającej nadal atmosfery antysemitki i powtarzających się brutalnych aktów przemocy na tle antysemitki, wielu ocalałych z Zagłady stawalo przed pytaniem, czy powinni raczej wrócić do swojej przedwojennej ojczyzny i zacząć tam nowe życie, czy też wyemigrować z Europy. Czy powiodła się próba przywrócenia i odbudowania żydowskiego życia, instytucji i kultury? Jakie czynniki polityczne, religijne i społeczne działały na korzyść takich prób, a jakie je hamowały? Tak brzmiały pytania przewodnie konferencji, której rezultaty ukazały się właśnie drukiem. Zasadniczą część zeszytu tworzą artykuły stanowiące pokłosie konferencji. Trzy rozdziały, zawierające łącznie osiemnaście tekstów w języku polskim i angielskim, poprzedzone zostały wstępem organi-

zatorek oraz zapisem dwóch wykładów wprowadzających konferencji. Rozdział „The Jewish Communities after the Holocaust” zawiera artykuły dotyczące sytuacji Żydów w Polsce, Francji i w Wiedniu, tekst na temat prób środowisk żydowskich, by własność dziedzictwa kulturowego interpretować wedle kryterium etnicznego, a nie terytorialnego, a także artykuł o ideologicznych postawach ortodoksyjnych myślicieli wobec dylematu „wyjechać czy zostać?” Artykuły zamieszczone w części „Attitudes of the Political Establishment and Civil Society towards the Jews” dotyczą stosunków żydowsko-polskich (w Polsce i w obozach dla tzw. „displaced persons”), francuskiej polityki wobec migracji Żydów przez Francję, polityki Szwajcarii w stosunku do ocalałych z Holokaustu, sytuacji niemieckojęzycznych Żydów w Polsce i w Czechosłowacji po 1945 r. oraz kwestii mienia żydowskiego jako zagadnienia prawnego. Rozdział „Early forms of Holocaust Documentation, Research and Commemoration” zawiera artykuł na temat Michała Borwicza i Geni Silkes, tekst o żydowskiej historiografii Holokaustu oraz ważny artykuł na temat świadectw Holokaustu, w którym jako instrument analizy źródeł wykorzystuje się teoretyczną koncepcję anegdoty Joela Finemana.

Uroczystości z okazji IV rocznicy powstania w getcie warszawskim

3. Stypendia i naukowcy na pobytach gościnnych

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie przyznaje stypendia na prace naukowe z zakresu historii Polski, stosunków polsko-niemieckich oraz historii Polski na tle historii Europy Środkowo-Wschodniej, do których realizacji konieczny jest pobyt w Polsce. Stypendia skierowane są przede wszystkim do młodych naukowców i przyznawane – w zależności od projektu badawczego – na okres od jednego do kilku miesięcy, wedle kryterium jakości składanych wniosków. Dodatkowym wyznacznikiem jest stopień powiązania tematycznego z aktualnymi tzw. obszarami badawczymi Niemieckiego Instytutu Historycznego. W ten sposób badania i dyskusje prowadzone w ramach obszarów badawczych Instytutu uzupełniane są i wspomagane poprzez włączenie do nich naukowców z zewnątrz. Stosując się do tych wytycznych w 2013 roku stypendia Instytutu oraz stypendia Fundacji Maxa Weбера przyznano następującym naukowcom i badaczom wizytującym:

Aleksandra Borkowska

Mgr Magdalena Baczkowska

(Uniwersytet Bauhaus w Weimarze / styczeń–luty 2013 r.)
 „Die Posener Sezession in der Architektur und ihre Beziehung mit dem Jugendstil in Wien und Deutschland der Jahre 1890–1918.” [Secesja poznańska w architekturze i jej związki z secesją wiedeńską i berlińską lat 1890–1918].

Mgr Marc Banditt

(Uniwersytet w Poczdamie / styczeń 2013 r.)
 „Die Naturforschende Gesellschaft in Danzig 1743 bis 1820. Wandel von bürgerlicher Emanzipation in Europa. Eine Fallstudie.” [Towarzystwo Przyrodnicze w Gdańsku, 1743–1820. Zmiana charakteru emancypacji mieszczaństwa w Europie. Studium przypadku].

Prof. Günther Erbe

(Berlin / styczeń–luty 2013 r.)
 „Fürstin Marie Radziwiłł. Eine europäische grande dame, Salondame und Standesherrin.” [Księżna Maria Radziwiłł. Europejska wielka pani, gospodyni salonu, dama stanu].

Mgr Gregor Feindt

(Uniwersytet w Bonn / styczeń–luty 2013 r.)
 „Opposition und Nation. Politisches Denken zur Ordnungskategorie Nation in den Oppositionsbewegungen Ostmitteleuropas 1976–1989.” [Opozycja i naród. Polityczne postrzeganie kategorii narodu w ruchach opozycyjnych Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1976–1989].

Mgr Jonas Grygier

(Uniwersytet Viadrina, Frankfurt n. Odrą / 7 stycznia–7 kwietnia 2013 r.)
 „Die Verwaltung des Fremden - Verwaltungspraxis und Verwaltungsdiskurs zu den neuen Westgebieten Polens (1945–1975).” [Administrowanie obcym – praktyka administracyjna i dyskurs o administracji na nowych polskich ziemiach zachodnich (1945–1975)].

Dr Andrea Vaninia Neyra

(Uniwersytet w Buenos Aires, Argentyna / styczeń–luty 2013 r.)
 „Bischöfe und Missionare im piastischen Polen.” [Biskupi i misjonarze w Polsce piastowskiej].

Dr Karolina Pietras

(Uniwersytet Paris IV Sorbonne, Francja /
styczeń i kwiecień 2013 r.)

„Foreign Journalists surveillance in popular Poland and East Germany (1945–1989).“ [Inwigilacja zagranicznych dziennikarzy w Polsce Ludowej i Wschodnich Niemczech (1945–1989)]

Dr Katrin Steffen

(Instytut Północno-Wschodni / IKGW w Lüneburgu /
styczeń 2013 r.)

„Migration, Transfer, Expertise: Die Wissenschaftler Jan Czochralski und Ludwik Hirschfeld in ihren deutschen und polnischen Wissensräumen.“ [Migracja, transfer, ekspertyza: Jan Czochralski i Ludwik Hirschfeld jako badacze poruszający się po niemieckich i polskich obszarach naukowych]

Mgr Justyna Aniceta Turkowska

(Instytut Herdera w Marburgu / styczeń 2013 r.)

„Wie klärt man auf ?“ Hygienepopularisierung in der Provinz Posen – Akteure, Strategien und Problematisierung sozialpolitischer Themen.“ [„Jak uświadamić?“ Popularyzacja higieny w Prowincji Poznańskiej – osoby, strategie, problematyzacja tematów społeczno-politycznych].

Mgr Marta Ansilewska

(Uniwersytet Humboldta w Berlinie / luty–marzec 2013 r.)

„Die religiös-nationale Identität der ‚Holocaustkinder‘ in Polen seit 1939.“ [Tożsamość religijna i narodowa polskich „dzieci Holocaustu“ po 1939 r.].

Dr Stephan Flemmig

(Uniwersytet w Jenie / 18 lutego–1 kwietnia
i 9 września–29 września 2013 r.)

„Außenpolitik im spätmittelalterlichen Ostmitteleuropa.“ [Polityka zagraniczna w Europie Środkowo-Wschodniej w późnym średniowieczu].

Mgr Lucas Frederik Garske

(Instytut Międzynarodowych Studiów nad Podręcznikami Szkolnymi im. Georga Eckerta, Braunschweig /
luty–kwiecień 2013 r.)

„Gruppieren und Verräumlichen. Zur narrativen Konstruktion von Raumbildern in deutschen und polnischen Schulbüchern zwischen Nachkriegs- und Nachwendzeit.“ [Grupować i uprzestrzeniać. O narracyjnej konstrukcji obrazów przestrzeni w niemieckich i polskich podręcznikach szkolnych okresu powojennego i po 1989 r.].

Mgr Elżbieta Hajizadeh-Armaki

(Uniwersytet w Stuttgarcie / luty–marzec i wrzesień 2013 r.)

„Religion, Kultur und Gesellschaft. Koexistenz der Konfessionen in Lissa (1628–1793/96).“ [Współistnienie wyznań w wielkopolskim Lesznie (1628–1793/96)].

Dr Justyna Jurkowska

(Uniwersytet Wiedeński / luty–marzec 2013 r.)

„Die polnischen Staatskonzeptionen der Zweiten Republik Polen (1918–1939) unter besonderer Berücksichtigung der Stelle der Volksvertretungsorgane in der polnischen politisch-wissenschaftlichen Diskussion der Zwischenkriegszeit.“ [Polskie koncepcje państwa w okresie II Rzeczypospolitej (1918–1939), ze szczególnym uwzględnieniem stanowiska organów reprezentacji ludowej w polskiej dyskusji polityczno-naukowej okresu międzywojnia].

Dr Wiebke Lisner

(Szkoła Wyższa w Osnabrück / 10 lutego–22 lutego
i 7 kwietnia–19 kwietnia 2013 r.)

„Deutsche Hebammen während des Zweiten Weltkrieges im ‚biopolitischen Laborraum‘ des polnischen Besatzungsgebiets.“ [Niemieckie położne podczas II wojny światowej w „biopolitycznym obszarze doświadczalnym“ na polskich terenach okupowanych, na przykładzie Kraju Warty].

Mgr Jasmin Nithammer

(Uniwersytet w Gießen / luty–marzec i maj 2013 r.)

„Grenzen des Sozialismus zu Land und zu Wasser – die tschechoslowakische Landgrenze und polnische Seegrenze im Vergleich.“ [Granice socjalizmu na lądzie i morzu. Czechosłowacka granica lądowa i polska granica morska w ujęciu porównawczym].

Dr Rüdiger Ritter

(Forschungsstelle Osteuropa, Bremen / 17 lutego–16 marca 2013)

„Die Rezeption der Jazz-Programme des amerikanischen Radio-Moderators Willis Conover im ehemaligen Ostblock.“ [Recepcja programów jazzowych amerykańskiego spikera radiowego Willisa Conovera w byłym bloku wschodnim].

Mgr Pascale Mannert

(Uniwersytet w Getyndze / marzec–maj 2013 r.)

„Protestanten in Polen, 1918–1939.“ [Protestanci w Polsce, 1918–1939].

Mgr Markus Nesselrodt

Centrum Studiów Żydowskich w Berlinie-Brandenburgu / 25 marca–24 kwietnia 2013 r.)

„Der Vernichtung entkommen: Lebenswelten polnischer Juden in Polen, der Sowjetunion und Deutschland 1939–1948.“ [Ocaleni z Zagłady: życie polskich Żydów w Polsce, Związku Radzieckim i Niemczech 1939–1948].

Mgr Annalena Schmidt

(Uniwersytet w Gießen / 19 kwietnia–15 czerwca i wrzesień 2013 r.)

„Alltägliches Leben und organisiertes Sterben. Die ‚Jüdische Soziale Selbsthilfe‘.“ [Życie codzienne i zorganizowana śmierć. „Żydowska samopomoc społeczna“].

Mgr Marco Carynnyk

(Uniwersytet w Toronto / maj–czerwiec 2013 r.)

„Ukrainians, Jews, and Poles 1939–1941.“ [Ukraińcy, Żydzi i Polacy 1939–1941].

Mgr Melanie Hembera

(Uniwersytet w Heidelbergu/ 15 czerwca–15 lipca 2013 r.)

„Nationalsozialistische Besatzungspolitik im Distrikt Krakau.“ [Polityka nazistowskich władz okupacyjnych w Dystrykcie Krakowskim].

PhD Jonathan Huener

(University of Vermont, USA / czerwiec–lipiec 2013)

„The Polish Catholic Church under German Occupation: The Reichsgau Wartheland 1939–1945.“ [Polski kler katolicki pod niemiecką okupacją. Kraj Warty 1939–1945].

Dr Małgorzata Mazurek

(Centrum Badań nad Historią Najnowszą, Poczdam / czerwiec–lipiec 2013 r.)

„Reconfiguring Backwardness: Polish Social Scientists and the Making of the Third World.“ [Przekształcić zacofanie. Polscy badacze społeczni i powstanie „Trzeciego świata“].

Dr Yvonne Kleinmann

(Uniwersytet w Lipsku / lipiec–wrzesień 2013 r.)

„Getrennt gemeinsam. Religiöse Heterogenität und Recht in einer städtischen Verfassung des frühneuzeitlichen Polen.“ [Podzieleni – razem. Różnorodność religijna a prawo w ustroju miejskim we wczesnonowożytnej Polsce].

Mgr Remigius Stachowiak

(Freie Universität Berlin / lipiec–wrzesień 2013 r.)

„Kirchenkarrieren preußischer Bürgersöhne im Spätmittelalter.“ [Kariery duchowne pruskich synów mieszczkańskich w późnym średniowieczu].

Mgr Sylwia Paulina Bobryk

(University of Portsmouth / 5 sierpnia–15 września 2013 r.)

„Narrating the past? Changing images of a nation and Europe in Polish history textbooks since 1989.“ [Opowiadanie przeszłości? Zmiana obrazu narodu i Europy w polskich podręcznikach do historii po 1989 r.].

Prof. Winson Chu

(University of Wisconsin, Milwaukee /
sierpień 2013 r.–luty 2014 r.)

„Deutsche, Polen und Juden in der Entstehung des ‚Lodzermenschen‘: Konkurrierende Nationalismen in Łódź, 1880–2009.“ [Niemcy, Polacy i Żydzi w procesie kształtowania się „łodzian”: konkurencyjne nacjonalizmy w Łodzi, 1880–2009].

Mgr Friedrich Cain

(Uniwersytet w Konstancji / 9 września–8 października 2013 r.)

„Wissen im Untergrund. Polnische Universitäten im 2. Weltkrieg.“ [Wiedza w podziemiu. Polskie uniwersytety w czasie II wojny światowej].

Mgr Falk Flade

(Uniwersytet Viadrina, Frankfurt n. Odrą /
2 września–15 października 2013 r.)

„Zwischen Sozialistischer Ökonomischer Integration und Autarkiesterben. Energietechnische Infrastrukturen im Ostblock und deren langfristige Implikationen für die Republik Polen.“ [Między socjalistyczną integracją gospodarczą a dążeniem do autarkii. Infrastruktura energotechniczna w bloku wschodnim i jej długofalowe znaczenie dla Rzeczypospolitej Polskiej].

Mgr Piotr Gotowko

(Uniwersytet w Zurychu / 23 września–20 października 2013 r.)

„Die Gesetzgebung des Deutschen Ordens zur Zeit von Winrich von Kniprode.“ [Prawodawstwo Zakonu Krzyżackiego w czasach Winricha von Kniprode].

Dr Anna Novikov

(The Hebrew University of Jerusalem /
wrzesień–grudzień 2013 r.)

„You are what you wear: German, Polish and Jewish Fashion and Identities in the Partitioned Poland (1848–1918).“ [Jesteś tym, conosisz. Niemiecka, polska i żydowska moda a tożsamość w Polsce czasów rozbiórów (1848–1918)].

Dr des. Sylwia Werner

(Uniwersytet w Konstancji / 15 września
–15 października 2013 r.)

„Die Entstehung von Ludwik Flecks Wissenschaftstheorie in der Wissenskultur der Lemberger Moderne. Studien zu Prozessen der Formation und Transformation von Wissen im Zusammenspiel von Kunst und Wissenschaft.“ [Powstanie teorii nauk Ludwika Flecka w kulturze wiedzy moderny lwowskiej. Studia nad procesem transformacji wiedzy w napięciu między sztuką a nauką].

Prof. Sergei Kretenin

(Uniwersytet w Woroneżu / 1 października
–31 października 2013 r.)

„Verfolgungen und Deportationen der Deutschen in Polen im September 1939: Voraussetzungen, Ereignis und Folgen.“ [Prześladowanie i deportacje Niemców w Polsce we wrześniu 1939 r.].

Mgr Kerstin Bischl

(Uniwersytet Humboldta w Berlinie / 20 października 2013 r. –20 stycznia 2014 r.)

„Geschlechterverhältnisse, Gewaltdynamiken und Sinnstiftungen in der Roten Armee 1941–1945.“ [Stosunki płci, dynamika przemocy i procesy nadawania znaczenia w Armii Czerwonej 1941–1945].

Mgr Clara Frysztacka

(Uniwersytet w Siegen / 7 października–6 grudnia 2013 r.)

„Geschichte für alle in europäischen Zeitschriften des 19. Jahrhunderts.“ [Historia dla wszystkich w XIX-wiecznych gazetach europejskich].

Mgr Jana Fuchs

(Imre Kertész Kolleg w Jenie / 1 października
–30 listopada 2013 r.)

„Unpresent past. Repräsentative Neubauten im Sozialismus und der Nicht-Wiederaufbau ihrer Vorgänger.“ [Unpresent past. Nowe, reprezentacyjne budowle socjalistyczne i nie-odbudowywanie ich poprzedników].

Mgr Sarah Schmidt

(Uniwersytet w Tybindze / 21 października
–21 grudnia 2013 r.)

„Częstochowa: Der Opfermythos in der polnischen Geschichte im 19. und im 20. Jahrhundert.“ [Częstochowa: mit ofiary w historii Polski XIX i XX wieku].

Mgr Michael Zok

(Uniwersytet w Gießen / październik–listopad 2013 r.)

„Als ob die Nacktheit und der Sex die sozialistische Erziehung und das Bewusstsein bedrohen würden! Biopolitik und Sexualitätsdiskurse in der Volksrepublik Polen in den Jahren 1945–1975.“ [Zupełnie jakby nagość i seks zagrażały wychowaniu socjalistycznemu i socjalistycznej świadomości! Biopolityka i dyskursy o seksualności w Polskiej Republice Ludowej w latach 1945–1975].

Mgr Gábor Barabás

(Uniwersytet w Erlangen-Norymberdze / 15 listopada 2013 r. –15. stycznia 2014 r.)

„Die Beziehungen des Papsttums und Ungarns in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts (1198–1241).“ [Stosunki papieżstwa z Węgrami w pierwszej połowie XIII w. (1198–1241)].

Mgr Eva Reder

(Instytut Herdera w Marburgu/ 1 listopada–
30 listopada 2013 r.)

„Pogrome in Polen 1918–20 und 1945/46: Auslöser. Motive, Praktiken der Gewalt.“ [Pogromy w Polsce w latach 1918–20 i 1945/46: katalizatory. Motywy, praktyka przemocy].

**Naukowcy na pobytach gościnnych
(Fundacja Maxa Webera):****Dr Jan Musekamp**

(Washington University in Saint Louis / 1 września
–15 września 2013 r.)

„Eine Kulturgeschichte transnationaler Mobilität im östlichen Europa.“ [Historia kulturowa mobilności transnarodowej w Europie Wschodniej].

Jako stypendystka Fondation pour la Mémoire de la Shoah w Niemieckim Instytucie Historycznym przebywała we wrześniu 2013 r. **dr Katrin Stoll**. Jej projekt badawczy został włączony w obręb czwartego obszaru badawczego.

W szerszym sensie do „naukowców na gościnnych pobytach” zaliczyć można także praktykantki i praktykantów, którzy wybrali na miejsce swoich praktyk NIH. I w tym wypadku starano się od samego początku włączać ich do prac w poszczególnych obszarach badawczych, aby mieli możliwość częściowej choćby realizacji własnych planów naukowych. Z tego powodu przyjmowane były tylko aplikacje od studentów wyższych roczników, wykazujących już konkretne zainteresowania, pokrywające się z tematyką badań NIH.

4. Biblioteka

W okresie objętym niniejszym sprawozdaniem praktyki w NIH odbyły następujące osoby:

Julian Krause (Uniwersytet w Düsseldorfie / 4 marca–12kwietnia / I obszar badawczy)

Sabrina Sirek (Wyższa Szkoła Medialna w Stuttgarcie / 4 lutego–15 marca / Biblioteka)

Matheus Wieczorek (Szkoła Niemiecka im. Willy'ego Brandta / 13.Mai–24.Mai/praktykant szkolny)

Philipp Krug (Uniwersytet w Passawie / 16 maja–30 czerwca / III obszar badawczy)

Michael Gajdzik (Uniwersytet w Konstancji / 1 czerwca–31 lipca / III i IV obszar badawczy)

Benjamin Kurc (Freie Universität Berlin / 1 lipca–31 sierpnia / III i IV obszar badawczy)

Johanna Salomon (Uniwersytet we Freiburgu / 15 lipca–25 sierpnia / IV obszar badawczy)

Laura Schürmann (Uniwersytet w Hamburgu / 1 sierpnia–20 grudnia / Biblioteka)

Anna Sierka (Uniwersytet w Monachium / 1 sierpnia–29 września / I i II obszar badawczy)

Philipp Schedl (Uniwersytet w Bambergu / 2 września–12 października / III obszar badawczy)

Tammo Fuchs (Uniwersytet Viadrina / 30 września–20 grudnia / III obszar badawczy)

Aleksandra Borkowska (Uniwersytet w Düsseldorfie / 14 października–20 grudnia / IV obszar badawczy)

W 2013 roku fundusz biblioteczny wzrósł z 75.000 do 95.000 euro dzięki oszczędnościom uzyskanym na innych obszarach działalności Instytutu. Łącznie zakupiono 2.100 tomów, w tym 1.854 publikacji książkowych i 246 czasopism. Łączna liczba skatalogowanych publikacji wzrosła do 79.762 rekordów bibliotecznych oraz 313 prenumerowanych tytułów czasopism.

Na zakup mediów elektronicznych biblioteka wydała 4.700 euro. Ponadto przekazano do oprawy 385 pozycji (głównie czasopisma, a także uszkodzone książki). Liczba użytkowników z zewnątrz wyniosła w 2013 r. 838 osób.

Od maja do grudnia przeprowadzono w bibliotece inwentaryzację całości zbiorów. Poprzednie skontrum przeprowadzono w 2002 r., a zatem po ponad 10 latach została ponownie, przy pomocy praktykantów, przejrzana całość zbiorów biblioteki.

Podczas inwentaryzacji odnotowano straty i uszkodzenia książek oraz sprawdzono i poprawiono ustawienie książek w księgozbiorze podręcznym oraz w magazynach. Dzięki przeprowadzonej inwentaryzacji część zagubionych pozycji została odnaleziona.

Decyzje dotyczące zakupów nowych pozycji wydawniczych podejmowane są na podstawie propozycji przedstawianych przez pracowników poszczególnych obszarów badawczych, dzięki czemu wszyscy zatrudnieni naukowcy uczestniczą w kształtowaniu księgozbioru. Biblioteka dokonuje zakupu na podstawie przedłożonych propozycji. Za opracowanie naukowe nowych publikacji odpowiedzialne są dr hab. Almut Bues i dr hab. Ruth Leiserowitz.

C. Organizacja

1. Struktura i zadania

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie został utworzony w 1993 roku i jest jedną z sześciu tego rodzaju niemieckich placówek za granicą. Jest finansowany ze środków budżetowych niemieckiego Ministerstwa Edukacji i Badań za pośrednictwem fundacji Maxa Webera „Deutsche Geisteswissenschaftliche Institute im Ausland” (MWS), do której należą także podobne instytucje w Rzymie (1888), Paryżu (1958), Londynie (1976), Waszyngtonie (1986) i Moskwie (2005) oraz Orient-Institut w Bejrucie (1961), Institut für Japanstudien w Tokio (1988), Forum für Kunstgeschichte w Paryżu (1997) i Orient-Institut w Stambule (2009). W ubiegłym roku częściowy plan finansowy Instytutu w ramach całościowego planu gospodarczego opiewał na 2 698 500 €. Do tego dochodziło dofinansowanie ze środków zewnętrznych. W szczególności Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej wsparła kwotą 5 200 PLN zakończone 31.01.2013 r. stypendium badawcze na temat I wojny światowej. Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie bierze ponadto udział w Projekcie HERA „Marrying Cultures: Queens Consort and European Identities 1500–1800”. Projekt trwa 3 lata i obejmuje m.in. wsparcie dla Instytutu ze strony Komisji Europejskiej w wysokości 155 000 euro.

Zadaniem Niemieckiego Instytutu Historycznego jest prowadzenie badań naukowych nad historią Polski, historią stosunków polsko-niemieckich w kontekście europejskim i międzynarodowym. Na tym polu Instytut prowadzi innowacyjne badania nad kluczowymi zagadnieniami z zakresu historii Polski przedstawianymi na szerszym tle, za szczególnym uwzględnieniem stosunków między Polską a Niemcami. W praktyce działalność Instytutu skupia się na prowadzeniu ściśle określonych tematycznie projektów badawczych.

Ponadto Instytut wspiera międzynarodową wymianę naukową i dyskusje prowadzone w nauce historycznej. Przede wszystkim przyczynia się do tego poprzez rozwijanie komunikacji, współpracy oraz wymiany naukowej pomiędzy historykami polskimi i niemieckimi, a także historykami z sąsiednich państw wschodnioeuropejskich oraz badaczami z Zachodu. Dzięki szerokiemu wachlarzowi imprez naukowych, publikacji i programów stypendialnych NIH posługuje się sprawdzonymi instrumentami w pobudzaniu życia naukowego, które przyczyniają się również do promowania młodej kadry naukowej zajmującej się badaniami dziejów Polski i Europy Środkowo-Wschodniej.

2. Rada Naukowa

We wszystkich zagadnieniach naukowych Niemieckiemu Instytutowi Historycznemu doradza dziewięcioosobowa Rada Naukowa o międzynarodowym składzie. Przewodniczącym Rady jest prof. Thomas Wunsch, a wiceprzewodniczącą prof. Gertrud Pickhan. W czerwcu Rada zebrała się na nadzwyczajnym posiedzeniu w Monachium w celu rozpatrzenia kandydatur, które napłynęły na wakujące stanowisko dyrektora Instytutu. Sześćcioro kandydatów zaproszonych zostało na rozmowy kwalifikacyjne do Warszawy, które odbyły się przy okazji październikowego posiedzenia Rady. W wyniku rozmów przedstawiono Radzie Fundacji Maxa Webera do zatwierdzenia kandydaturę prof. Miloša Řezníka z Uniwersytetu w Chemnitz. W części stałej posiedzenia Rada oceniła pracę Instytutu, przy czym ocena ta wypadła pozytywnie. Podczas listopadowego posiedzenia Rady do składu Rady włączona została prof. Anna Wolff-Powęska.

W roku objętym sprawozdaniem w skład Rady wchodzili:

Prof. Bogusław Dybaś

(Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu / Stacja Naukowa Polskiej Akademii Nauk w Wiedniu)

Prof. Frank-Lothar Kroll

(Uniwersytet w Chemnitz)

Prof. Christian Lübke

(GWZO w Lipsku)

Dr Rimvydas Petrauskas

(Uniwersytet w Wilnie)

Prof. Gertrud Pickhan

(Freie Universität w Berlinie)

Prof. Dieter Pohl

(Uniwersytet w Klagenfurcie)

Prof. Krzysztof Ruchniewicz

(Uniwersytet Wrocławski)

(do 08.02.2013)

Prof. Martin Schulze Wessel

(Uniwersytet Ludwiga Maximiliana w Monachium)

Prof. Anna Wolff-Powęska

(Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu)

(od 22.11.2013)

Prof. Thomas Wunsch

(Uniwersytet w Pasawie)

3. Personel

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie dysponował w ubiegłym roku 19 etatami, z czego 12 miejsc przypadało na tzw. pracowników oddelegowanych zgodnie ze stosownymi przepisami prawa niemieckiego i 7 na tzw. pracowników miejscowych. Łącznie w 2013 r. zatrudnionych było na tych etatach 20 pracowników: 10 z nich oddelegowanych z Niemiec czasowo i 2 na czas nieokreślony oraz 8 pracowników miejscowych.

Uzupełnieniem etatów było kolejnych 12 czasowo zatrudnionych pracowników, opłacanych ze środków zewnętrznych. Było wśród nich 3 pracowników naukowych i 7 asystentów naukowych. Tym samym w Instytucie pracowało w 2013 r. łącznie 31 pracowników, wśród nich 8 z doktoratem i 4 doktorów habilitowanych.

Personel w 2013 r.

Dyrektor	prof. Eduard Mühle (do 31.08.2013)
Dyrektor komisaryczny	prof. Horst Möller (od 1.09.2013)
Zastępca Dyrektora	dr hab. Ruth Leiserowitz
Pracownik naukowy	dr hab. Dariusz Adamczyk
Pracownik naukowy	dr Jens Boysen
Pracownik naukowy	dr Robert Brier
Pracownik naukowy	dr hab. Almut Bues
Pracownik naukowy	dr Norbert Kersken
Pracownik naukowy	dr Stephan Lehnstaedt
Pracownik naukowy	dr Maren Röger
Pracownik naukowy	dr Piotr Szlanta
Pracownik naukowy	dr Grischa Vercamer
Pracownik naukowy	dr Ewa Wólkiewicz
Asystent naukowy	mgr Marcin Bogusz (do 31.08.2013)
Asystentka naukowa	mgr Katarzyna Chimiak (do 30.06.2013)
Asystentka naukowa	Anna Laskowska (do 31.08.2013)
Asystent naukowy	Piotr Okniński
Asystent naukowy	mgr Marcin Siadkowski (od 1.11.2013)
Asystentka naukowa	mgr Małgorzata Sparenberg
Public relations	mgr Kasia Shannon
Sekretariat	mgr Dorota Zielińska
Sekretariat	mgr Grażyna Ślepowrońska
Sekretariat	mgr Edyta Suwinska
Kierownik administracji	Stefan Böhm
Referentka administracyjna	Mareike Hirsch
Pracownik administracyjny	Hanna Chrobocińska
Recepcja	Monika Karamuz
Nadzór techniczny budynku	mgr Krzysztof Zdanowski
Obsługa informatyczna	Krzysztof Machaj
Bibliotekarka dyplomowana	mgr Izabella Janas
Bibliotekarz	mgr Maciej Kordelasiński
Asystent biblioteczny	mgr Artur Koczara

NIEMIECKI
INSTYTUT
HISTORYCZNY

© Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie

Pałac Karnickich
Aleje Ujazdowskie 39
PL 00-540 Warszawa

Tel.: +48-22-525 83-00
Fax: +48-22-525 83-37

e-mail: dhi@dhi.waw.pl
www.dhi.waw.pl